MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris
C.Z.U. 342 (043.3)

POPA CRISTINA

CONSOLIDAREA REGIMULUI DE GUVERNARE PRIN PRISMA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN DIN REPUBLICA MOLDOVA

SPECIALITATEA: 552.01 – DREPT CONSTITUȚIONAL

Teză de doctor în drept

Conducător științific: _____ TEODOR CÂRNAȚ,
doctor habilitat în drept,
profesor universitar

Autor: _____

CHIȘINĂU, 2017

© POPA Cristina, 2017

C U P R I N S

ADNOTARE **4**

LISTA ABREVIERILOR **7**

INTRODUCERE **8**

1. ANALIZA SITUAȚIEI DOCTRINARE CU PRIVIRE **13**

LA REGIMUL DE GUVERNARE **13**

1.1. Situația doctrinară din Republica Moldova cu privire la regimul de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan 13

1.2. Cercetările științifice din alte țări privind regimul de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan 29

1.3. Direcții principale ale cercetării, scopul și obiectivele tezei 35

1.4. Concluzii la Capitolul 1 37

2. CONCEPTUL DE REGIM DE GUVERNARE ȘI TRĂSĂTURILE ACESTUIA PRIN PRISMA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN **38**

2.1. Constituționalismul contemporan – mijloc de exercitare 38

a regimului de guvernare 38

2.2. Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și 43

regimul de guvernare 43

2.3. Tipologia regimului de guvernare 55

2.4. Concluzii la Capitolul 2 66

3. ANALIZA REGIMULUI DE GUVERNARE PRIN PRISMA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN **68**

3.1. Raporturile dintre Parlament și Guvern 68

3.2. Raporturile dintre Președinte cu Parlamentul și Guvernul 84

3.3. Raporturile dintre Guvern cu Parlamentul și Președintele 94

3.4. Concluzii la Capitolul 3 103

4. IDENTIFICAREA REGIMULUI DE GUVERNARE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI CONSOLIDAREA ACESTUIA **105**

4.1. Reformele constituționale privind regimul de guvernare 105

din Republica Moldova din 1990 și până în prezent 105

4.2. Identificarea regimului de guvernare din Republica Moldova 115

4.3. Consolidarea constituțională a colaborării instituțiilor politice din Republica Moldova 123

4.4. Concluzii la Capitolul 4 130

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI **132**

BIBLIOGRAFIE **138**

Declarația privind asumarea răspunderii **154**

CURRICULUM VITAE **155**

ADNOTARE

la teza de doctor în drept, specialitatea 552.01 – drept constituțional, la tema „Consolidarea regimului de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova", autor Popa Cristina, Chișinău, 2017

Structura tezei: introducere, patru capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 238 de titluri, 138 pagini text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 10 articole științifice.

Cuvinte-cheie: regim de guvernare, regim politic, consolidare, guvernare, constituționalism contemporan, putere de stat, Parlament, Guvern, Președintele Republicii Moldova.

Domeniul de studiu: drept public: drept constituțional.

Scopul studiului constă în studierea complexă a colaborării autorității Parlamentului, Guvernului și instituției Președinției în consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan.

Obiectivele studiului: precizarea elementelor definitorii privind conceptul de regim de guvernare; valorificarea constituționalismului contemporan drept un mijloc de exercitare a regimului de guvernare; determinarea și analiza tipologiei regimului de guvernare; identificarea rolului și coraportul dintre instituțiile politice prin prisma constituționalismului contemporan; investigarea reformelor constituționale din Republica Moldova privind regimul de guvernare; stabilirea principiilor de consolidare constituțională a colaborării instituțiilor politice din Republica Moldova.

Noutatea și originalitatea științifică se fundamentează pe studierea regimului de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan, evidențiindu-se căile de consolidare a activității Parlamentului, Guvernului și a instituției prezidențiale în vederea funcționării unui regim de guvernare semiprezidențial autentic.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în determinarea particularităților ce vizează regimul de guvernare și identificarea mecanismelor cu privire la consolidarea regimului acestuia prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă a lucrării constă în rezultatele cu privire la cercetarea regimului de guvernare, ce vor fi favorabile dezvoltării continue a ştiinţei dreptului constituțional. Rezultatele obţinute pot fi utile în calitate de repere informative în studiile ce urmează a fi efectuate în domeniul temei abordate, dar pot fi utilizate și în procesul didactic în calitate de bază teoretică şi practică în cadrul dreptului constituțional. Acestea vor contribui la dezvoltarea şi aprofundarea cunoştinţelor teoretice în domeniu, iar propunerile de *lege ferenda* au menirea de a consolida regimul de guvernare în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele demersului științific au fost prezentate în cadrul mai multor conferințe internaționale și publicate în diverse reviste de specialitate, fapt ce a contribuit la îmbogățirea cadrului teoretic național privind regimul de guvernare. De asemenea, concluziile generale și propunerile de *lege ferenda* pot fi utilizate în vederea perfecționării cadrului normativ național, elaborării de hotărâri explicative privind modul de interpretare a normelor ce reglementează activitatea Parlamentului, Guvernului și a Președinției.

АННОТАЦИЯ

к докторской диссертации в области права, специальность: 552.01 (Конституционное право), на тему «Консолидация правящего режима в современном конституционализме в Республике Молдове», автор Кристина Попа, Кишинэу, 2017

Структура работы: Работа состоит из введения, 4 глав, выводы и рекомендации, списка использованной литературы из 238 источников и 138 страниц основного текста. Результаты отражены в 10 научных публикациях на тему диссертации.

Ключевые слова: правящий режим, политический режим, консолидация, управления, современный конституционализм, государственная власть, Правительство, Парламент, Президент Молдовы.

Область исследования: публичное право: конституционное право.

Цель работы: комплексное изучение сотрудничества парламента, правительства и института президентства в консолидации правящего режима Республики Молдова посредством современного конституционализма.

Задачи работы являются: уточнение определения концепции правящего режима; эксплуатация современного конституционализма в качестве средства осуществления правящего режима; определение и анализ типологии правящего режима; определение роли и отношения между политическими институтами в современном конституционализме; расследование конституционных реформ правящего режима в Республики Молдове; установить конституционные принципы по укреплению сотрудничества молдавских политических институтов.

Научная новизна основана на изучении правящего режима в свете современного конституционализма, выделяя пути укрепления работы парламента, правительства и института президента к подлинное функционирование семи-президентского правящего режима.

Решение важной научной проблемы заключается в определении особенностей, направленных на определение правящего режима и определение механизмов по укреплению этого режима в современном конституционализме в Молдове.

Теоретическая значимость исследования и практическая значимость состоит из результатов по правящего режима, по-прежнему благоприятны для развития науки конституционного права. Полученные результаты могут быть полезны в качестве информативные ориентиры в исследования, которые будут проводиться в этой области, но также могут быть использованы в качестве преподавания теоретических и практических основ в области конституционного права. Они будут вносить свой вклад в развитие и углубление теоретических знаний в области, и предложения *lege ferenda* призваны укрепить правящего режим в современном конституционализме Молдовы.

***Реализация научных результатов*:** Результаты научной деятельности были представлены на нескольких международных конференциях и опубликованы в различных журналах, что способствовало обогащению теоретические основы по правящего режима. Кроме того, общие выводы и предложения по изменения закона могут быть использованы для улучшения национальной правовой базы, разработать объяснительное решение по интерпретации правил, регулирующих работу парламента, правительства и института президента.

ABSTRACT

on PhD thesis of juridical science, specialty: 552.01 – Constitutional Law, title: „Strengthening governance regime in contemporary constitutionalism of the Republic of Moldova", author Cristina Popa, Chisinau, 2017

The structure of the study: the thesis contains Introduction, four chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 238 titles, 138 pages of basic text. The results are reflected in 10 scientific publications of the thesis.

Keywords: governance regime, political regime, consolidation, governance, contemporary constitutionalism, state power, the Parliament, the Government, the President of the Republic of Moldova.

The field of the study*:* public law: constitutional law.

The scope of the study is complexly research the collaboration of the Parliament, Government and Presidency in strengthening the governance regime of the Republic of Moldova through contemporary constitutionalism.

The thesis objectives: defining the concept of governance regime; reassessment of contemporary constitutionalism as a mean of exercising governance regime; determination and analysis of the typology of governance regime; identifying the role and relation between political institutions in contemporary constitutionalism; investigating constitutional reforms in Moldova on the governance regime; establish constitutional principles on strengthening the cooperation of Moldovan political institutions.

Novelty and scientific originality is based on the study of governance arrangements in the light of contemporary constitutionalism, highlighting ways to strengthen the work of the Parliament, Government and the presidential institution to operate a genuine semi-presidential governance regime.

Important scientific problem solved lies in the determination of the concept and the particularities regarding the governing regime and the identification of the effective mechanisms regarding the strengthening of its regime in the light of contemporary constitutionalism in the Republic of Moldova.

Theoretical significance of the thesis and its practical value lies in the results on researching the governance regime being favorable for the development of constitutional law science. The results can be useful as informative benchmarks for studies inducted in the field, but can also be used in teaching as theoretical and practical basis in constitutional law discipline. They will contribute to the development and deepening of theoretical knowledge in the field and *lege ferenda* proposals are meant to strengthen the governance regime in contemporary constitutionalism in Moldova.

Implementation of the scientific results. The results of scientific endeavor were presented at several international conferences and published in various journals, which contributed to enriching the theoretical framework on the national governance regime. Also, the general conclusions and *lege ferenda* proposals can be used to improve national legal framework, to develop explanatory ruling on the interpretation of the rules regulating the work of the Parliament, Government and Presidency.

LISTA ABREVIERILOR

alin. – alineat

art. – articol

CC – Curtea Constituțională

CE – Consiliul Europei

CEDO – Curtea Europeană pentru Drepturile Omului

ex. – exemplu

HCC – Hotărârea Curții Constituționale

lit. – litera

nr. – număr

p. – pagină

pct. – punct

pp. - paginile

SUA – Statele Unite ale Americii

RM – Republica Moldova

RSSM – Republica Sovietică Socialistă Moldovenească

ș.a. – și altele

UE – Uniunea Europeană

URSS – Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei abordate

Etapa contemporană a constituționalismului din Republica Moldova a debutat cu adoptarea a unei serii de documente de o importanță crucială pentru declararea independenței și formarea acesteia ca un stat democratic și de drept. Ne referim aici la Declarația cu privire la suveranitate din 1990[70], Decretul cu privire la puterea de stat[75] și Declarația cu privire la Independență din 1991[71], care au constituit pilonii de bază pentru elaborarea și adoptarea Constituției[46] din 29 iulie 1994. Având în vedere că viața socială și politică a unui stat este mereu în schimbare, apare necesitatea ca și reglementările normative să se adapteze noilor realități. Cadrul normativ constituțional nu este scutit de aceste schimbări, de aceea revizuirea normelor constituționale trebuie să fie posibilă atunci când realitățile o cer. Numai îmbinarea armonioasă a durabilității normelor cuprinse în Constituție cu capacitatea lor de a se adapta noilor evoluții în plan politic și social poate da naștere unei Constituții adevărate și funcționale în timp. La rândul său, Constituția ar consolida cel mai efectiv regim de guvernare pentru Republica Moldova, iar acesta ar garanta valorile naționale în baza cărora ne-am format ca stat, cum ar fi: demnitatea umană, drepturile și libertățile fundamentale ale omului, statul de drept, pluralismul politic, democrația ș.a. În cele din urmă, ar asigura libera și deplina dezvoltare a personalității umane, iar acest lucru poate să se întâmple numai în statele care sunt guvernate printr-un regim politic democratic.

La general, democrația reprezintă guvernarea de către popor, iar în acest context apar mai multe întrebări: Cine realizează guvernarea? În interesele cui se exercită guvernarea? Care este gradul de corespundere dintre aspirațiile guvernanților și acelor guvernați? Răspunsul la aceste întrebări este unul relativ simplu: decide națiunea sau poporul cine urmează să guverneze un stat, iar decizia aparține majorității, astfel asistăm la un model de guvernare majoritar.

Una din problemele actuale intens discutate în doctrina dreptului constituțional, în special după declararea independenței Republicii Moldova, o reprezintă determinarea modului de constituire și funcționare a puterilor în stat (alegerea șefului statului de către popor sau Parlament; aplicarea în procesul electoral parlamentar a sistemului majoritar sau a sistemului reprezentării proporționale etc.) și atribuțiile autorităților publice în cadrul statului (șeful statului face parte sau nu din puterea executivă; pe ce probleme guvernul RM își poate asuma răspunderea politică; Președintele RM are sau nu are un rol activ în procesul de desemnare a unui candidat la funcția de prim-ministru al Guvernului RM, dacă s-a format majoritatea parlamentară sau nu;). Principalele autorități publice care participă la actul guvernării sunt: Parlamentul, Guvernul și Președintele statului. Pentru a asigura un regim de guvernare funcțional, trebuie să se construiască instrumentele aplicării acestuia, mecanismul de interferență a instituțiilor de guvernare, modalitățile de conlucrare a organismelor prin care se exercită

prerogativele de putere. Toate acestea au un singur scop – consolidarea regimului de guvernare, iar în speță – cel al Republicii Moldova.

Actualitatea temei de cercetare în prezenta teză de doctorat rezultă din determinarea mecanismelor și instrumentelor ce stau la baza controlului și colaborării instituțiilor politice statale în procesul exercitării puterii în stat prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova. Deși clasic principiul separației puterilor în stat vizează independența celor trei puteri de bază – legislativă, executivă și judecătorească, nu pot fi trecute cu vederea noile tendințe în acest domeniu ce țin de teoria de raționalizare a Parlamentului, care apare atunci când în discuție se pune problema preponderenței Executivului, sau o altă fațetă o reprezintă teoria personalizării puterii, atunci când în discuție se pune problema sporirii puterii Președintelui.

Nu putem să nu evidențiem și instituția controlului dintre cele trei puteri statale, îndeosebi controlul parlamentar. Acesta constituie un mijloc de consolidare a regimului de guvernare prin asigurarea unei relații de colaborare dintre legislativ și executiv. În același timp, este actuală procedura controlului parlamentar asupra executivului, căile și modalitățile de realizare a acestui control în vederea asigurării funcționării la maxim a puterii executive, fără abateri de la programul de activitate aprobat de Parlament. O independență absolută ar fi dăunătoare regimului de guvernare, deoarece în cazul în care nu ar exista o colaborare și un control reciproc, mecanism denumit convențional „checks and balances", oricare din puteri ar putea abuza de poziția sa, ceea ce are ca final obstrucționarea acțiunii de guvernare a societății.

Crizele politice declanşate în rezultatul eşecurilor alegerii Preşedintelui ţării în cadrul Parlamentului de legislatura a XVII-a în mai-iunie 2009 şi apoi în cadrul Parlamentului de legislatura a XVIII-a în octombrie-decembrie 2009, printre altele, induc și ideea că mecanismul de alegere a șefului statului prevăzut de art.78 din Constituţie era deficitar şi genera situaţii de criză şi în viitor, or o societate democratică este guvernată de principiile stabilităţii raporturilor juridice şi previzibilităţii regimului de guvernare. Această problemă pare a fi rezolvată prin Hotărârea Curții Constituționale nr. 7 din 4 martie 2016[118], prin care au fost revigorate prevederile art. 78 din Constituția RM[46], precum și cele ale Codului Electoral și s-a dispus ca Președintele Republicii Moldova să fie ales prin scrutin universal. Sperăm că revenirea la alegerea Președintelui Republicii Moldova de către popor va contribui la consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan.

Scopul lucrării constă în studierea complexă a raporturilor autorității Parlamentului, Guvernului și instituției Președinției în consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan.

Obiectivele studiului sunt:

a) precizarea elementelor definitorii privind conceptul de regim de guvernare;

b) valorificarea constituționalismului contemporan drept un mijloc de exercitare a regimului de guvernare;
c) determinarea și analiza tipologiei regimului de guvernare;
d) identificarea rolului și coraportul dintre instituțiile politice prin prisma constituționalismului contemporan;
e) evaluarea reformelor constituționale din Republica Moldova privind regimul de guvernare;
f) stabilirea principiilor privind consolidarea constituțională a colaborării instituțiilor politice.

Inovaţia ştiinţifică a lucrării este determinată de faptul că, această investigaţie abordează un concept nou și anume cel al „regimului de guvernare". În acest context, sunt elucidate şi cercetate următoarele *rezultate ştiinţifice*, considerate de autor ca fiind semnificative:

- s-a definit noțiunea de „regim de guvernare";
- s-a realizat o analiză comparativă a tipologiei regimului de guvernare din Republica Moldova cu alte state prin prisma similitudinilor și diferențelor acestor regimuri;
- s-au identificat și studiat reglementările constituționale din Republica Moldova cu privire la controlul și colaborarea instituțiilor politice statale în vederea elucidării tipului semiprezidențial al regimului de guvernare.

Problema științifică importantă soluționată rezidă în determinarea particularităților ce vizează regimul de guvernare și identificarea mecanismelor cu privire la consolidarea regimului acestuia prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova.

Importanța teoretică și aplicativă a tezei constă în faptul că, concluziile și recomandările efectuate în urma analizei tezei pot contribui la întărirea statului de drept din Republica Moldova prin asigurarea unei consolidări efective a regimului de guvernare. Teza reprezintă o sursă doctrinară pentru cercetătorii de drept constituțional și administrativ, precum și pentru toți cei interesați în analiza regimului de guvernare al Republicii Moldova. În același timp, tema prezentei teze rămâne a fi deschisă pentru alte cercetări. Conținutul tezei poate fi folosit în calitate de material didactic pentru studii la disciplinele care au tangență cu tema tezei de cercetată. Prezenta teză are un caracter utilitar și practic, iar propunerile de *lege ferenda* sunt fundamentate științific și au menirea de a consolida regimul de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova.

Aprobarea rezultatelor. Lucrarea a fost prezentată şi examinată la şedinţa Departamentului „Drept Public", Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova, și în cadrul Seminarului Științific de Profil, fiind aprobate tezele ştiinţifice de bază ale acesteia. Cele mai însemnate poziţii ştiinţifice, rezultate şi concluzii ale lucrării sunt reflectate în mai multe publicaţii şi au fost prezentate la conferinţe ştiinţifice la diferite niveluri. În procesul desfășurării investigației privind soluționarea problemei științifice, unele idei au fost prezentate la Conferința științifico-practică internațională „Rolul ştiinţei şi educaţiei în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană", Chișinău,

5 februarie 2015; Conferința științifică internațională cu genericul „Interacțiunea dreptului intern și dreptului internațional: provocări și soluții”, Chișinău, 14 noiembrie 2014; Conferința științifică internațională cu genericul „Două decenii ale doctrinei constituționale sub auspiciile Constituției” , Chișinău, 16-17 octombrie 2014.

Sumarul compartimentelor tezei. Teza este structurată în: introducere, 4 capitole, concluzii generale și recomandări.

În *Introducere* au fost argumentate actualitatea și importanța temei de cercetare ce rezultă din situația regimului de guvernare din Republica Moldova la etapa actuală; au fost trasate scopul și obiectivele de studiu ale tezei de doctorat; a fost identificată noutatea științifică și problema științifică soluționată, precum și valoarea teoretică și aplicativă a lucrării.

În Capitolul I, intitulat *Analiza situației doctrinare cu privire la regimul de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan,* s-a analizat conceptul de regim de guvernare; s-au studiat cercetările științifice din Republica Moldova în materia regimului de guvernare, precum și a literaturii de specialitate străine în condițiile constituționalismului contemporan. Reieșind din cele constatate și analizate, au fost trasate direcțiile principale de cercetare, fiind identificate și concretizate scopul și obiectivele tezei. Astfel, direcția principală a cercetării o constituie studierea şi analiza rolului autorităților publice din Republica Moldova în realizarea funcţiilor ce le revin în vederea identificării regimului de guvernare a statului prin evaluarea diferitor doctrine și teorii. În acest scop, s-a accentuat pe diferențierea funcției executive de funcția legislativă a statului, rolul autorităților puterii de stat în exercitarea funcțiilor, aspectelor de drept comparat cu privire la funcțiile puterii de stat.

În *Capitolul II,* denumit *Conceptul de regim de guvernare și trăsăturile acestuia prin prisma constituționalismului contemporan,* s-a realizat analiza conceptului de constituționalism contemporan, demonstrând că acesta este un mijloc de exercitare a regimului de guvernare. Pentru ca mai apoi să se prezinte considerațiile teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare în condițiile constituționalismului contemporan. Tot în acest capitol, s-a propus un concept nou și s-a argumentat necesitatea existenței acestuia, și anume cel de „regim de guvernare”. Astfel, fiind identificate trăsăturile și caracteristicile acestui concept, s-a format și cercetat tipologia regimului de guvernare, dat fiind faptul că literatura de specialitate folosește neechivoc termeni din acest domeniu. Aici ne referim la aceea că regimul politic este împărțit în mai multe categorii sau tipuri după anumite principii care nu sunt tocmai reușit alese și înțelese de societate. Prin urmare, noua tipizare pe care am propus-o reflectă ceea ce se necesită, și anume: regimul politic de aceea și se numește politic pentru că se bazează pe ideologie, fie el democratic ori nedemocratic, în schimb, noul concept de regim de guvernare se fundamentează pe metodele și procedurile de conducere sau administrare și exercitare a puterii de stat. Această reformatare este necesară și utilă în condițiile constituționalismului contemporan din întreaga lume, dar mai cu seamă din Republica Moldova.

Capitolul III poartă denumirea de *Analiza regimului de guvernare al Republicii Moldova*. În acest capitol au fost cercetate reglementările constituționale privind raporturile dintre Parlament, Guvern și Președinte. A fost subliniat coraportul dintre Parlament cu Guvernul și Președintele în diverse tipuri de regimuri de guvernare, evidențiindu-se modul de exercitare a controlului parlamentar asupra executivului. S-au elucidat și aspectele privitoare la locul Șefului statului în cadrul puterilor în stat, modul de alegere a Președintelui Republicii Moldova și funcțiile acestuia. Totodată, capitolul dat abordează coraportul dintre Șeful statului cu Parlamentul și Guvernul în dependență de tipul regimului de guvernare.

Capitolul IV al prezentei lucrări este focusat pe examinarea reformelor constituționale din Republica Moldova privind regimul de guvernare din 1990 și până în prezent, constatând că, în țara noastră în mai puțin de 25 de ani s-au experimentat trei tipuri de regimuri de guvernare: prezidențial, parlamentar, semiprezidențial. În paragraful doi al acestui capitol s-au analizat criteriile de clasificare a regimurilor de guvernare prezidențial, parlamentar și semiprezidențial, ca în esență să se culmineze cu identificarea regimului de guvernare din Republica Moldova la momentul actual. În urma acestei analize, s-a identificat tipul semiprezidențial de regim de guvernare. Mai mult, acest capitol se încheie cu un paragraf intitulat „Consolidarea constituțională a colaborării instituțiilor politice din Republica Moldova", în care sunt recunoscute, distinse și accentuate raporturile care au loc între Președinte, Parlament și Guvernul Republicii Moldova prin prisma regimului de guvernare actual semiprezidențial, caracterizându-se elementele distinctive ale acestui regim. În acest context, autorul se axează pe ceea ce ar trebui să fie reformatat, revigorat sau chiar schimbat completamente, valorificând consolidarea regimului din țară.

În *Concluzii generale și recomandări* au fost deosebite problemele ce au fost identificate, dar și formulate răspunsurile la obiectivele studiului. Totodată, au fost înaintate propuneri de *lege ferenda* și de interpretare a reglementărilor constituționale. Studiul conține 138 pagini de text de bază, fiind însoţit de o bibliografie de 238 de titluri, Declarația privind asumarea răspunderii, Curriculum vitae al autoarei și Lista publicațiilor elaborate la tema tezei.

1. ANALIZA SITUAȚIEI DOCTRINARE CU PRIVIRE LA REGIMUL DE GUVERNARE

1.1. Situația doctrinară din Republica Moldova cu privire la regimul de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan

Există două teme centrale ale prezentei lucrări: una este cercetarea conceptelor și a fenomenelor ce reies din regimul de guvernare, iar alta este consolidarea regimului de guvernare în condițiile constituționalismului contemporan.

Scopul acestui capitol este de a aprecia gradul de cercetare a problemei regimului de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan, de aceea se impune necesar de a identifica aspectele de bază ale acestui concept. Prin urmare, există cel puțin două momente ce trebuie evidențiate și din care se vor trasa următoarele capitole, și anume: deși regimul este unul la zi studiat și discutat în mediul științific, dar și cel politic, totuși se simte necesitatea de a pune punctele pe „i" și de a face cunoscut această noțiune în Republica Moldova. Având drept scop de a determina miezul fenomenului de separare a puterilor în stat, ne-am propus să tratăm teoretic conceptul de regim de guvernare pentru a contura trăsăturile deosebite, dar și rolul și importanța regimului de guvernare într-o societate democratică.

Pornind de la aceste premise, precizăm că, sintagma „regim de guvernare" este neutilizată în mediul științific, dar în opinia noastră aceasta are toate șansele să devină un concept. În acest sens, ne dorim să analizăm acele publicații care tratează temele lucrării date. Dat fiind faptul că noțiunile de regim politic, guvernarea și formă de guvernare sunt folosite alternativ atât în doctrină, cât și în jurisprudență, acestea totuși nu sunt identice din punct de vedere conceptual, fapt ce va fi demonstrat în Capitolul 2 al acestei lucrări.

Referitor la necesitatea și utilitatea analizei temei propuse, semnalăm că aceasta nu a fost cercetată în mod autonom în literatura juridică din Republica Moldova, dar numai în anumite contexte, tangențial și sporadic. Față de aspectele expuse, considerăm că dezvoltarea temei privind consolidarea regimului de guvernare în cadrul prezentei lucrări este una necesară și utilă. Totodată, dorim să evidențiem următoarele argumente care vin în susținerea necesității temei abordate:

- Regimul de guvernare este central într-un stat de drept. În acest sens, precizăm că determinarea mecanismelor și instrumentelor ce stau la baza controlului și colaborării instituțiilor politice statale în procesul exercitării puterii în stat prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova poate fi asigurată o bună guvernare în țara noastră.
- Numai în condițiile constituționalismului contemporan regimul de guvernare poate garanta valorile naționale în baza cărora ne-am format ca stat, cum ar fi: demnitatea umană; drepturile și libertățile fundamentale ale omului; statul de drept; pluralismul politic; democrația ș.a. În cele din

urmă, acestea ar asigura libera și deplina dezvoltare a personalității umane. Aceasta poate să se întâmple numai în statele care sunt guvernate printr-un regim politic democratic.

- Situația actuală politică și juridică a Republicii Moldova determină continuu la necesitatea aprofundării, atât de teoreticieni, cât și de practicieni, a cunoașterii și deosebirii regimului de guvernare.

În contextul științei dreptului constituțional, doctrinari autohtoni notorii, precum V. Popa, I. Guceac, A. Arseni, T. Cârnaţ, M. Cuşmir, Gh. Costachi, V. Zaporojan, S. Ţurcan, S. Cobăneanu ș.a., abordează în lucrările lor aspecte privind: analiza principiului separației puterilor în stat și modalitățile de colaborare și control reciproc între autoritățile publice participante la guvernare; cercetarea constituționalismului autohton, activitatea Parlamentului și Guvernului Republicii Moldova; locul și rolul Președintelui Republicii Moldova în cadrul puterilor în stat. La fel, studierea fenomenului guvernării se face într-o serie de cercetări și studii, din alte arii de specialitate, cum sunt cele de teorie generală a statului și dreptului, politologie etc. În continuare vom expune cele mai relevante lucrări doctrinare autohtone din domeniul noțiunii regimului de guvernare, care au servit drept suport la elaborarea prezentei teze.

Ion Guceac are publicate o serie de lucrări științifice în cadrul cărora sunt analizate aspecte dedicate regimului politic, constituționalismului contemporan, statului de drept, democrației, activității autorităților publice. Printre acestea vom evidenția:

a) „Constituția la răscruce de milenii”[98] este o lucrare dedicată analizei multi-aspectuale a Constituției, unde sunt investigate următoarele teme: Constituția de la origini până la începutul sec. al XXI-lea; categorii fundamentale în evaluarea conceptului de constituție; adoptarea, realizarea și modificarea constituției; diversitatea formelor de constituții; conținutul și forma constituției; constituționalismul în societatea contemporană; din istoria constituționalismului autohton; impactul constituției asupra relațiilor multi-aspectuale din cadrul societății contemporane; asigurarea supremației constituției în condițiile constituționalismului contemporan.

b) „Instituția prezidențială – studiu de drept constituțional comparat”[101] este dedicat analizei instituției șefului statului, prin prisma mai multor puncte de vedere și anume: modalitățile de alegere în funcție a șefilor de state (pe cale ereditară, prin alegerea de către Parlament, prin alegerea de către un colegiu electoral și prin alegerea de către corpul electoral prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat); clasificarea și analiza atribuțiilor șefului statului. Autorul se pronunță pentru o reformă constituțională în cadrul căreia atribuțiile șefului statului urmează a fi modificate luându-se în considerare reglementările similare ale altor state democratice.

c) În „Curs elementar de drept constituțional”[100] autorul redă evolutiv constituționalismul din Republica Moldova, analizează și interpretează viziuni juridice ce condiționează deschiderea societății spre o veritabilă democrație constituțională.

Teodor Cârnaț a dedicat o mare parte din lucrările sale cercetării diferitor problematici privind constituționalismul contemporan, fenomenul guvernării, regimul politic, separarea puterilor în stat, statul de drept, democrație etc. Astfel:

a) În tratatul științific în materie constituțională din anul 2010 intitulat „Drept constituțional"[24] autorul tratează multilateral o serie de teme: teoria Constituției, evoluția constituționalismului în Republica Moldova, dreptul parlamentar – instituție a dreptului constituțional, Parlamentul Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova, Guvernul Republicii Moldova. Toate aceste teme au tangență directă cu tema tezei de doctorat, care studiază instituția Parlamentului, Guvernului și a Șefului de stat prin prisma exercitării guvernării în Republica Moldova.

b) În teza de doctor habilitat cu tema „Teoria și practica eliminării formelor de discriminare în condițiile constituționalismului contemporan"[26] autorul tratează în capitolul 1, pct. 1.1. aspecte privind constituționalismul sub aspectul definirii acestuia, precum și evoluția istorică a constituționalismului, particularitățile constituționalismului autohton, ceea ce a servit ca o primă sursă de inspirație pentru prezenta teză de doctorat.

c) Într-o altă cercetare științifică, intitulată „Garantarea reală și efectivă a drepturilor omului prin intermediul instituțiilor naționale – condiția edificării statului de drept"[25], autorul afirmă că „instituționalizarea și garantarea drepturilor și libertăților omului și ale cetățeanului constituie placa turnată a statului de drept. Aceasta întrucât „domnia legii" trebuie să însemne protecția și securitatea individului, pe baza statutului său juridic."

O atenție deosebită în acest context sunt lucrările cu caracter monografic, semnate de **Gheorghe Costachi**, axate pe subiecte importante pentru studiul nostru, și anume:

a) Monografia „Direcții prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova"[52] tratează punctual probleme de actualitate din organizarea, funcționarea, răspunderea și responsabilitatea organelor administrației publice din statul de drept, precum: recunoașterea și respectarea drepturilor inalienabile ale omului, asigurarea supremației dreptului, organizarea puterii de stat în baza principiului separației puterilor în stat, formarea societății civile cu un grad înalt de cultură politică și juridică a populației și a personalului aparatului de stat, culminând cu cercetarea răspunderii și a responsabilităților puterii publice. Autorul propune soluții ce pot fi implementate pentru edificarea statului de drept în Republica Moldova.

b) În cadrul lucrării „Statul de drept: între teorie și realitate"[55] autorul analizează statul de drept prin prisma democrației, și anume - sistemul politic și responsabilitatea autorităților supreme în stat. Autorul consideră că guvernele reprezintă elementele de bază ale unui sistem politic, care au rolul de realizare a politicii interne și externe a statului. De asemenea, enunță faptul că responsabilitatea politică este o obligație ce revine reprezentanților oficiali de a-și îndeplini obligațiile

în mod legal, iar în caz de încălcare, urmează a purta răspundere pentru modul în care și-au îndeplinit obligațiile asumate.

c) Articolul „Realizarea Constituției – obiectiv major într-un stat de drept”[54] autorul susține că Legea Fundamentală își justifică menirea sa socială, satisface aşteptările societăţii numai atunci când principiile şi normele ei sunt transpuse în viaţă, sunt implementate în practica socială, când sunt realizate în activitatea oamenilor şi a organizaţiilor, în cadrul relaţiilor sociale. Ne raliem opiniei autorului, potrivit căreia nu e suficient de a avea o Constituţie bună, e necesar de a crea condiţii şi mecanisme pentru ca ea să funcţioneze şi să devină un factor real şi eficient al dezvoltării sociale. De asemenea, Gh. Costachi susține, pe bună dreptate, că realizarea Constituţiei, ca problemă teoretică importantă, necesită a fi studiată nu numai de pe poziţii juridice, dar şi dintr-o perspectivă socială mai largă. Ea necesită o cercetare nu doar în cadrul dreptului constituţional, dar şi sub aspect politologic, sociologic, deoarece Constituţia se caracterizează nu numai prin parametri juridici. Respectiv, şi evaluarea modului în care normele constituţionale sunt transpuse în activitatea structurilor de stat nu poate fi realizată numai cu ajutorul instrumentarului ştiinţei dreptului constituţional. Inevitabil, sunt necesare aprecieri politice, date sociologice care ar putea caracteriza procesul de realizare a normelor constituţionale.

Pentru atingerea modului în care s-ar putea spori eficienţa procesului de realizare a Constituţiei ar fi necesar: – stimularea respectării, executării, utilizării şi aplicării conştiente şi responsabile a normelor constituţionale de către toţi subiecţii de drept; – ridicarea nivelului de conştiinţă şi cultură juridică a tuturor participanţilor la relaţiile sociale; – soluţionarea corectă şi rapidă la orice nivel a tuturor problemelor economice, politice, sociale, juridice şi de altă natură din cadrul societăţii, pentru a consolida încrederea cetăţeanului şi a societăţii în autoritatea statului; – sporirea rolului pozitiv al factorilor economici, politici, organizaţionali, social-psihologici etc. asupra procesului de realizare a Constituţiei; – asigurarea legalităţii constituţionale, în special tragerea la răspundere juridică pentru încălcarea acesteia.

d) „Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept” (lucrare publicată în coautorat cu P. Hlipcă)[58] – în cadrul acestei lucrări autorii cercetează în special fenomenul puterii. Autorii enunță faptul că, categoria de putere este distinctă de cea de autoritate și autoritatea trebuie să fie un atribut indispensabil al puterii, deoarece puterea în stat este eficientă și de durată doar atunci când se sprijină pe consimțământul cetățenilor, e convingerea lor că instituțiile puterii respectă regulile jocului politic și acționează în beneficiul societății și al majorității populației. Autorii consideră că puterea este exercitată de popor prin intermediul referendumului și al alegerilor, iar puterea politică în cadrul unui stat aparține partidului de guvernământ.

e) „Fenomenul constituţionalismului în evoluţia Republicii Moldova spre statul de drept”[57] (în coautorat cu I.Guceac) - autorii analizează apariția și dezvoltarea concepției statului de

drept, precum şi fundamentele statului de drept, noțiunea și trăsăturile caracteristice ale constituționalismului, precum și importanța constituționalismului pentru evoluția Republicii Moldova.

f) „Echilibrul puterilor de stat – chezășie a unei guvernări democratice" [59] (în coautorat cu Marian Pompiliu), în cadrul căruia se susține că stabilirea unui anumit model de organizare şi funcţionare a unei instituţii de guvernare, a unui model de organizare a puterii trebuie să ţină seama de tradiţiile politice ale statului respectiv, de relaţiile concrete existente în momentul opţiunii pentru un model de guvernare sau altul. Cu alte cuvinte, sistemul de guvernare trebuie să se potrivească firii poporului respectiv, temperamentului său politic, intereselor sale naţionale. Ori de câte ori am împrumuta instituţii străine, ele nu vor da rezultate bune, chiar dacă ar fi luate din ţările cele mai avansate. Autorii conchid că eficienţa sistemului de guvernare în stat nu va spori dacă nu va avea loc o separaţie, dar şi o interferenţă, o conlucrare fructuoasă a puterilor în stat, fiecare dintre ele respectând cu stricteţe competenţele sale, Constituţia şi legile ţări.

În ansamblu, în toate lucrările sale Gh. Costachi accentuează în mod deosebit valorile unui stat de drept, căile şi mijloacele edificării acestuia în Republica Moldova, dar și valoarea democraţiei pentru realizarea acestui deziderat.

Victor Popa este un doctrinar de vază în spațiul autohton, iar cele mai relevante lucrări care prezintă interes pentru teza noastră și din care ne-am inspirat sunt:

a) „Drept parlamentar"[177], în cadrul căreia sunt analizate detaliat următoarele aspecte: Parlamentul - în calitate de autoritate reprezentativă a statului, caracteristicile dreptului parlamentar, principiile dreptului parlamentar, mandatul parlamentar, organizarea și funcționarea Parlamentului, procedura legislativă etc.

b) „Drept public"[178] – aici autorul investighează aspecte privind: suveranitatea națională, puterea politică, formele de guvernământ, regimul politic, principiul separației puterilor în stat, autoritățile publice etc.

c) „Procesul autodeterminării Republicii Moldova în stat suveran și independent"[179] în cadrul comunicării autorul susține că procesul autodeterminării Republicii Moldova a început odată cu adoptarea de către Sovietul Suprem al RSSM de legislatura a XI-a, la 31 august 1989, a Legii cu privire la statutul limbii de stat[134], iar analizând activitatea Sovietului Suprem al RSSM de legislatura a XII-a, vom observa că, începând cu aprilie 1990, s-a mers pas cu pas spre declararea independenței la 27 august 1991. Primul act al legislativului care demonstrează continuarea procesului de autodeterminare servește Legea nr.10-XII din 10 mai 1990 cu privire la introducerea unor modificări din Constituția RSSM. La 27 aprilie 1990 a fost adoptată Legea privind Drapelul de stat[132], iar la 23 iunie 1990 Parlamentul adoptă Declarația suveranității RSSM[73], document de o importanță istorică, cu putere constituțională, stabilind baza viitoarei statalități suverane și independente a Republicii Moldova. Declarația a stabilit și instituirea cetățeniei RSSM, pierzându-și

astfel dubla natură de cetățenie a republicii și cetățeniei comune a URSS. La 27.07.1990 Parlamentul face încă un pas spre autodeterminare, adoptând Decretul cu privire la puterea de stat[73]. Autorul mai analizează și o serie de alte acte care au contribuit ca autodeterminare a Republicii Moldova spre un stat independent, iar finalul logic al procesului de autodeterminare îl constituie Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27.08.1991[71]. La 29 iulie 1994 Parlamentul a adoptat Constituția Republicii Moldova. Astfel, în această comunicare științifică autorul a prezentat un studiu detaliat a actelor legislative care au proclamat autodeterminarea Republicii Moldova spre un stat suveran și independent.

d) „Repere constituționale pentru depășirea crizei politice în Republica Moldova: argumente teoretice și soluții practice" [181] – sunt analizate critic o serie de norme constituționale, iar printre recomandările efectuate de autor pot fi menționate: Parlamentul trebuie să inițieze revizuirea serioasă a Constituției pentru a înlătura mecanismele ineficiente, lacunele și contradicțiile de care dispune și, în acest scop este necesar să se constituie o comisie națională, compusă din experți calificați în domeniul dreptului constituțional, care va avea sarcina de a pregăti proiectul modificărilor constituționale; pentru a da dovadă că Republica Moldova se raliază statelor cu o democrație constituțională eficientă, este necesar să se creeze un grup de lucru cu sarcina să pregătească proiectul legii privind statutul opoziției în Parlamentul Republicii Moldova; în scopul ridicării calității actelor legislative, diminuării numărului de acte juridice adoptate de către Parlament, cu încălcarea normelor constituționale, este necesar a crea Consiliul național legislativ, organ autonom pe lângă Parlamentul Republicii Moldova, care să avizeze orice proiect de lege inclus în ordinea de zi a Parlamentului pentru examinare și dezbatere etc. Și o altă lucrare din care ne-am inspirat este cea intitulată „Reforma constituțională: imperativ al timpului".[180]

e) „Autoritățile publice ale Republicii Moldova. Compendiu privind structura, organizarea și funcționarea lor"[176] – precizată este noțiunea de putere executivă, care deseori, susține autorul, se confundă cu executarea legilor. Executarea legilor constituie obligaţia tuturor subiecţilor raporturilor de drept, tuturor autorităţilor, indiferent dacă posedă un caracter public sau nu. Când vorbim de puterea executivă, nu trebuie să uităm că în această sintagmă persistă noţiunea de putere, ceea ce înseamnă capacitatea de a impune un comportament. Deci, în executarea legilor trebuie să existe un organ învestit cu puterea de a impune un comportament.

Alexandru Arseni a dedicat o serie de tratări științifice în materia organizării și funcționării puterii de stat în ansamblul său, printre care:

a) „Legitimitatea puterii de stat. Principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan"[7] - în cadrul acestei monografii autorul analizează o serie de aspecte tangente cu tema tezei de doctorat, și anume: conceptul și calitățile puterii de stat ca element legitim al statului; originile și esența concepțiilor doctrinare privind legitimitatea puterii de stat; identificarea, definirea și

manifestarea formelor și metodelor de realizare a puterii de stat prin prisma legitimității; caracteristica subiecților determinatori antrenați în procesul complex de exercitare a puterii de stat. Autorul face o serie de concluzii și recomandări atât la nivel teoretic, cât și pe plan normativ-juridic în scopul asigurării legitimității puterii de stat în calitate de principiu edificator al statului de drept și democratic contemporan.[7, p.301] Drept noutate științifică, doctrinarul a formulat și argumentat un nou principiu al regimului politic – principiul legitimităţii puterii de stat – condiţie imanentă a statului de drept şi democratic. Acest principiu, alături de principiul separaţiei puterilor în stat, va permite delimitarea clară a regimurilor politice democratice de cele nedemocratice. În acelaşi timp, principiul legitimităţii determină soluţionarea problemei ştiinţifice, aplicative, de importanţă majoră: 1) pentru Şeful statului – obligativitatea de a-şi declina calitatea de membru de partid, precum şi de a exercita o nouă funcţie, funcţia de mediere, 2) pentru Curtea Constituţională – de a asigura legitimitatea puterii de stat şi a organelor etatice antrenate în procesul de realizare a puterii de stat.

b) „Sistemul instituțional al puterii de stat: concept și forme instituționalizate”[10] În acest studiu autorul susține că aprofundarea interesului față de cercetarea problemelor legate de organizarea și funcționarea structurii guvernamentale și a noțiunii de „structură guvernamentală” se datorează cauzelor profunde care determină dezvoltarea societății pe drumul democrației și a statului de drept, precum și a factorilor care au impact pozitiv sau negativ asupra cursului de modernizare în conformitate cu cerințele zilei. Autorul conchide că a studia structura guvernamentală existentă într-un stat și într-o anumită etapă de dezvoltare a acestuia înseamnă a studia structura organismelor care exercită o formă sau alta de putere, principiile, normele și metodele aflate la baza desemnării, organizării și funcționării acestora, adică prerogativele, atribuțiile, competența ce le sunt conferite, precum și conexiunile existente între ele.

c) „Structura politico-juridică a Parlamentului și rolul ei în organizarea activității organelor etative”[13] - în cadrul acestei cercetări juridice Al.Arseni tratează aspecte privind opoziția parlamentară, definind acest concept atât din punct de vedere normativ, cât și din punct de vedere doctrinar. Autorul prezintă evoluția istorică a opoziției parlamentare, tipurile opoziției; statutul juridic al opoziției parlamentare și anume drepturile și funcțiile opoziției parlamentare. Concluzia la care ajunge este că opoziția parlamentară este partea a doua a structurii Parlamentului și are scopul de a exprima, de pe poziții proprii, pe majoritatea tuturor chestiunilor supuse dezbaterilor în Parlament și de a veghea buna guvernare.

d) „Configurația politică a Parlamentului ca organ reprezentativ al poporului”[6]. Studiul în cauză se referă la următoarele aspecte: cristalizarea Parlamentului ca instituție etatică reprezentativă, definirea noțiunii de Parlament, iar în mod centrat, studiul se axează pe analiza modului de constituire și funcționare a fracțiunilor parlamentare. Autorul ajunge la concluzia că fracțiunile parlamentare sunt organisme politice, constituite în principiu pe bază de afinitate politică, asociații de drept public ce

activează în Parlament în conformitate cu prevederile constituționale și regulamentare, iar finalitatea deciziilor lor se încheie prin aprobarea de plenul Parlamentului.

e) „Sistemul politic - fenomen al societății contemporane”[11]. Studiul se axează pe cercetarea următoarelor aspecte: concepțiile teoretice privind definirea noțiunii de sistem politic; identificarea proprietăților caracteristice sistemului politic; elementele constitutive ale sistemului politic. Autorul susține că, sistemul politic al unui stat este rezultatul activității politice a cetățenilor și este realizat de diferite entități și anume: cetățenii; partidele politice, Parlamentul; Șeful de Stat, Guvernul, Curtea Constituțională.

f) „Drept constituțional comparat” (în coautorat cu V. Ivanov și L. Suholitco)[15]. Autorii elucidează esența democrației și a formelor de manifestare a ei în dreptul constituțional comparat. Acestea sunt considerentele din care o atenție sporită s-a acordat formelor și metodelor de realizare a puterii de stat, cum ar fi forma de guvernământ, organizarea politică și regimul politic.

Silvia Goriuc, o parte din cercetările sale le-a dedicat investigării instituției Șefului statului, și anume:

a) „Locul şi rolul Preşedintelui Republicii Moldova în sistemul autorităţilor publice şi în asigurarea echilibrului în societate”[94]. Aici autoarea detaliază problemele ce ţin de instituţia Preşedintelui Republicii Moldova: statutul mandatului prezidenţial, locul şi rolul Preşedintelui în sistemul autorităţilor publice şi rolul lui de garant şi mediator în scopul asigurării echilibrului puterilor. Luând în consideraţie importanţa instituţiei prezidenţiale din Republica Moldova, prin prisma funcţiilor pe care le realizează şi atribuţiilor de care dispune acesta, actualitatea cercetării se clasează printre acele direcţii ştiinţifice a căror cercetare merită o atenţie primordială.

b) „Considerațiuni generale cu privire la evoluția instituției șefului de stat”[92], în cadrul căreia autoarea prezintă o retrospectivă istorică a evoluției instituției Șefului statului, susținând că denumirea de „șef al statului” a fost păstrată pentru a desemna persoana care este chemată să reprezinte la nivelul cel mai înalt statul ca entitate colectivă, să angajeze, în condițiile Constituției și ale legilor, responsabilitatea și participarea în numele statului la ceremonii sau festivități oficiale. Autoarea afirmă că potrivit Constituției RM Președintele Republicii reprezintă statul în relațiile interne și cele externe, constituind garantul independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a statului. De aici rezultă și cele două funcții prezidențiale: funcția reprezentativă și funcția de garant, în scopul exercitării cărora Președintele dispune de o serie de atribuții prevăzute în Constituție. În concluzie autoarea afirmă că, reieșind din faptul că dreptul, ca fenomen social dinamic, este supus schimbărilor care se produc în societate, la etapa actuală, în contextul integrării europene a Republicii Moldova, o reformă constituțională este inevitabilă, iar normele unei noi Constituții, inclusiv cele ce reglementează statutul Șefului statului, vor corespunde realităților politice actuale.

c) „Raporturile Șefului statului cu organele executive”[96]. Ideile principale ale acestui articol științific se rezumă la următoarele idei de bază: raporturile Șefului statului cu organele executive depind de locul atribuit în sistemul organelor puterii de stat. Autoarea constată că, Constituția Republicii Moldova nu prevede expres locul Președintelui Republicii în sistemul organelor puterii de stat, iar această problemă rămâne a fi discutabilă. Articolul 6 al Constituției Republicii Moldova consfințește principiul separării și colaborării puterilor în stat, Președintele Republicii nu poate fi plasat în afara puterilor, pentru a evita apariția pe lângă puterile legislativă, executivă și judecătorească a unei a patra puteri – prezidențială, astfel autoarea conchide că, prevederile în domeniul puterii executive ale Constituției Republicii Moldova dovedesc caracter monist al executivului, în cadrul căruia Președintele Republicii Moldova participă secundar la realizarea funcției de guvernare, care este exercitată direct de către Prim-ministru al Republicii, ca șef al executivului, și Guvernul Republicii, responsabili pentru guvernare în fața Parlamentului.

d) „Funcția de mediere a Șefului statului”[93]. Autoarea susține că, pe linia exercitării prerogativelor de mediere conferite de Constituție, Președintele se manifestă ca un mediator și conciliator atât între puterile statului, cât și între interesele statului și ale societății, având un rol activ și pozitiv în coordonarea și corelarea diferitor exigențe și opțiuni care să conducă în final la eficienta funcționare a structurilor de stat, la respectul legii și al drepturilor omului, dar și la luarea în considerare a aspirațiilor legitime ale membrilor societății. În viziunea autoarei, funcția de mediere a Șefului statului între organele puterii de stat și societate, prin intermediul partidelor politice poate fi exercitată doar în cazul în care Șeful statului se află în afara oricărui partid politic, având astfel posibilitatea de a interveni pentru a încerca să atenueze divergențele dintre partide cu privire la unele probleme majore de interes național;

e) „Rolul Șefului statului în asigurarea echilibrului puterilor în stat”[97]. În cadrul cercetării științifice prezente autoarea stabilește locul pe care îl ocupă Șeful statului în sistemul organelor puterilor în stat. Autoarea face un studiu comparat a reglementărilor altor state privind reglementarea locului șefului statului în cadrul puterilor în stat, prezentând o caracteristică a atribuțiilor Șefului de stat. Mai mult, asigurând buna funcționare a autorităților publice, Președintele republicii asigură respectarea cadrului juridic de funcționare a tuturor organelor statului și de îndeplinire a obligațiilor ce le au funcționarii publici, precum și cetățenii față de stat, deoarece autoritatea și viabilitatea instituțiilor de stat sunt o reflectare a modului în care cetățenii respectă normele de drept și normele morale, pe care statul le aduce la îndeplinire în ultimă instanță prin convingere și/sau constrângere.

În aceeași sferă a instituției Președintelui statului se pronunță și **Victor Guțuleac**, care în lucrarea intitulată „Președintele Republicii Moldova ca subiect al administrării publice și ca subiect al dreptului administrativ”[105] reflectă rolul și locul Șefului statului în procesul de administrare publică,

locul lui în verigile puterii statale, practica mondială de învestire în funcţie, atribuţiile de bază, responsabilitatea şi răspunderea Preşedintelui Republicii Moldova.

Cercetătorii **Elena Aramă** şi **Ion Jecev** în cadrul articolului „Legitimitatea – condiţie obligatorie a menţinerii puterii în stat"[4] susţin că legitimitatea puterii de stat este recunoaşterea socială a dreptului ei asupra rolului de conducător în societate. Vorbind despre legitimitatea puterii, se are în vedere, pe de o parte, autoritatea ei, încrederea, recunoaşterea, iar pe de altă parte, devotamentul faţă de această capacitate şi dorinţa subiecţilor supuşi puterii de a merge după ea şi de a se supune cerinţelor ei. Autorii afirmă că puterea de stat nu poate fi menţinută decât în măsura în care structurile de putere sunt legitime, iar deciziile politice, inclusiv legile, exprimă voinţa generală şi nu sunt folosite împotriva unei părţi a populaţiei. Iar legitimitatea unei puteri statale poate fi privită dintr-o dublă perspectivă: ca act al desemnării structurilor de putere (cucerirea sau actul de întemeiere a puterii), precum şi ca o concordanţă dintre conţinutul deciziilor politice şi aşteptările celor guvernaţi.

Ion Jecev, într-o altă lucrare - „Unitatea puterii în stat: controverse şi realităţi"[124], afirmă că problema unităţii puterii de stat a ocupat un loc central în gândirea politico-juridică a Europei Occidentale şi a Rusiei, fiind formulate mijloace concrete de asigurare a ei: evidenţierea puterii supreme şi sistemul ierarhic de subordonare între puteri, statutul prioritar al uneia dintre puteri în sistemul separaţiei puterilor, sistemul de balanţă şi contrabalanţă. Autorul conchide că la etapa contemporană problema unităţii puterii de stat a căpătat o importanţă deosebită în legătură cu formarea societăţii civile şi a statului de drept. Are loc trecerea de la abordările totalitare în înţelegerea unităţii puterii de stat şi la înţelegerea unităţii acesteia din punctele de vedere ale consfinţirii şi asigurării prin drept, precum şi al separaţiei ramurilor puterii de stat ca un mijloc de asigurare a unităţii ei.

Andrei Smochină, în cadrul comunicării ştiinţifice „Instituţia prezidenţială în Republica Moldova: probleme, aspecte contradictorii" [209], abordează problemele teoretice şi practice privind locul Şefului statului în cadrul puterilor în stat. În viziunea autorului, putem lesne observa că, Constituţia Republicii Moldova conferă Preşedintelui un statut juridic aparte, conform principiului fundamental al regimurilor parlamentare ale disocierii organelor executive. În concluzie nu este greu de identificat ce loc ocupă Preşedintele în cadrul organelor executive, căci atribuţiile Preşedintelui şi cele ale Guvernului sunt precizate şi delimitate în Constituţie. Astfel, autorul propune ca: a) Parlamentul şi Preşedintele (disociat de Guvern) să rezulte direct din alegeri, iar Guvernul – prin intermediul majorităţii parlamentare; b) procedura de alegere a Preşedintelui să fie următoarea: acelaşi corp electoral al poporului alege Parlamentul şi Preşedintele, concomitent prin sufragiu universal, egal, direct şi liber exprimat; c) se cere de perfectat mecanismul de echilibrare a puterii dintre cele trei ramuri de guvernare, aplicând şi principiul responsabilităţii.

Liuba Şova în articolul „Identificarea conţinutului normativ al Constituţiei"[211] prezintă funcţiile Constituţiei şi principiile ce statornicesc constituţiile. Autoarea ajunge la concluzia că ştiinţa

revine doar cu unele recomandări, iar fiecare popor, în virtutea suveranității, singur își stabilește cercul de relații sociale pe care le consideră importante și esențiale pentru buna dezvoltare multilaterală, apoi le statuează ca fiind fundamentale și le reglementează prin Constituție.

Ion Creangă în „Curs de drept administrativ" [61] relevă faptul că aplicarea principiului de separaţie a puterilor este problematic pentru Republica Moldova, iar conflictele ce s-au declanşat între ramurile puterii au stat premise obiective şi subiective, de ordin teoretic şi practic. Fiecare din ramurile puterii, nefiind capabilă să amelioreze situaţia de una singură, încerca să atribuie rezultatele negative pe seama activităţii altei ramuri a puterii sau să dobândească atribuţii suplimentare ca o condiţie pentru a-şi asuma responsabilitatea de soluţionare a problemelor dificile.

În articolul „Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare" [199] **T.Șaptefrați** susține că, conceptul de guvernare a apărut odată cu civilizația, iar în perioada formării statelor naţionale şi a colonialismului a apărut conceptul de „bună guvernare", care era echivalentă cu îndeplinirea obiectivelor statului naţional în ideea că ceea ce era bun pentru stat, respectiv, pentru popor, era automat expresia unei bune politici de guvernare. Autoarea menționează că toţi cetăţenii ţării trebuie să fie conştienţi de importanţa participării şi implicării lor în procesul de guvernare. Societatea civilă poate influenţa formularea politicilor şi a proiectelor prin intermediul calităţii de membru în comitete, prezentării directe a memorandumurilor sau prin intermediul reprezentanţilor aleşi şi stabilirea interactivă a normelor în procesul de implementare a politicilor, proiectelor şi schemelor cu impact asupra cetăţenilor.

Constantin Solomon și **Ilie Gîrneț**, în comunicarea științifică „Parlamentul Republicii Moldova – organ reprezentativ al suveranității naționale" [210], susțin că Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului, deoarece acesta își are o componență izvorâtă din manifestarea suveranității naționale dând expresie puterii poporului, ca unic deținător al puterii politice, încât componența Parlamentului nu poate fi alta decât cea izvorâtă din voința electoratului, manifestată în urma sufragiului. Principiul autonomiei parlamentului garantează adunării legislative libertatea în acțiune și decizie în orice domeniu. Articolul 60 din Constituție califică Parlamentul drept un organ reprezentativ suprem al poporului și unica autoritate legislativă a statului, stabilindu-i totodată și locul de frunte în ierarhia autorităților publice.

Prezintă interes şi lucrarea dezvoltată de **V. Mişin** intitulată „Проблемы разделения властей в государстве в переходном периоде"[145] (Problemele separării ramurilor puterii în stat în perioada de tranziţie). Autorul a reflectat pe larg şi sub diferite aspecte problemele interacţiunii ramurilor puterii în cadrul exercitării prerogativelor lor în statul de drept. Un loc aparte este rezervat cercetării raportului dintre puterile legislativă, executivă şi judecătorească din Republica Moldova la etapa actuală.

O investigație în care este analizat parlamentarismul contemporan reprezintă teza de doctorat elaborată de **Serghei Mişin,** denumită „Caracteristica constituţională a parlamentarismului din Republica Moldova: studiu juridico-comparativ." [146] Autorul concluzionează că parlamentarismul contemporan se caracterizează prin câteva trăsături: existenţa instituţiei reprezentării; alegeri libere, ca mijloc de formare a instituţiei reprezentative; supremaţia legii; separaţia puterilor; compromisul dintre politica guvernului şi dorinţele politice ale parlamentului; mandatul liber al deputaţilor Parlamentului; colaborarea reală şi eficientă a Parlamentului cu societatea civilă.

Serghei Țurcan în cadrul lucrării „Reglementarea constituțională a participării autorităților executive la procesul legislativ"[216] analizează implicarea puterii executive în ceea ce privește procesul legislativ, care ține de competența Parlamentului. Autorul menționează că implicarea executivului în procesul legislativ asigură o mai bună realizare a programului guvernamental, însă trebuie prudență pentru a nu admite cazuri în care se încalcă competența exclusivă a legislativului în adoptarea actelor normative.

Galina Chiveri în cadrul tezei sale de doctorat cu tema „Principiul transparenţei în activitatea autorităţilor publice – garanţie a unei administrări democratice în statul de drept",[27] analizează principiul transparenţei în activitatea autorităţilor publice, a eficacităţii normelor şi mecanismelor în asigurarea realizării principiului dat, precum şi principalele tendinţe de dezvoltare a acestuia în perioada actuală.

Eugenia Denciuc în „Orânduirea constituţională a Republicii Moldova şi a Ucrainei (analiză juridică comparativă)"[78] include o analiză profundă a noţiunii şi esenţei Constituţiei statului, din Antichitate şi până în prezent, în special au fost investigate rolul social, scopul şi funcţiile Constituţiei în statul de drept, democratic, problemele ce se referă la paza şi asigurarea securităţii Constituţiei Republicii Moldova şi Ucrainei. Autoarea a argumentat un nou aspect juridic al noţiunii securităţii constituţionale şi evidenţiază mecanismul juridic de asigurare a acesteia; a consacrat cercetării ştiinţifice a dezvoltării constituţionalismului Republicii Moldova şi a Ucrainei, elucidării genezei şi evoluţiei noţiunii şi esenţei regimului constituţional, aprecierii corelaţiei noţiunilor constituţionalismului, bazelor regimului constituţional şi „regimului constituţional". Se investighează aspectele constituţionale instituirii statului de drept, democratic, social în Republica Moldova şi Ucraina, esenţa, conţinutul şi rolul suveranităţii poporului în instituirea regimului constituţional, principiul supremaţiei dreptului ca bază a regimului constituţional, realizarea principiului separaţiei puterilor la etapa contemporană, particularităţile realizării instituţiilor drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului ca bază a regimului constituţional democratic al Republicii Moldova şi al Ucrainei.

Boris Slipenski, în cercetarea denumită „Influenţa formei de guvernare asupra dezvoltării instituţiei Şefului statului,"[207] atinge probleme legate de influenţa formei de guvernare asupra instituţiei Șefului statului, dependenţa şi corelaţia dintre aceste noţiuni politico-juridice în procesul de

organizare şi funcţionare a puterilor în stat. În lucrare se analizează în special şi evoluţia instituţiei Șefului statului începând cu anul 1991 şi până în prezent; se formulează concluzii ştiinţifice referitor la forma de guvernare şi a instituţiei Șefului statului în Republica Moldova, statele europene şi CSI; se analizează mecanismele constituţionale şi legislative de care dispune Șeful statului în procesul de realizare a competenţelor şi funcţiilor sale. Autorul tezei de doctor a demonstrat ştiinţific rolul Șefului statului în regimurile politice contemporane, particularităţile instituţiei date în Republica Moldova, dar şi rolul acestuia în calitate de garant al suveranităţii, independenţei, integrităţii teritoriale şi al Constituţiei. Acelaşi autor în co-autorat cu Iacub Irina în articolul „Consolidarea instituţiei Șefului statului"[207] vine cu propunerea de a consolida calitatea acestuia de garant al Constituţiei şi stabilităţii în societate prin: consacrarea funcţiei de veghere a respectării Constituţiei şi a bunei funcţionări a tuturor autorităţilor publice din stat; reglementarea dreptului de a iniţia revizuirea Constituţiei şi a iniţia referendumul constituţional; obligarea Preşedintelui republicii ca pe durata exercitării atribuţiilor sale să-şi suspende calitatea de membru al partidului politic; consolidarea funcţiei reprezentative a Șefului de stat prin alegerea directă a acestuia de către popor.

În lucrarea sa de doctorat „Asigurarea legalităţii în administraţia de stat,"[145] **Mihai Manoliu** identifică controlul parlamentar asupra activităţii executivului, pe care o denumeşte drept garanţie a existenţei statului de drept şi a realizării ordinii juridice, dar şi controlul exercitat de Parlament asupra activităţii Preşedintelui Republicii Moldova şi controlul Parlamentului asupra activităţii Guvernului. În ultimul rând autorul determină şi controlul prezidenţial şi cel exercitat de Guvern asupra organelor administraţiei de stat.

În studiul de drept constituţional „Sisteme constituţionale europene (concepte şi practică juridico-politică),"[64] **Marcel Cuşmir** analizează sistemele constituţionale europene, motivat de caracterul transformărilor care au survenit în viaţa politico-socială la intersecţia sec. al XX-lea şi al XXI-lea, de realităţile şi tendinţele dezvoltării statelor din imensul spaţiu al Europei postcomuniste. Toate statele europene din fostul lagăr comunist şi-au creat treptat construcţii instituţionale noi, adoptând constituţii bazate pe principii democratice. Însă, practica juridico-politică adesea demonstrează neconcordanţă între modelele constituţionale şi variatele forme de societăţi ex-comuniste. În aceste circumstanţe se prezintă actuală nu doar cercetarea sistemelor constituţionale ale statelor postcomuniste, ci neapărat compararea sau contrapunerea lor cu modelele sistemelor constituţionale occidentale, care au la baza construcţiei constituţionale democratice principiul separaţiei puterilor în stat. Autorul ajunge la concluzia că tratarea acestui subiect de un înalt grad de complexitate a determinat luarea în calcul a unor aspecte care, la o primă vedere, par a fi arhicunoscute, dar în realitate, datorită naturii lor complexe, s-au dovedit a fi puţin concretizate. Acesta susţine că în doctrina dreptului constituţional aşa şi nu se cunosc interpretări omogene şi unanim acceptate, precum şi criterii satisfăcătoare care ar defini, ar corela şi ar delimita aşa noţiuni ca formă de

guvernământ, regim politic, sistem politic, sistem constituţional, idee cu care suntem în deplină concordanţă. Astfel, autorul prezintă modele ale sistemelor constituţionale prezidenţiale şi parlamentare, dar şi varietăţile acestora.

P.Hlipca în articolul „Mecanismul puterii în stat: istorie şi actualitate"[109] afirmă că teoria separaţiei puterilor în stat se explică prin faptul că a fost elaborată într-o perioadă în care nu se înfiinţaseră încă partidele politice şi când principalele probleme puse de putere erau de ordin instituţional, iar la etapa actuală teoria clasică a separaţiei puterilor în stat trebuie privită cu unele rezerve. Concomitent, nu trebuie să se interpreteze că ea şi-a pierdut din importanţă şi actualitate şi că rămâne o teorie a trecutului. Marea forţă a teoriei separaţiei puterilor constă în fantastica sa rezonanţă socială, politică şi morală. Aceasta a intrat în conştiinţa mulţimilor care au receptat-o ca pe cea mai eficientă reţea contra despotismului şi în favoarea libertăţii şi democraţiei.

Un alt cercetător, **Drilea-Marga Marian Pompiliu,** în teza sa de doctor „Echilibrul puterilor în stat – pilon al constituţionalismului din România şi Republica Moldova (studiu comparat),"[59] investighează procesul de echilibrare a puterilor în stat în România şi Republica Moldova. Iar printre obiectivele lucrării pe care autorul le-a şi atins sunt acele ce ţin de cerinţele actuale ale constituţionalismului privind echilibrarea puterilor în procesul de funcţionare a acestora: analiza problemei modalităţilor de echilibrare a puterilor în stat; cercetarea cadrului normativ de stipulare a echilibrului puterilor în stat; analiza originii teoriei separaţiei puterilor în stat; determinarea coordonatelor organizării sistemice a puterii în stat; depistarea raporturilor de interdependenţă şi interacţiune în sistemul puterii de stat în lumina Constituţiilor României şi Republicii Moldova. Prezentul studiu completează reuşit cercetările anterioare cu viziuni ce reflectă noile transformări din cadrul societăţii contemporane, cum sunt: tendinţa Parlamentului ca putere preponderentă în stat, ideea că principiul separaţiei puterilor în stat impune ca instanţele judecătoreşti să aplice legea speţelor cu care sunt sesizate şi să pronunţe soluţii în baza legii, fără a crea norme de drept. Autorul este de părerea că, constituţionalismul reprezintă un fundament al realizării normelor constituţionale şi analizează raporturile de interdependenţă şi interacţiune în sistemul puterii de stat în lumina Constituţiei României şi a Constituţiei Republicii Moldova.

Lilia Bordei în teza „Principiile democraţiei pluraliste în organizarea şi funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova"[22] efectuează o abordare sistemică a pluralismului politic şi a transparenţei din perspectiva influenţei pe care o exercită asupra dezvoltării democraţiei pluraliste şi edificării statului de drept, iar în particular - asupra modalităţilor, regulilor şi procedurilor privind organizarea şi funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova. În calitate de obiective putem evidenţia faptul că, cercetătoarea a stabilit geneza principiilor pluralismului politic şi a transparenţei şi influenţa acestora asupra exercitării suveranităţii naţionale în condiţiile democraţiei pluraliste, dar şi abordează necesitatea organizării şi funcţionării organelor reprezentative legislative în baza pluralismului politic

şi a transparenţei. Astfel, Bordei defineşte democraţia pluralistă, în baza căreia se organizează şi funcţionează organele legislative, precum şi identifică regulile, procedurile şi modalităţile utilizate în activitatea realizării funcţiei legislative a statului.

Studiul complex intitulat „Statutul şi profesionalizarea activităţii deputatului în contextul parlamentarismului contemporan"[195], autorul căruia este **Victor Rusu,** prezintă statutul deputatului în instituţiile reprezentative ale statului, precum şi principalele tendinţe privind profesionalizarea activităţii deţinătorilor de mandate parlamentare în contextul parlamentarismului contemporan. Aici autorul efectuează o investigare a particularităţilor evoluţiei parlamentarismului, o distincţie între mandatul parlamentar şi statutul deputatului, precum şi dezvoltarea noţiunii de profesionalizare a activităţii parlamentare în contextul parlamentarismului contemporan şi formarea cerinţelor profesionale speciale faţă de candidaţii la funcţia de deputat în Parlamentul Republicii Moldova, pe care le-am plasat în contextul transformărilor politice şi social-economice din Moldova.

Irina Nicolaev în articolul „Guvernarea prin coaliție în Republica Moldova: considerente și impact"[158] a cercetat subiectul invocat demonstrând că acesta are impact direct asupra calității guvernării, precum și asupra conținutului relațiilor „guvernare-opoziție". Concluzia principală a temei investigate este că în Republica Moldova clasa politică trebuie să-și formeze un stil de guvernare comunicativ. Eșuarea practicilor de guvernare prin coaliție atentează la însăși ideea de guvernare democratică și poate provoca predilecție electoratului pentru o putere politică monopartidistă, care în condițiile unei societăți democratice în constituire este extrem de periculoasă.

Dan Moldoveanu în articolul „Caracterul perimat al teoriei separației puterilor în stat din perspectiva activității partidelor politice"[148] afirmă că la baza construcției constituționale democratice a fost așezat, încă din sec. al XVIII-lea, principiul separației puterilor în stat. În baza acestuia, exercitarea puterii este împărţită între mai multe instituţii, în aşa fel încât „puterea să fie înfrânată de putere". Această segregare a făcut ca o instituţie – Parlamentul – să deţină ca obiect al activităţii adoptarea legilor, o alta – Guvernul – să fie însărcinată să le pună în aplicare, în timp ce o a treia – instanţa judecătorească – să poată sancţiona nerespectarea lor, iar astăzi, datorită partidelor, principiul separaţiei puterilor în stat este, în mare măsură, unul declarativ. Perimarea teoriei separaţiei puterilor se explică prin aceea că ea a fost elaborată într-o perioadă când încă nu existau partide politice şi când principalele probleme ale puterii erau de ordin instituţional. Apariţia partidelor politice şi rolul lor deosebit în configurarea instituţiilor juridice şi politice au făcut ca astăzi problema separării sau a echilibrului puterilor să nu se realizeze între Parlament şi Guvern, ci între o majoritate formată dintr-un partid sau o coaliţie de partide învingătoare în alegeri, care dispun, în acelaşi timp, de Parlament şi de Guvern, şi o opoziţie puternică, care aşteaptă următoarele alegeri pentru „a-şi lua revanşa".

Vastul număr al lucrărilor științifice analizate mai sus tratează subiecte relevante și tangente prezentei teze de doctorat, deoarece în cadrul lor este analizată guvernarea; principiul separației puterilor în stat; locul și rolul Parlamentului, Guvernului și Președintelui în cadrul asigurării unei guvernări democratice. Toate aceste lucrări ne conving de faptul că demersul nostru științific, ce se referă la analiza regimului de guvernare a Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan, este unul actual, care suscită interes doctrinar, reieșind din multitudinea de aspecte ce vizează problematica abordată, dar prin care este și necesar de cercetat și de abordat tendințe și concepte noi în acest domeniu.

1.2. Cercetările ştiinţifice din alte ţări privind regimul de guvernare prin prisma constituţionalismului contemporan

Analiza aspectelor privind regimul de guvernare, constituționalismul, puterea de stat, separarea puterilor în stat, colaborarea Parlamentului, Guvernului și a Șefului statului se face și în doctrina străină, iar cele mai importante și recente lucrări le vom analiza în cele ce urmează.

În România, comentariile la Constituţie sunt realizate în următoarele lucrări: Gabriel Andriescu, Miklos Bakk, Lucian Bojin, Valentin Constantin „Comentarii la Constituţia României"[2]; Cristian Ionescu „Constituţia României - comentată și adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudenţa Curţii Constituţionale"[120]; Coordonatori: I. Muraru şi E. S. Tănăsescu „Constituţia României. Comentariu pe articole."[152]

Autoarea română **Attila Varga** în monografia „Constituționalitatea procesului legislativ"[217] analizează multiaspectual activitatea Parlamentului, și anume: parlamentarismul contemporan – concept și dimensiuni; procesul legislativ - concept și terminologie juridică ; supremația Constituției, supremația legii**;** procedura legislativa în diferite sisteme constituționale**;** etapele procesului legislativ si verificarea constituționalității operațiilor**;** procedurile speciale și procedurile complementare**;** procedura de revizuire a Constituției. În lucrare se valorifică experiențele parlamentare în procesul de elaborare a legii și se confruntă acest proces cu exigențele constituționalizării. Problemele sunt viu discutate, se propun soluții solid motivate, se identifică perspectivele și se fac propuneri de *lege ferenda*.

V. Duculescu în cadrul manualului „Protecția juridică a drepturilor omului"[83] cercetează inclusiv și fenomenul constituționalismului, și susține că rolul unei constituții este acela de a proteja drepturile omului. Această idee a fost reiterată în Declarația franceză a drepturilor omului și cetățeanului din 1789, care prevedea: „orice societate în care garanția drepturilor nu este asigurată, nici separația puterilor stabilită, nu are constituție", „se permite tot ce nu este interzis de lege", „izvorul suveranității statale este poporul" etc. Constituția la etapa actuală constituie legea supremă a oricărui stat, iar toate legile adoptate trebuie să corespundă legii supreme.

Ion Deleanu în „Instituții și proceduri constituționale"[77] definește constituționalismul ca „o mișcare care are drept scop substituirea cutumelor existente, vagi, imprecise și care lasă o foarte largă posibilitate de acțiune direcționară prin constituții scrise". Istoricește, scrie I. Deleanu, constituționalismul reprezintă ofensiva, având drept scop instaurarea separației puterilor – a funcțiilor fundamentale ale statului, potrivit cu cele consemnate în „contractul social" pentru ocrotirea libertății individului[77].

Oana Șaramet în teza de doctorat „Dimensiunea constituțională a executivului"[200] prezintă un studiu detaliat al executivului prin prisma reglementărilor constituționale. Teza este structurată în

șase capitole în care sunt analizate următoarele aspecte: noțiunea de executiv, structura executivului, funcțiile executivului, atribuțiile executivului, actele executivului și controlul asupra executivului și răspunderea acestuia. Studiul este efectuat în mod comparat în vederea evidențierii asemănărilor și deosebirilor dintre executivele diferitor regimuri de guvernare. Teza finalizează cu concluzii și recomandări cu referire la modificarea cadrului normativ privind funcționarea executivului.

Bogdan Michael Ciubotaru în teza de doctorat „Organizarea și funcționarea Guvernului României prin prisma legislației în vigoare și a practicei politice"[29] cercetează următoarele aspecte: evoluţia instituţională a Guvernului în doctrina şi legislaţia românească; rolul, structura, învestirea guvernului, condițiile pentru dobândirea calității de membru al guvernului, durata mandatului guvernului, actele guvernului; reglementarea organizării şi funcţionării Guvernului României potrivit legislaţiei secundare; raporturile Parlamentului cu Guvernul, aspecte din practica guvernamentală (moțiunea simplă, angajarea răspunderii guvernului); reflectarea instituţiei Guvernului în contenciosul constituţional şi în contenciosul administrativ; locul şi rolul Cabinetului românesc actual, aspecte de *lege ferenda* cu privire la statutul juridic al Guvernului României.

L. Tiunova în articolul „Прававое государство и конституционализм"[237] (Statul de drept și constituționalismul) ajunge la concluzia că geneza constituționalismului a fost influențată de următorii factori obiectivi: lichidarea muncii forțate, a iobăgiei; crearea societății civile; trecerea la economia de piață; recunoașterea dreptului suveran al poporului asupra puterii statale și a dreptului său de a stabili regimul politic și forma de guvernământ în stat.

O.F. Șabrov în „Политическая властъ: ее эффективностъ и легитимностъ"[238] (Puterea politică: efectivitatea și legitimitatea acesteia) descrie puterea politică, în vederea aprecierii efectivității și legitimității acesteia. Autorul pune accent pe studierea aspectului ce ține de eficiența Parlamentului. Astfel, în viziunea cercetătorului, eficiența parlamentului presupune interacțiunea activă a acestuia cu populația, organizații politice și obștești, cu asociațiile cetățenilor. Din câte am observat, autorul pune accent în evaluarea eficienței legislativului reieșind din funcția de reprezentant al poporului.

T. V. Stepanenko, în articolul „К вопросу о периодизации Российского конституционализма[235] (Întrebarea privind periodizarea constituționalismului rusesc) cercetează aspectul privind periodizarea constituționalismului în Rusia, elucidând etapele constituționalismului și analizând fiecare din ele, principiile de acțiune a constituționalismului, elucidarea aspectelor despre controversele privind periodizarea constituționalismului în Rusia.

T. I. Ogorodnikova în articolul „Современный парламент: теория, мировой опыт, российская практика" (Parlamentul modern: teoria, practica internațională și cea rusească)[234] analizează procedurile parlamentare în două categorii:

a) procedurile de activitate a întregului Parlament, procedurile de activitate a Camerelor acestuia, procedurile activității în comun a Camerelor Parlamentului, procedurile de activitate a structurilor parlamentului;

b) proceduri cu caracter interinstituțional: proceduri de activitate în comun a Parlamentului cu șeful statului, cu Guvernul, cu autoritățile judecătorești; procedurile de interacțiune a parlamentului cu autoritățile subiecților federației (în cazul statului federal), cu autoritățile publice locale; procedurile în sfera relațiilor de răspundere publică (parlament – electorat); procedurile de interacțiune al parlamentului cu parlamentele altor state, organizațiile internaționale; procedurile de interacțiune al parlamentului cu persoanele juridice (instituțiile mass-media, asociațiile obștești etc.). Importanța acestei clasificări se exprimă prin aceea că o cunoaștere mai profundă a procedurilor parlamentare asigură o activitate mai eficace a Parlamentului.

E. V. Kovreakova în monografia „Парламентский контролъ: зарубежныи опыт и российская практика”[232] (Controlul parlamentar: practica internațională și cea rusească) analizează controlul parlamentar exercitat de Parlament asupra executivului prin prisma următoarelor aspecte: subiecții cu drept de control parlamentar, obiectul controlului parlamentar, procedura controlului parlamentar etc. Autoarea menționează că, controlul parlamentar asupra executivului este unul necesar, cu condiția că vor fi identificare pârghiile necesare pentru ca acest control să fie unul efectiv, dar nu declarativ.

V. O. Lucin în manualul „Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации”[233] (Constituția Federației Ruse. Problemele realizării) face un studiu detaliat al Constituției Federației Ruse, tratând următoarele aspecte: funcțiile Constituției, pledând pentru patru funcții ale acesteia, și anume: constituantă, de acordare a drepturilor, de program și de generare a sistemelor; particularitățile realizării Constituției (factorii care influențează realizarea Constituției, mecanismele de realizare a Constituției).

În cadrul tezei de doctorat „Конституционный строй и конституционализм в России: Проблемы методологии, теории, практики”[226] (Sistemul constituțional și constituționalismul în Rusia. Probleme metodologice, teoretice și practice) **N. A. Bobrova** prezintă un studiu detaliat al conceptului de constituționalism în doctrina rusă prin prisma istorică și a tendinței de dezvoltare în era globalizării. Se face o analiză detaliată a Constituției Federației Ruse prin enunțarea punctelor forte ale acesteia, precum și prin evidențierea carențelor constituționale și a problemelor actuale ale constituționalismului Federației Ruse.

M. N. Viktorovna în teza de doctorat „Российский конституционализм: история и современность”[227] (Constituționalismul rusesc: istorie și modernitate) prezintă evoluția istorică a constituționalismului în Federația Rusă prin abordarea următoarelor aspecte-cheie: înțelegerea și esența constituționalismului, perceperea fenomenului constituționalismului în mentalitatea socială și a

autorităților publice, metodele constituționalismului, constituționalismul țărilor străine, identificarea tendințelor de dezvoltare a constituționalismului în Federația Rusă, problemele constituționalismului la etapa actuală în Federația Rusă, reforma constituțională și perspectivele de dezvoltare a constituționalismului contemporan în Federația Rusă.

V. V. Khiriev în cadrul tezei de doctor în drept „Теоретические проблемы реформирования Конституции Российской Федерации"[231] (Probleme teoretice privind reforma Constituției Federației Ruse) supune analizei aspecte privind reforma constituțională a Federației Ruse, analizând: abordarea teoretică a reformei constituționale în calitate de proces de dezvoltare a constituționalismului; categoriile reformelor constituționale, aspectele axiologice privind reforma constituțională și principiile directoare ale reformei constituționale.

R. Ș. Karaev în cadrul tezei de doctorat „Конституционно-правовые формы парламентского контроля за исполнительной властью в Российской Федерации"[230] (Formele constituționale ale controlului parlamentar asupra puterii în Federația Rusă) analizează conceptul de control parlamentar, funcțiile acestui control, subiecții și obiectul controlului parlamentar, precum și finalitățile controlului parlamentar. Autorul ajunge la concluzia că instituția controlului parlamentar asupra puterii executive este necesară, deoarece are scopul de a preveni abuzurile din partea executivului.

Robert A. Dahl în „Democracy and its critics"[65] (Democrația și criticile acesteia) apără democrația împotriva diverselor critici, inclusiv anarhismul și principiul acesteia prin care chiar și democrația este coercitivă; opinia normativă că democrația este mai puțin dorită decât guvernarea de elită; afirmația empirică a faptului că democrația este imposibilă din cauza unei existențe inevitabile a elitei. Dahl susține că o distribuție pe scară largă a bogăției este necesară pentru democrația politică semnificativă. De asemenea, el sugerează modul în care instituțiile politice pot împiedica un control de către elite prin încorporarea unor grupuri de cetățeni selectați în mod aleatoriu în sistem. Dahl este cunoscut în științele politice pentru contribuțiile sale majore la teoria democratică.

În lucrarea „Semi-Presidentialism in Europe (Comparative Politics)" (Semi-prezidențialismul în Europa)[194] **Robert Elgie** susține că termenul *semiprezidențialism* este folosit pentru a descrie aranjamentul constituțional în care președintele este ales direct și prim-ministrul este responsabil în fața Parlamentului. Această cercetare examinează politicile semiprezidențialismului și explorează puterea politică a liderilor și a partidelor politice.

Un alt autor, **Serap Gur,** prezintă în cercetarea sa intitulată „Presidentialism in Turkey: Instability and Change [202] (Prezidențialismul din Turcia: instabilitate și schimbare) ideile despre parlamentarism, o caracteristică pentru tradiția politică din Turcia începând cu Constituția otomană din 1876. În anul 1923, odată cu fondarea Republicii Turcia a fost implementat parlamentarismul modern. De atunci, politica din Turcia a fost turbulentă, cu patru lovituri de stat militare, un număr de coaliții

multipartinice de scurtă durată și mai multe guverne ineficiente. Mulți cercetători au afirmat că principalul motiv pentru această instabilitate este regimul de guvernare parlamentar, astfel încât Turcia trebuie să adopte un regim de guvernare prezidențial. Prezidențialismul în Turcia ar putea rezolva principalele probleme politice ale acestei țări. Relația dintre sistemele guvernamentale și dezvoltarea politică, economică și socială este explorată într-o analiză a seriilor temporale care acoperă perioada 1975-2014 pentru Turcia. Se susține că în această perioadă de timp, regimul de guvernare parlamentar a fost mai bun decât cel prezidențial la stimularea dezvoltării economice și politice, în timp ce regimul de guvernare prezidențial oferă o mai bună dezvoltare socială. Mai mult decât atât, o analiză bazată pe țară în care Turcia este comparată cu alte state care au folosit un regim de guvernare prezidențial, la un moment dat, din 1975, scoate în evidență faptul că fiecare țară are propriile caracteristici care afectează succesul economic și politic.

„The Canadian Regime: An Introduction to Parliamentary Government in Canada" (Regimul canadian: o introducere în guvernarea parlamentară din Canada) este o lucrare scrisă de **Patrick Malcolmson**, **Richard Myers**, **Gerald Baier** și **Tom Bateman**.[30] Studiul se focusează pe logica internă a unei guvernări parlamentare și explică raționalizarea realității sistemului politic canadian. Autorii susțin că regimul de guvernare trebuie privit ca o entitate organică, unde schimbarea dintr-o zonă impulsionează inevitabil restul regimului. Această ediție include rezultatele alegerilor federale din 2015 din Canada.

Autorii **A. Hauriou** și **J. Gieguel** în manualul „Droit constitutionnel et institutions politiques"[108] (Drept constituțional și instituții politice) prezintă evoluția istorică a constituționalismului și susțin că fenomenul dat a stat la originea Constituției, în accepțiunea secolului luminilor. În această perioadă, unele state feudale au fixat în documente scrise anumite reguli fundamentale asupra raporturilor dintre guvernanți și guvernați, reguli care urmau să prevaleze, având valoare de principii de conduită politice și juridice, față de cutumele existente.

Iñigo González Ricoy, autorul lucrării „Constitutionalism, the workplace, and the scope of democracy"[82], se axează pe noțiunea de constituționalism. Acesta demonstrează că până în 1802 nu a existat nici un sistem constituțional adevărat în lume, iar în 1978 doar 26 procente din constituțiile lumii prevedeau și o Curte Constituțională. Prin contrast, 101 constituții din cele 106 adoptate între anii 1985 și 2008 au inclus curți constituționale. Autorul susține că, constituționalismul este definit ca o limitare a puterii organului legislativ înrădăcinat într-un document rigid și adoptat prin control judiciar.

Analiza celor mai relevante și recente cercetări științifice din țările străine evidențiază faptul că, conceptul de regim de guvernare la fel nu este utilizat, or acesta este denumit în mai multe feluri, precum: guvernare, sistem politic, sistem de guvernare, proces politic etc. Sub diferite aspecte, în doctrină sunt cercetate elemente ce țin de constituționalism, puterea de stat, autoritățile publice care

exercită guvernarea etc. Prezintă un viu interes pentru doctrinari și faptul găsirii unor soluții optime pentru consolidarea fenomenului puterii de stat sub toate aspectele.

1.3. Direcţii principale ale cercetării, scopul şi obiectivele tezei

Analizând situaţia în domeniul de cercetare ştiinţifică, în scopul identificării problemelor de cercetare, constatăm că fenomenul regimului de guvernare face obiect de studiu al dreptului constituţional, al teoriei generale a dreptului şi al politologiei. Acest fapt determină tratarea neunivocă a regimului de guvernare prin abordări conceptuale diferite ce rezultă din studierea practicii sociale variate în diferite state ale lumii, în care se întâlnesc diverse tipuri de regimuri. De aceea, se impune cu necesitate studierea regimului de guvernare drept un concept nou, precum şi demonstrând exigența deosebirii acestuia de conceptul de regim politic.

Direcţiile principale ale cercetării, reieşind din actualitatea temei tezei de doctorat, se referă la analiza regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma instituțiilor politice care participă la actul guvernării, precum și oportunitățile de consolidare a regimului de guvernare prin constituționalismul contemporan, evaluând diferite doctrine și teorii, cât şi analiza aplicării lor în practică.

Scopul lucrării constă în studierea complexă a raporturilor autorității Parlamentului, Guvernului și instituției Președinției în consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan.

Astfel, **problema ştiinţifică soluționată** rezidă în determinarea particularităților ce vizează regimul de guvernare și identificarea mecanismelor cu privire la consolidarea regimului acestuia prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova.

Elementele de noutate prezentate în lucrare consistă în analiza detaliată a temei propuse, pornind de la studiul elementelor juridice privind regimul de guvernare. În acest sens, din punct de vedere teoretic, se urmărește prezentarea evolutivă a teoriei, precum și particularizarea regimului de guvernare prin prisma constituționalismului contemporan. Sub aspect practic, însă s-a insistat asupra evidențierii consecințelor pe care le-a avut consacrarea constituționalismului pentru ordinea juridică din Republica Moldova, dar și a impactului pe care aplicabilitatea îl are asupra activității instituțiilor politice.

Față de realizarea scopului menționat și pentru soluționarea problemei științifice identificate ne-am propus următoarele **obiective**:

- precizarea elementelor definitorii privind conceptul de regim de guvernare;
- valorificarea constituționalismului contemporan drept un mijloc de exercitare a regimului de guvernare;
- determinarea și analiza tipologiei regimului de guvernare;
- identificarea rolului și coraportul dintre instituțiile politice în condițiile constituționalismului contemporan;

- investigarea reformelor constituționale din Republica Moldova privind regimul de guvernare;
- stabilirea principiilor privind consolidarea constituțională a colaborării instituțiilor politice;
- formularea unor concluzii și recomandări asupra anumitor aspecte privind regimul de guvernare din Republica Moldova în vederea dezvoltării teoriei și optimizării cadrului juridic în domeniu.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

1. În urma analizei principalelor lucrări științifice naționale și străine relevante și tangente cu problema regimului de guvernare, concluzionăm că investigarea autorităților publice care participă la guvernare, cum sunt Parlamentul, Guvernul și Șeful Statului, se face de o serie de autori, care prin lucrările lor analizează diferite aspecte ale regimului de guvernare.

2. De asemenea, susținem că analiza conceptului de regim politic se face într-o manieră destul de vastă, însă analiza conceptelor de guvernare, de sistem constituțional, de formă de guvernare se face restrâns, ceea ce face ca deseori în doctrină să se confunde acești termeni.

3. Lucrările autorilor reputați analizați au reprezentat temelia și baza teoretico-științifică a prezentei lucrări, iar concepțiile care se regăsesc în acestea sunt cele care ne-au permis să interpretăm în viziunea noastră termenii, noțiunile și conținutul instaurării, exercitării și menținerii puterii de stat.

4. Având în vedere că în doctrina autohtonă lipsesc cercetări de ansamblu ale consolidării regimului de guvernare al Republicii Moldova, cât și identificarea regimului actual de guvernare, o asemenea cercetare este absolut necesară. Elaborarea unui asemenea studiu, în care să se analizeze toate elementele și trăsăturile tipologiei regimului de guvernare, ar putea scoate în evidență acele erori legislative și dificultăți funcționale care împiedică realizarea și menținerea puterii de stat în condițiile constituționalismului contemporan.

5. S-a evidențiat scopul lucrării prin studierea complexă a raporturilor autorității Parlamentului, Guvernului și instituției Președinției în consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan.

6. Cercetarea științifică a problemelor legate de instaurarea, organizarea, menținerea și funcționarea sau exercitarea puterii de stat prezintă interes major pentru ştiinţa dreptului constituțional al Republicii Moldova, care se dezvoltă atât în baza cercetărilor ştiinţifice, cât și în baza experienței organizării și funcționării acestora.

2. CONCEPTUL DE REGIM DE GUVERNARE ȘI TRĂSĂTURILE ACESTUIA PRIN PRISMA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN

2.1. Constituționalismul contemporan – mijloc de exercitare a regimului de guvernare

Nu avem intenția de a face un studiu istoric comprehensiv al dezvoltării conceptului de constituționalism, deoarece aceasta nu este focusarea cercetării în cauză. În schimb, vom încerca în paragraful de față a face o descriere sumativă a acestui concept pentru a coagula termenii utilizați în lucrare și pentru a demonstra necesitatea și importanța acestora.

Protecţia şi apărarea Constituţiei sunt noţiuni apropiate după sens, având un obiect şi un scop comun, dar totuşi ele trebuie să fie delimitate. În special, protecţia Constituţiei presupune un complex de măsuri orientate spre înlăturarea barierelor în realizarea Constituţiei şi prevenirea delictelor constituţionale, iar apărarea este orientată spre înlăturarea încălcărilor concrete ale normelor constituţionale. Astfel, protecţia şi apărarea juridică a Constituţiei nu sunt niveluri ale unui singur sistem, întrucât protecţia Constituţiei întotdeauna este o activitate profilactică, care previne încălcarea ordinii constituţionale, fiind orientată spre înlăturarea cauzelor ce o condiţionează, precum şi contribuind la desfăşurarea normală a procesului de realizare a drepturilor şi libertăţilor omului şi cetăţeanului. Apărarea Constituţiei, la rândul său, presupune întotdeauna atentate reale la adresa raporturilor juridice constituţionale şi constă în suprimarea încălcărilor concrete ale normelor constituţionale, aplicării de către autorităţile competente în modul stabilit de lege a constrângerii faţă de subiecţii concreţi, în scopul restabilirii dreptului încălcat.

Doctrina utilizează și termenul de *protecție* și cel de *apărare* a Constituției. În viziunea noastră, acești termeni sunt destul de apropiați după conținut, diferența constând doar în faptul că protecția are un caracter general, ce se referă la întreaga societate și constă în obligația de a respecta Constituția, în schimb apărarea Constituției survine atunci când aceasta a fost încălcată. Protecția Constituției se mai realizează și prin prevenție, atunci când societatea, împreună cu diferite organe ale statului sau private, respectă normele constituționale și previn încălcarea lor. În același timp, în cadrul statului există organe sau autorități însărcinate cu scopul de protecție a Constituției, spre exemplu, șeful statului care este garantul Constituției, Parlamentul, Guvernul. Curtea Constituțională este autoritatea specială abilitată cu apărarea Constituției, deoarece ea este unica autoritate de jurisdicție constituțională a statului. Așadar, Constituția joacă un rol suprem în cadrul statului de drept, având rolul de „lege a tuturor legilor”.[168, p. 58]

Din punct de vedere istoric, Suedia este țara care în 1720 a inițiat mișcarea constituționalismului, având ca scop, între altele, adoptarea de constituţii scrise. Scrierea constituţiilor a devenit un veritabil curent începând cu exemplul american din 1787 şi cu cel francez din 1791.[184, p. 13]

Noțiunea „constituționalism" vine încă din Antichitate și sensul său originar se referea la un sistem de legi și reguli relevante guvernului.[224, p. 38] Constituția, drept un concept, în mod progresiv a adăugat elemente noi, pentru a constrânge guvernele să nu aducă prejudicii propriilor oameni. Următoarele două idei principale domină, de fapt, definiția acestui concept: limitarea puterii statului împotriva societății în forma respectării drepturilor omului, cât și implementarea separării puterilor într-un stat.[128, p.25]

În literatura de specialitate constituţionalismului îi sunt atribuite următoarele sensuri:

a) constituţionalism – *lato sensu,* potrivit căruia în orice stat este necesară o Constituţie pentru ca să se împiedice prin ea despotismul;

b) constituţionalism – *stricto sensu,* potrivit căruia nu numai că este necesară o Constituţie, dar aceasta trebuie să se bazeze pe câteva principii care să poată produce anumite efecte, cum sunt imposibilitatea despotismului sau libertatea politică. Principiile a căror aplicare o asigură Constituţia constau în separaţia puterilor, distincţia între puterea constituţională şi puterile constituite, guvernarea reprezentativă, controlul constituţionalităţii legilor sau a unora dintre ele;

c) constituţionalism – *strictissimo sensu,* potrivit căruia imposibilitatea despotismului şi libertatea politică nu pot fi realizate decât dacă printre principiile fundamentale ale Constituţiei figurează controlul jurisdicţional al constituţionalităţii legilor.[26, p.14]

La fel, în doctrina străină se pot întâlni elementele constituționalismului și printre acestea se evidențiază deosebit: - recunoașterea și protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului; - separația puterilor în stat; - justiție independentă; - revizuirea constituționalității legilor; - controlul revizuirii constituției.[90, p.30]

Doctrina autohtonă evidențiază cel puțin trei condiții ale acestui fenomen la etapa contemporană, şi anume: separaţia puterilor în stat; statul de drept; consacrarea drepturilor omului.[26, p.15] T. Cârnaț prezintă constituţionalismul contemporan drept o stare de fapt complexă, de natură politico-juridică, ce exprimă un sistem de opinii şi concepţii progresiste cu privire la receptarea în Constituţie a valorilor general-umane privind statul de drept şi democratic, protecţia drepturilor omului, separarea şi echilibrul puterilor în stat. Constituţionalismul este mediul favorabil pentru exercitarea drepturilor omului şi eliminarea discriminării, la nivel naţional, regional şi european, şi nu depinde de faptul dacă statul a adoptat sau nu o constituţie scrisă, ca lege supremă. [26, p.16]

În aceeași ordine de idei, constituționalismul consacră respectul pentru valoarea și demnitatea umană, ca principiu central. Pentru a proteja această valoare, cetățenii trebuie să aibă dreptul la

participare politică, iar guvernul lor trebuie să aibă limite cu privire la ceea ce poate face, chiar și atunci când reflectă perfect voința populară.[223, p.25] O altă idee în spatele constituționalismului este de a proiecta constituții care ar trebui să fie capabile să promoveze respectarea statului de drept și democrația, ți nu doar documentele care urmează să fie utilizate de către politicieni pentru a manipula oamenii. Este un lucru atunci când în mod regulat se organizează alegeri „libere și corecte", și este altul de a se asigura că aceste alegeri vor fi capabile în mod unic să mențină câștigătorii responsabili.

Constituționalismul are anumite principii, printre care le vom evidenția pe următoarele:

- principiul supremației, conform căruia guvernul nu este mai presus de lege;
- principiul guvernului limitat, conform căruia se cere a pune limite instituționale asupra guvernului pentru a-l opri să acționeze arbitrar în exercitarea puterii de stat și să recunoască și protejeze drepturile și libertățile omului;
- principiul fortificației, adică ceea ce face foarte dificil de a schimba limitările constituționale asupra puterii de stat, prin procese politice simple și de rutină. [90, p. 31]

Prin urmare, constituționalismul este o filosofie politică bazată pe ideea că autoritatea guvernamentală este derivată din oameni și ar trebui să fie limitată de o constituție care exprimă în mod clar ceea ce guvernul poate și nu poate face. Este ideea că statul nu este liber să facă orice vrea, dar este legat de legi ce îi limitează autoritatea sa.

Constituționalismul în aproape toate formulele sale are două niveluri: juridic și politic. Constituția este Legea Fundamentală și este pe un plan mai înalt decât instituțiile politice. Orice lege își găsește sursa primară în Constituție. Aceasta este ierarhia care dă o structură de bază constituționalismului modern. Un guvern care nu are această structură nu este recunoscut de către alte state ca fiind legitim și nu își poate baza guvernarea pe statul de drept.

Lutz S.D. susține că, constituționalismul reprezintă o tehnică avansată pentru a manipula un conflict. Odată ce constituțiile nu fac altceva decât să stabilească clar locul autorității politice și fundamentele acesteia, la fel prevăd mijloace eficiente pentru stabilirea unei terțe părți, guvernul, care poate sfârși conflictul.[142, p. 14] Lutz a evidențiat lista scopurilor pentru care oamenii scriu constituții, și dacă sunt prezente și întrunite, atunci documentul poate fi numit constituție:

- Definesc un mod de viață – valori morale, principii majore și definesc justiția.
- Creează sau definesc oamenii comunității pentru care este destinată;
- Definesc instituțiile politice, procesul colectiv de luare a deciziilor, pentru a fi instrumentar în atingerea modului de viață, cu alte cuvinte, definesc forma de guvernământ;
- Definesc regimul, publicul care are drepturi politice și cetățenia;
- Stabilesc baza pentru autoritatea regimului;
- Distribuie puterea politică;
- Structurează conflictul astfel încât acesta să poată fi administrat;

- Limitează puterea guvernamentală.

Opinăm că Lutz a subliniat elementele constitutive ale constituției prin prisma politologiei și mai puțin prin prisma conținutului juridic. La fel, autorul include în opinia noastră eronat în forma de guvernământ instituțiile politice și procesul de luare a deciziilor, deoarece forma de guvernământ presupune doar modul de alegere a Șefului statului, fie el monarhie sau republică. Iar ceea ce ține de procesul colectiv de luare a deciziilor, cât și colaborarea instituțiilor politice, considerăm că aceasta ține mai mult de regimul de guvernare.

Esenţa constituţionalismului se bazează, aşadar, nu numai pe faptul care regim a fost statuat de Constituţie şi care principii stau la baza relaţiilor dintre drept şi putere. Este esenţial cum se manifestă acest regim în viaţa socială, cum se realizează principiile constituţionale fundamentale, cine este adevăratul izvor şi purtător al puterii, în ce măsură este garantată şi ocrotită demnitatea omului, în ce grad sunt separate, independente şi echilibrate instituţiile puterii de stat. Acestea constituie criteriile de bază după care se poate aprecia constituţionalismul şi democraţia constituţională în stat. Societatea, oamenii au nevoie nu de un cod de intenţii bune, ci de o Constituţie care să funcţioneze realmente.

Constituția, ca Lege Fundamentală a statului, asigură ideile și metodele organizației politice, care stabilește regimul de guvernare. Indiferent de regimurile pe care ele le proclamă, constituțiile conțin dispoziții ce permit diferite derogări în anumite situații de criză. Regimul de guvernare dintr-un stat este ghidat de Constituția acestui stat. În acest sens, o importanță deosebită o are cerința legală - elementul principal care va ajuta la interpretarea corectă a textului constituțional, stimulând clarificarea dispozițiilor inadecvate, atunci când acestea nu sunt suficient de clare, astfel încât principiilor constituționale să servească intereselor statului de drept.

I.Guceac în acest context susține că stilul Constituţiei este influenţat de tradiţiile constituţionale înregistrate în fiecare ţară sau, dacă privim acest aspect într-un sens mai larg, de cultura juridică şi constituţională a acesteia. Totodată, constituţionalismul poate exista chiar şi în lipsa unei constituţii. Evident, acest fapt poate avea loc în societăţile cu tradiţii multiseculare ale principiilor politico-juridice care se bazează pe realităţi istorice naţionale (de exemplu, Marea Britanie).[98, p. 181]

De aceeași părere este și cercetătoarea L. Tiunova, care menționează că, constituționalismul este un ideal spre care societatea trebuie să tindă, deoarece anume acesta duce la libertăți și progres social. Însă, din punct de vedere practic, deși este universal, constituționalismul deține un șir de particularități condiționate din punct de vedere istoric de dezvoltare a societății și a statului concret.[237, p.120]

În legătură cu aceasta, ținem să tragem concluzia că astăzi este destul de dificil să răspundem în mod clar la numeroasele întrebări ce au apărut în perioada contemporană a reformelor în Republica Moldova, dacă nu analizăm procesele complexe și contradictorii care au loc în viața guvernamentală și juridică a țării noastre. De fapt, oamenii de știință subliniază că problemele legate de dezvoltarea dreptului constituțional ca știință și domenii de drept conexe, și anume, cu istoria apariției și

dezvoltării normelor și instituțiilor constituționale, este unul dintre cele mai importante aspecte ale obiectului științei dreptului constituțional.

Regimul constituțional este un sistem de constrângeri în care statul poate desfășura politicile sale. Aceste restricții pot fi de două tipuri: operaționale (să stabilească reguli de conduită într-o anumită zonă) și funcțională (determinarea acelor domenii de activitate în care este posibilă intervenția guvernului). Aceste restricții oferă și diferite grade de libertate în alegerea modului de acțiune.[229, p. 25] Anume acest element al regimului de guvernare, și anume cel constituțional, se referă la modul în care puterea politică este definită și distribuită prin lege. În conformitate cu constituționalismul, Constituția, care este legea fundamentală a poporului, definește și limitează puterea guvernului și determină gradul și modul de distribuire a puterii politice printre principalele instituții politice.

Pentru a concluziona cele relatate în prezentul paragraf, menționăm constituționalismul ca mijloc de exercitare a regimului de guvernare nu este altceva decât un sistem de principii fundamentale, cum ar fi: statul de drept, separația puterilor în stat, asigurarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, colaborarea și controlul dintre instituțiile politice, care au drept scop asigurarea unei bune guvernări în stat și a progresului social.

2.2. Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare

Acest paragraf are drept obiectiv primar de a defini și analiza conceptele de bază pe care le abordează prezenta lucrare. Aceste concepte sunt: regim, parlamentarism, prezidențialism, democrație, separarea puterilor în stat, consolidarea regimului de guvernare.

În ceea ce privește abordarea conceptului de „regim de guvernare," din start trebuie să menționăm că acesta este unul relativ nou introdus în circuitul politic și mai puțin în cel juridic. Abordarea acestuia se face puțin în literatura de specialitate, însă se utilizează des în limbajul cotidian, în special în cel politic.

Operaționalizarea noastră în cadrul tezei în ceea ce privește nașterea conceptului de regim de guvernare pornește în mare parte de la clasificarea regimului politic întreprinsă de Teodor Cârnaț. Această clasificare este una din cele mai reușite din doctrina juridică din spațiul euro-continental, totuși, ținem să menționăm că, de cele mai multe ori, această clasificare induce în eroare societatea, în mare parte studenții. Pentru a explica din ce cauză am hotărât să alegem noțiunea pentru a simplifica și a exclude confuziile în domeniu, prezentăm mai jos clasificarea de la care am pornit, ca mai apoi să expunem grafic aceste concepte.

Astfel, din punctul de vedere al formei de stat, identificăm trei elemente: forma de guvernământ, regimul politic și structura de stat. Inițial, în literatura de specialitate, când se vorbea despre forma de guvernământ se menționa că statele se împart în republici și monarhii, iar republicile se împart în prezidențiale, parlamentare și mixte. Această abordare era una greșită, fiindcă forma de guvernământ răspunde doar la întrebarea: cum este ales șeful statului? În felul acesta, T. Cârnaț clasifică regimul politic prin prisma criteriului separației puterilor în stat în prezidențiale, parlamentare și mixte.

Originea termenului „**regim**" provine de la latinescul *regimen,* ceea ce înseamnă administrare, guvernare. Potrivit Dicționarului Explicativ al Limbii Române[79], noțiunii de „*regim*" îi sunt conferite următoarele sensuri: sistem de organizare și de conducere a vieții economice, politice și sociale a unui stat; formă de guvernământ a unui stat; perioadă de guvernare a unui rege, a unui partid politic etc.; guvernământ; guvernare; orânduire; modul de a guverna, forma guvernului. Potrivit aceluiași Dicționar[79], termenul de „*guvernare*" are următoarele sensuri: perioadă în care un Guvern își exercită activitatea; cârmuire, domnie, stăpânire; conducere, guvernământ, regim; conducere a unui stat sau a unei unități administrative; a conduce, a administra, a dirija un stat, un popor.

Din perspectivă politologică, **guvernarea** este privită ca o activitate de conducere, de dirijare a societății, care se bazează pe reguli și instituții democratice, reprezentând un sistem deschis, transparent, eficient și responsabil de administrația publică.[218, p. 106] Potrivit lui D.Robertson

termenul de „guvernare” desemnează fie (în sensul de guvernământ) un sistem constituţional în ansamblul său, fie (în sens de conducere) activitatea autorităţilor care realizează, la nivel naţional, regional sau local, autoritatea politică.[190, p.211]

S. Tămaş demonstrează că „guvernarea” are un sens larg, acela de exercitare a conducerii şi controlului asupra afacerilor publice prin intermediul instituţiilor puterii centrale şi locale care utilizează un aparat specializat. Și un sens restrâns, acela de activitate executivă a unui Guvern care se realizează prin funcţia de orientare generală a dezvoltării, funcţia de coordonare a diferitelor sectoare de activitate, funcţia de îndrumare a administraţiei de stat.[212, p.123]

Prin *guvernare*, Maurice Duverger subînțelege un exercițiu de influență și control prin lege și constrângere asupra cetățenilor unui stat. Guvernarea este de mai multe feluri: tradițională și neconstituțională, absolută și limitată, politică și nepolitică.[85] În opinia aceluiași autor, între timp și-au făcut loc noi teorii ale guvernării din ce în ce mai sofisticate și mai îndrăznețe, dar întotdeauna este important a se deosebi între acelea care percep guvernarea ca un mijloc de a ajunge la un scop, și acelea care o percep ca un scop în sine.[87, p. 238]

Al. Sarcinschi susține că guvernarea înseamnă procesul de luare a deciziilor şi prin care deciziile sunt sau nu implementate.[201, p.15]. C. Macovețchi afirmă că guvernarea poate fi realizată pe două paliere: cel ce guvernează și cel care este guvernat,[143, p.257] idee care, de fapt, o regăsim destul de des în literatura de specialitate.

Destul de reușit, din perspectivă istorică, cercetătoarea Tatiana Șaptefrați argumentează că, conceptul de guvernare a apărut odată cu dezvoltarea civilizaţiei. Pe parcursul dezvoltării statului birocratic s-au conturat două mari teorii cu privire la stat: teoria mecanicistă şi teoria organică, în care găsim reflectat conceptul de guvernare. În teoria mecanicistă, guvernarea este o activitate necesară pentru menţinerea ordinii în societate. Guvernarea este un mecanism şi un scop, statul este expresia legii, iar legea este ilustrarea perfectă a raţionalităţii. Fără o ierarhie puternică impusă de către stat interesele individuale pot deveni dominante în defavoarea interesului general. Teoria organică a statului consideră guvernarea ca o cale de ghidare a societăţii spre o ordine mai bună. Guvernarea este interpretată ca un proces, care conduce societatea în direcţia realizării unor condiţii mai bune, aşa după cum creierul coordonează un întreg organism.[199, p.21]

În acest context, Genoveva Vrabie susține că autoritățile publice apar ca forme organizaționale care exercită funcțiile guvernării, fiecare potrivit competenței stabilite de Constituție, ceea ce le conferă legitimitate și durabilitate. Ele sunt integrate unui sistem înzestrat cu forță publică de constrângere. Natura lor este diferită putând fi determinată după funcția pe care o realizează prioritar sau cu titlul principal.[222, p.53] Suntem de acord cu opinia exprimată de G. Vrabie, deoarece, într-adevăr, autoritățile publice care exercită conducerea supremă a statului sunt Președintele, Parlamentul și Guvernul, iar sarcina supremă a acestor trei instituții rezidă în realizarea drepturilor și îndeplinirea

obligațiilor asumate atât pe plan național, cât și pe plan internațional. Mai mult, Legea Fundamentală a unui stat – Constituția − conține norme și principii care, pe de o parte, legitimează actul de exercitare a puterii politice prevăzând modul de constituire și de funcționare a structurilor de putere – învestind pe guvernanți cu prerogativele autorităților publice, stabilind echilibrul între cele trei puteri de stat (legislativă, executivă, judecătorească), și pe de altă parte, fixează cadrul general și direcțiile reglementării juridice a relațiilor sociale. Așadar, stabilirea unui model de organizare și funcționare a unei instituții de guvernare, a unui model de organizare a puterii trebuie să țină seama de tradițiile politice ale statului respectiv, de relațiile concrete existente în momentul opțiunii pentru un model de guvernare sau altul. Gh. Costachi menționează că anume sistemul de guvernare al statului trebuie să se potrivească firii poporului respectiv, temperamentului său politic, intereselor sale naționale.[59, p.31] Tot Gh. Costachi, în unul din articolele sale, susține că[56] statului de drept îi este inerentă o lege fundamentală democratică care să-şi îndeplinească eficient funcţiile, adică să instaureze în cadrul societăţii un regim constituţional democratic real, respectat de către toţi. Cu alte cuvinte, doctrinarul pune accent pe elementele statului de drept și evidențiază conceptul de „regim constituțional," pe care-l califică drept real democratic.

Pornind de la ideea că obiectivul cercetării este de a consolida regimul de guvernare în condițiile constituționalismului contemporan din Republica Moldova, ajungem la cerința că aceasta poate avea loc numai într-un stat de drept cu regim politic democratic. Scopul consolidării regimului de guvernare este de a asigura o bună guvernare a statului, de a îmbunătăți eficiența și responsabilitatea instituțiilor politice în raport cu cetățenii, deoarece acestea exercită puterea în rezultatul alegerii factorilor de decizie de către popor. Legitimitatea se obține în baza principiilor democratice, și anume ceea ce presupune o guvernare a majorității poporului, în schimb minoritatea urmează a fi în opoziție.

Doctrinarul R. Dahl caracteriza, încă în secolul trecut, democrația modernă prin următoarele elemente:

- Instituirea reprezentării (un corp electoral alege prin scrutin periodic și secret o adunare, care reprezintă poporul în exercitarea puterii);
- Extensia „demos"-ului la aproape întreaga populație adultă, cu excepție străinii și cei cu dizabilități mintale;
- Limitarea democrației directe, care nu se mai poate practica oricând în noile dimensiuni ale statului-națiune;
- Diversitatea vieții politice exprimată prin multitudinea de interese ce sunt promovate de partide și alte formațiuni politice;
- Clivajul politic și concurența dintre forțele politice;

- Apariția poliarhiei, adică formarea unui număr mare de instituții necesare desfășurării vieții democratice pe scară largă ("polyarchy");
- Pluralismul social, care este exprimat prin existența a numeroase organizații cu autonomie relativă (societate civilă);
- Multiplicarea drepturilor și libertăților, garantarea prin prevederi constituționale, legi și tribunale.[65, p. 134]

În acest context merită atenție și opinia lui Arthur Lewis, care susține că guvernarea de către majoritate, în corespundere cu schema „guvern *versus* opoziție" pe care o presupune, poate fi interpretată ca nedemocratică, deoarece principiile subiacente ei sunt principii de excludere. În opinia lui Lewis, sensul primar al noțiunii de democrație este că: „toți cei afectați de o decizie trebuie să aibă șansa de a participa la luarea deciziei." Sensul al doilea al definiției este că „majoritatea va prevala". Dacă aceasta înseamnă că partidele câștigătoare pot lua toate deciziile de guvernare, iar cei care au pierdut pot critica, dar nu guverna, argumentează Lewis, atunci aceste două sensuri sunt incompatibile. „A exclude de la participarea la luarea deciziilor grupurile care au pierdut este o încălcare clară a sensului primar al noțiunii de democrație."[137, p.64] Deși opinia lui Lewis pare a fi întemeiată, în cele ce urmează vom încerca să identificăm niște condiții care să justifice că guvernarea majoritară nu este opusul democrației:

a) *primo* - eliminarea de la guvernare a minorității nu înseamnă o excludere de la guvernare. Pe parcursul mandatului parlamentar, opoziția are posibilitatea de a-și spori credibilitatea electoratului pentru ca la următoarele alegeri să vină la conducere. Spre exemplu, asemenea succedere la guvernare a majorității și a minorității avem în Marea Britanie și Noua Zeelandă;

b) *secundo* - deseori, în special în sistemele politice unde există două partide politice, platformele electorale ale acestora sunt relativ asemănătoare. Astfel, Arsend Lijphart susține că, dacă interesele și preferințele alegătorilor minoritari sunt reprezentate în mod rezonabil de politica celuilalt partid aflat la guvernare, sistemul aproximează cu destulă exactitate definiția democrației ca „democrație pentru popor."[138, p. 37]

Un regim politic democratic se bazează pe voința și interesele majorității cetățenilor.[24, p. 204] Acest regim se caracterizează prin câteva trăsături de bază, și anume:

- Participarea poporului la actul de guvernare. Existența regimului democratic este imposibil fără respectarea principiului egalității tuturor în fața legii și a autorităților publice. Într-un regim de guvernare democratic fiecărei persoane îi este garantat dreptul la libera exprimare, libertatea conștiinței, dreptul la securitatea personală și la protecția proprietății etc. Pentru ca libertatea persoanei să aibă un caracter efectiv, iar persoanele să fie protejate contra arbitrariului din partea autorităților statale este necesar un cadru normativ, care stabilește clar limite de acțiune a autorităților publice. Într-un stat de drept democratic domnește legea, ceea ce ar trebui să excludă abuzul din partea actorilor

politici, iar drepturile şi libertăţile persoanelor să fie protejate. În măsura în care membrii unei societăţi deţin o cultură politică, în sensul că, cunosc problemele politice, sunt liberi şi înţeleg să-şi exprime protestul, au deprinderi în negociere şi înţeleg ideea de compromis, democraţia ca şi regim politic va supravieţui[60];

- Statul trebuie să funcţioneze pe baza unor legi clar prestabilite, fiind enumerate expres autorităţile publice din stat, competenţa acestora şi raporturile dintre aceste autorităţi, astfel ca cetăţeanul de rând să poată prevedea cu uşurinţă efectul la o anumită acţiune a sa sau care are loc în societate.

În literatura de specialitate democraţia este cercetată de către doctrinarii autohtoni prin diferite aspecte. Spre exemplu, Gh. Costachi împarte democraţia în: directă, semidirectă, reprezentativă. Autorul consideră că, cea directă constituie „un sistem de guvernare în care deciziile de interes public sunt luate direct de populaţie şi nu indirect, prin reprezentanţii aleşi ai acesteia.” Democraţia directă presupune astfel participarea întregii populaţii la rezolvarea problemelor economice, sociale, politice, administrative şi juridice pe care le ridică existenţa şi dezvoltarea societăţii umane.[55, p.68] Democraţia directă este tot mai puţin practicată, deoarece funcţionarea ei presupune satisfacerea unor condiţii ce sunt greu de realizat (întrunirea unui număr mare de persoane în Adunarea Populară, asigurarea locului de desfăşurare a acestei întruniri, existenţa unei populaţii cu o serioasă educaţie cetăţenească, prezenţa unei opinii publice cu interes constant pentru treburile publice şi existenţa unei opinii publice tolerante faţă de drepturile minorităţii.[55, p. 70]

Gh. Costachi explică şi democraţia semidirectă, ca fiind un mod de funcţionare a sistemului politic în care se îmbină instituţii fundamentale ale regimului reprezentativ cu unul sau cu mai multe procedee de participare directă a electoratului la activitatea legislativă.[51, p.3] Autorul identifică printre mijloacele democraţiei semidirecte referendumul (procedeu de adresare a conducerii statului către popor pentru a-l consulta în probleme majore); vetoul popular (procedură potrivit căreia o lege votată de Parlament şi pusă în aplicare poate fi scoasă din vigoare ca urmare a faptului că, într-un anumit termen de la publicarea ei, un număr de cetăţeni dinainte fixat cer ca ea să fie supusă votului popular, iar corpul electoral o dezaprobă); iniţiativa populară (fiind înaintată de un număr de alegători dinainte determinat). Astfel, democraţia semidirectă este binevenită anume atunci când organismele de guvernare se află în impas, deoarece votul poporului le-ar aduce în stare de echilibru. [55, p. 76]

Democraţia reprezentativă, potrivit lui Gh. Costachi, este un regim politic în care poporul îşi manifestă voinţa prin intermediul unor reprezentanţi ai săi. Prin urmare, aceasta întruchipează sistemele politice care se caracterizează prin faptul că puterea supremă în stat nu se exercită direct de popor, ci prin intermediul unui Parlament ales pentru o anumită perioadă de timp.[55, p.80] Observăm că autorul, atunci când explică sau dă definiţia unui termen, foloseşte termeni care nu sunt sinonime şi

care în realitate au sensuri diferite (regim politic, sistem politic, sistem de guvernare), astfel apare ambiguitate în cele prezentate.

V. Popa argumentează că regimul reprezentativ este o formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși.[178, p.146] P. Pactet susține că regimul reprezentativ constituie exercitarea puterii de către reprezentanții aleși prin sufragiu universal, împuterniciți să decidă în numele națiunii.[163, p.90] Și T. Cârnaț explică că democrația reprezentativă constă în faptul că puterea nu este exercitată direct de popor ori națiune, dar este nevoie de reprezentare sau delegare pentru a acționa în numele titularului puterii. Primele state democratice moderne care au adoptat modelul democrației reprezentative sunt Marea Britanie și SUA, unde s-a trecut la separarea puterilor în stat și la alegerea conducătorilor.[24, p.205] Ne alăturăm și noi acestor idei privind reprezentativitatea, accentuând că aceasta este totuși o formă de exercitare a suveranității naționale.

Pe același tărâm al democrației și majorității, Gh. Costachi analizează sistemul majoritar al RM, prin care susține că în anul 1990 Legislativul RM a fost ales anume în baza acestui sistem, când au fost votate personalități cunoscute în circumscripții uninominale. Prin aceasta se realizează efectul reprezentativității la nivel de circumscripție. Sistemul uninominal oferă posibilitatea ca fiecare deputat să fie responsabil în fața alegătorilor săi. Așadar, prin acest sistem fiecare circumscripție electorală este reprezentată în Parlament de un deputat concret.[55, p.87] În anul 2017, mai multe forțe politice promovează ideea de reîntoarcere la sistemul majoritar uninominal, alții însă consideră că e bine de implementat în RM sistemul mixt. În cele din urmă, suntem de părerea că, în scopul consolidării regimului de guvernare autohton din RM este binevenită aplicarea acelui sistem electoral care a stat la baza formării statului, adică cel din 1990.

În anii 1994 și 1998 alegerile pentru Legislativ în RM au avut loc conform sistemului proporțional. Parlamentul a fost ales în baza listelor partidelor și blocurilor electorale. Prin lege s-a stabilit un prag de trecere a partidelor în Parlament, adică numărul de voturi pe care urmează să le obțină în cadrul scrutinului. La alegerile din 1994 în RM au concurat 13 partide și blocuri electorale și 4 din ele au trecut pragul de 4% din voturile electoratului prevăzut de lege. Un mare dezavantaj al acestui sistem îl constituie ruperea legăturii deputaților cu alegătorii, căci ei poartă răspundere colectivă, odată aleși conform listelor de partid, dar nu una individuală sau nu poartă nici o răspundere.[55, p.88]

În alt context, important este de a aborda și conceptul de „formă de guvernământ”. V.Guțuleac explică într-o lucrare a sa[105] că după forma de guvernământ statele se clasifică, de regulă, în două categorii: monarhii, în care şeful statului este desemnat pe baze ereditare sau pe viaţă, şi republici, în care şeful statului, numit cel mai adesea preşedinte, este ales pe o perioadă determinată, fie de popor, prin vot direct sau indirect (republici prezidenţiale sau republici semiprezidenţiale), fie de parlament

(republici parlamentare). Observăm că autorul, precum o fac şi alţi specialişti în domeniu, include parlamentarismul şi prezidenţialismul în sfera formei de guvernământ a statului. Autorul continuă specificând că în republicile parlamentare guvernul, deşi numit de preşedinte, este responsabil în faţa parlamentului, pe când în republicile prezidenţiale în general (de exemplu, în SUA) nu există niciun şef de guvern (această funcţie revenind preşedintelui statului) şi nici răspundere guvernamentală în faţa parlamentului. Apoi, autorul renunță la specificarea de mai sus și adoptă noțiunea de sistem prezidențial sau parlamentar, fixând faptul că în sistemele prezidenţiale, modalităţile de interacţiune a celor două structuri guvernante (legislativă şi executivă) sunt mai puţin numeroase şi mai puţin profunde decât în sistemele parlamentare. Există, desigur, o anumită colaborare între executiv şi parlament, dar aceasta este limitată, conflictele dintre cele două verigi ale puterii fiind soluţionate în favoarea executivului. Considerăm că și aici se simte necesitatea de concretizare și abordare reformatată a conceptului de regim de guvernare în detrimentul formei de guvernământ, pentru a explica și dezvolta acest domeniu.

Sesizăm, în schimb, din cele relatate mai sus că mai mulți autori explică aceleași înțelesuri prin diferiți termeni juridici, cum ar fi: sistem de guvernare, guvernare, proces de guvernare, regim etc. De aici putem concluziona că termenii *guvernare* și *regim* nu sunt sinonime, însă doar utilizate alăturat explică modul complet și comprehensiv cu privire la organizare și exercitare a puterii în stat; colaborarea și controlul reciproc a instituțiilor politice.[165, p. 18]

În doctrina de specialitate, de sintagma de regim de guvernare este legat și **regimul politic,** care nu este abordat în mod univoc, diferiți autori definindu-l în propria manieră. În doctrina română, regimul politic este definit de mai mulți autori. De exemplu, Ioan Muraru susține că, regimul politic însumează însuși modul de organizare și de funcționare a mecanismelor prin care se înfăptuiește puterea politică, în strânsă legătură cu situația drepturilor și libertăților democratice[154, p.17], iar I. Rusu definește regimul politic drept ansamblul metodelor și mijloacelor de înfăptuire a puterii, a relațiilor existente între elementele ce alcătuiesc sistemul social-politic, relevând, în primul rând, măsura consacrării și garantării drepturilor și libertăților fundamentale cetățenești.[191, p.35]

Doctrina franceză definește regimul politic după cum urmează. Spre exemplu, Philippe Ardant privește regimul politic drept o noțiune complexă, care face apel la regulile de organizare și de funcționare a instituțiilor constituționale, la sistemul de partide, la practica vieții politice, precum și la ideologie și la moravurile politice. Esențial, în această privință, în viziunea autorului, ar fi raporturile dintre forțele politice care se stabilesc în procesul guvernării între guvernanți și guvernați, dar și relațiile ce se stabilesc între instituțiile care fac parte dintr-un anumit sistem politic.[5, p.221] Maurice Duverger definește regimul politic drept o combinație între un sistem de partide, mod de scrutin, tipuri de decizii și diferite structuri ale grupului de presiune.[86, p. 4]

Autorii autohtoni definesc regimul politic în diferite moduri. Constituționalistul Teodor Cârnaț definește regimul politic drept totalitatea procedeelor de realizare a puterii de stat, evocă raporturile dintre componentele sistemului social-politic și economic, adică reprezintă ansamblul instituțiilor și al mijloacelor prin care se realizează puterea.[24, p.199-200] În mare parte, la fel definește regimul politic și Ion Guceac, potrivit căruia acest concept reprezintă ansamblul instituțiilor, metodelor, procedeelor și mijloacelor prin care se realizează puterea politică în societate.[100, p.111]

În viziunea lui A. Arseni, regimul politic este un ansamblu unitar și coerent structurat al instituțiilor politice și al normelor juridice constituționale, politice, social-economice, ideologice, prin intermediul cărora se înfăptuiește actul de guvernare sau, altfel spus, se realizează puterea politică. [7, p.158] Observăm că doctrinarul pune accent pe instituțiile politice și pe normele juridice, excluzând procedeele și mijloacele de realizare a puterii. În același timp, autorul egalează actul de guvernare cu puterea politică.

Specialiștii în teoria statului și dreptului definesc regimul politic în felul următor. Gh. Avornic definește regimul politic drept metodele și mijloacele de exercitare a puterii de stat, de conducere statală a societății, metode și mijloace relevând, în primul rând, starea drepturilor și libertăților cetățenești, care pun în evidență raportul dintre individ și stat. [18, p.84] Aceeași definiție o exprimă și Boris Negru și Alina Negru, potrivit cărora regimul politic este ansamblul metodelor și mijloacelor de conducere a societății, ansamblu care privește atât raporturile dintre stat și individ, cât și modul în care statul asigură și garantează drepturile subiective.[157, p.150]

Dumitru Baltag abordează regimul politic ca fiind sistemul metodelor și principiilor de înfăptuire a puterii de stat, în strânsă legătură cu situația drepturilor și libertăților democratice ale cetățenilor și posibilitatea lor de a determina sau influența politica statului, pe baza participării lor la adoptarea deciziilor.[20, p.88-89]

Concluzia ce se impune în urma identificării definițiilor regimului politic de către autorii autohtoni ar fi că, unii includ în regimul politic pe lângă procedee și mijloace de înfăptuire a puterii politice și instituțiile care participă la guvernare (T. Cârnaț, I. Guceac, Al.Arseni), iar alții, în special cei care fac parte din doctrina teoriei dreptului, includ în regimul politic doar metodele și procedeele de realizare a puterii politice prin prisma raportului dintre stat și individ (Gh. Avornic, D. Baltag, B. Negru, A. Negru). Specialiștii în teorie, spre deosebire de cei în dreptul constituțional, când abordează noțiunea de regim politic, din punctul nostru de vedere, se axează pe mijloace și procedee de realizare a puterii în stat, deoarece regimul de guvernare este exercitat de instituțiile politice, având la bază elementele constituționalismului contemporan, precum: statul de drept, asigurarea drepturilor omului și principiul separației puterilor în stat, și mai mult se axează pe organizarea puterii; exercitarea puterii; separarea, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice învestite cu putere statală. Mai mult

ca atât, în prezent este o tendință în societate, îndeosebi în rândurile politicienilor și activiștilor civici, de a utiliza sintagma *regim de guvernare*, fără a cunoaște conținutul.

În acest context, operând cu noțiunea „regim politic" este cazul de a concretiza etimologia cuvântului „politic". Dicționarul Explicativ al Limbii Române explică că „politica" reprezintă tactica, strategia și metodele folosite de organele puterii în vederea realizării obiectivelor fixate; ideologia care reflectă această activitate. Așadar, acest cuvânt ar trebui să se refere doar la ideologie.

Mai jos ne vom axa pe principiul separației puterilor în stat, odată ce, în opinia noastră, anume acest principiu reflectă esența regimului de guvernare și este unul din condițiile constituționalismului contemporan.

Constituţia Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994, consacră la art. 6 principiul separării şi colaborării puterilor în stat, care prevede: „*în Republica Moldova puterea legislativă, executivă şi judecătorească sunt separate şi colaborează în exercitarea prerogativelor ce le revin, potrivit prevederilor Constituţiei"*[46]. Consacrarea principiului separării puterilor în stat la nivel de Constituţie a Republicii Moldova, fiind un principiu general, trebuie să se conţină în dispoziţia fiecărei norme constituţionale ce reglementează raporturile privind instituirea, exercitarea şi menţinerea puterii în stat.

Pentru a ajunge la conceptul de regim de guvernare, este nevoie de **clasificat** regimurile politice, astfel încât să se poată demonstra necesitatea acestei noțiuni. În doctrină, precum am menționat, și în special potrivit opiniei T. Cârnaț, regimurile politice sunt clasificate după mai multe criterii, iar unul din criteriile de clasificare vizează respectivul principiu - ***separația puterilor în stat***. Se menţionează că principiul separaţiei şi al echilibrului puterilor în stat nu şi-a găsit exprimarea directă în Constituţiile mai multor ţări din diverse motive: fie că nu în toate statele lumii există o separaţie propriu-zisă a puterilor, fie că principiul separaţiei şi mecanismul de echilibrare a puterilor în stat nu este exprimat direct.[59] Această idee o susținem și noi.

În forma sa cea mai simplă, principiul separaţiei puterilor în stat presupune exercitarea de către stat a trei funcţii principale:[57, p.90]

– funcţia legislativă, prin care se înţelege elaborarea şi adoptarea normelor general obligatorii, destinate reglementării relaţiilor sociale;

– funcţia executivă: asigură aplicarea acestor norme, cu împuternicirea statului de a recurge la forţa de constrângere***;***

– funcţia jurisdicţională: cuprinde activitatea de soluţionare a litigiilor apărute în societate, în cadrul unei proceduri publice şi contradictorii.

Drept efect, din perspectiva separației puterilor în stat, regimurile politice, în marea accepțiune a doctrinarilor, se clasifică în: regimuri parlamentare (ex: Germania, Italia, Grecia, Cehia, Letonia, Estonia, Ungaria etc.); regimuri prezidențiale (ex: Statele Unite ale Americii); regimuri

semiprezidențiale sau mixte (ex: Franța, România, Finlanda, Portugalia, Austria, Slovenia, Polonia etc.).

Din punctul nostru de vedere, acesta nu este regim politic, ci regim de guvernare, fiindcă regimul politic exprimă ideologia care e utilizată de către instituțiile politice. De aceea, clasificarea regimului politic, care este întâlnită în doctrina juridică în ceea ce privește criteriul în baza separației puterilor în stat, este important să fie atribuită anume regimului de guvernare.

M. Cușmir introduce un concept nou în lucrarea sa și anume cel de „sistem constituțional", potrivit căruia acesta este o integritate ordonată a componentelor sale instituționale – instituțiile și organizațiile politice - și a normelor și principiilor constituționale care au o legătură organică cu procesul de guvernare, inclusiv normele constituționale referitoare la sistemul electoral, la sistemul de partid, precum și acele norme care consacră drepturile și libertățile fundamentale ale omului.[64, p.18] M.Cușmir clasifică sistemele constituționale și le împarte în prezidențiale și parlamentare.[64, p.29] În opinie, acest concept nu este folosit adecvat în ceea ce privește tipologiile sistemelor constituționale, fiindcă deși definiția oferă un anumit spectru de caracteristici, acestea nu se regăsesc în tipologia care ține strict de cum este puterea de stat organizată și exercitată.

Analizând și sistematizând materialul prezentat în acest paragraf, ajungem la concluzia că termenul de regim de guvernare, nu este utilizat în doctrină. Am observat că, potrivit clasificării profesorului Cârnaț, regimul politic se împarte în două criterii: după principiul separării puterilor în stat și după mijloacele și procedeele de exercitare a puterii de stat. Suntem de părerea că este destul de confuz atunci când regimul politic este clasificat după astfel de criterii, fiindcă nu se poate diferenția, și din această cauză, atât în doctrină, cât și în limbajul cotidian, se folosesc îmbinări de cuvinte care nu sunt tocmai potrivite și corecte din punct de vedere juridic.

Pornind de la ideea că termenul *regim* înseamnă sistem de organizare a vieții într-un stat, iar cuvântul *guvernare* – conducere, dirijare, administrare, atunci regim de guvernare ar însemna nu altceva decât un sistem de conducere. Anume acest concept relevă cum un stat este organizat, pe când regimul politic (democratic și nedemocratic) arată ideologia după care se conduce acel sistem care exercită puterea de stat. Regimul de guvernare arată care instituții politice și ce atribuții au, astfel încât să putem deosebi un regim de altul. Regimul de guvernare a unui stat se referă la acel sistem constituțional de autorități publice care au menirea de organizare și conducere a vieții economice, politice și sociale a unei societăți (Parlament, Guvern și Șeful statului). Regimul politic, în schimb, se referă la modul în care este exercitată puterea.

Identificăm anumite **trăsături definitorii** ale regimului de guvernare pentru a da viață acestui concept:

- existența unui sistem de instituții politice prin care se realizează puterea;
- distribuirea funcţiilor puterii între diferite categorii de organe;

- independența, colaborarea și controlul reciproc al puterii legislative, executive și judecătorești.

Date fiind cele analizate anterior, am dedus că este foarte important de identificat clar și echivoc noțiunea de „regim de guvernare.” Astfel, venim cu propunerea unei definiții:

Regim de guvernare este sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat prin intermediul căruia se realizează distribuirea puterii între diferite categorii de organe și care asigură independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice.

Din definiția dată regimului de guvernare putem deduce următoarele elemente definitorii:

1) un sistem de organizare și exercitare a puterii de stat;

2) puterea este distribuită între diferite categorii de organe;

3) existența independenței, colaborării și controlului reciproc al instituțiilor politice.

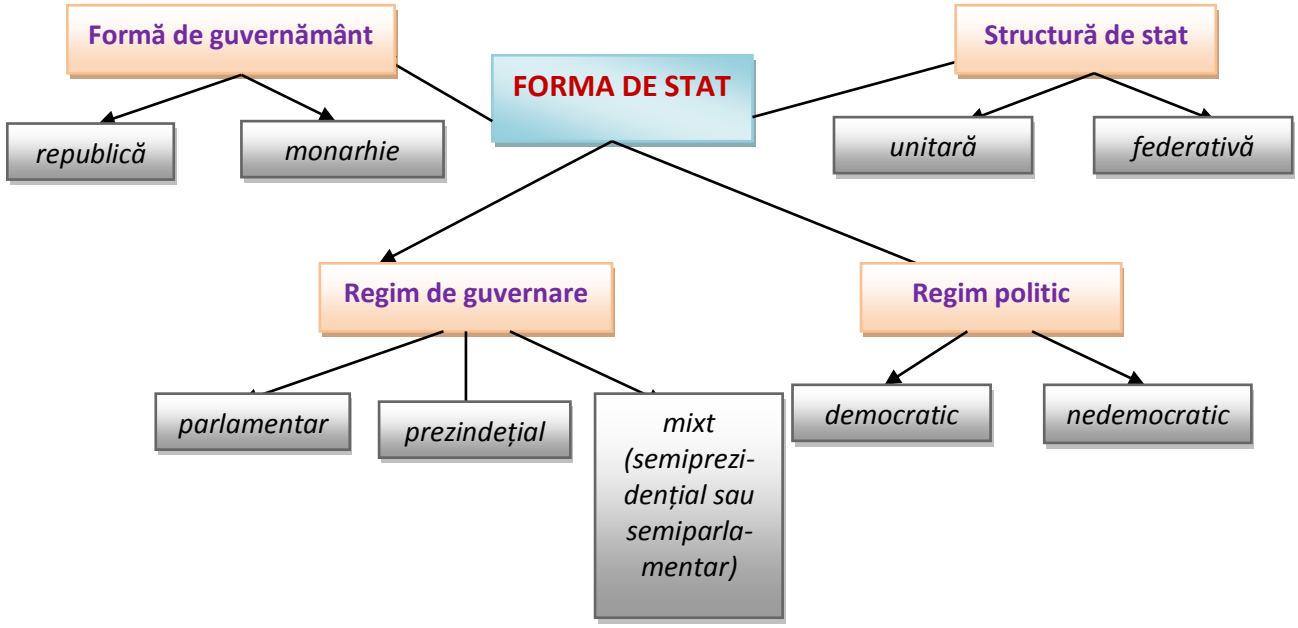
În cele ce urmează vom arăta chintesența la fiecare element, deoarece ele vor fi analizate mai detaliat pe parcursul lucrării:

1) Sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat este alcătuit dintr-un ansamblu de instituții învestite cu prerogative de guvernare, din aceste organe fac parte: Parlamentul, Șeful statului și Guvernul. Sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat dă răspuns la întrebarea, care sunt raporturile dintre Șeful statului, Parlament și Guvern.

2) Distribuirea puterii între diferite categorii de organe se realizează prin intermediul principiului separării puterii de stat, și anume puterea legislativă este exercitată de parlament; puterea executivă de guvern, iar puterea judecătorească de către instanțele de judecată.

3) Independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice reiese atât din principiului separației puterii de stat, cât și din principiul colaborării puterilor de stat. Independența se reduce la aceea că fiecare instituție care exercită puterea în stat este autonomă din punct de vedere funcțional, operațional și legislativ. În procesul exercitării puterii de stat, organele învestite cu atribuții de guvernare colaborează și se verifică reciproc.

În continuare, vom plasa schematic locul conceptului „regim de guvernare”:

Aici avem intenția să evidențiem că principiul separației puterilor în stat se bazează pe forma separării, adică cum este puterea publică divizată. Modul de organizare a puterilor publice, modul de definire, competențele ce le revin, definirea raporturilor dintre diferite puteri, toate explică regimul de guvernare. Motivul pentru care am ales această abordare pragmatică este pentru a demonstra că este foarte important de a conceptualiza noțiunile ce reies din forma de stat, deoarece acestea afectează felul cum evaluăm caracterul unui regim de guvernare sau altul. Odată ce este pentru prima oară când se propune o astfel de categorisire, a fost esențial de a vizualiza schematic locul și rolul conceptului de regim de guvernare într-un stat.

2.3. Tipologia regimului de guvernare

În paragraful anterior au fost identificate trăsăturile definitorii ale regimului de guvernare, şi anume: existența unui sistem de instituții politice prin care se realizează puterea; distribuirea funcţiilor puterii între acestea; și independența și colaborarea puterilor. Drept urmare, este necesară o clasificare a acestui concept, şi anume a regimului de guvernare.

Tot în paragraful precedent am subliniat că, având fundamentul în principiul separației puterilor în stat și în dependență de distribuirea funcțiilor puterii între instituțiile politice, cât și față de cine răspunde politic executivul, regimul de guvernare poate fi de următoarele tipuri:

- Regim de guvernare prezidențial, unde executivul răspunde politic numai în fața poporului (de ex. SUA)
- Regim de guvernare parlamentar, unde executivul răspunde politic în fața parlamentului (de ex. Italia, RFG, Marea Britanie);
- Regim de guvernare mixt sau semiprezidențial, în care șeful statului are o poziție activă în procesul de guvernare, iar guvernul poartă răspundere politică în fața parlamentului. (de ex. Franța, România)
- Regim de guvernare mixt sau semiparlamentar, în care șeful statului are o poziție pasivă în procesul de guvernare, iar guvernul nu poartă răspundere politică în fața parlamentului. (de ex. Elveția)

Regimul de guvernare prezidențial se caracterizează prin rolul important al Președintelui în sistemul organelor de stat. Potrivit acestui regim, separarea atribuțiilor dintre Guvern și Parlament este foarte rigidă. Aceste două puteri de bază sunt strict independente una de altă, neavând instrumente de influențare reciprocă. În cadrul regimului politic prezidențial, Șeful statului, respectiv și al Guvernului, nu poate fi demis din funcție de către Parlament, dar nici nu poate să dizolve Parlamentul.[15, p.93]

În viziunea lui Al. Arseni principalele trăsături ale regimului prezidențial sunt: o strictă repartiție între puterea legislativă și cea executivă; independența celor două puteri; ele nu dispun de instrumente de presiune reciprocă pentru adoptarea deciziilor; Șeful statului este totodată Șeful Guvernului ales prin sufragiu universal,[7, p.163-164] iar T. Cârnaț adaugă la cele susținute de Al.Arseni și faptul că Guvernul nu acționează ca organ colegial și solidar, membrii Guvernului fiind numiți în funcție cu acordul Parlamentului, ei răspunzând individual în fața Șefului statului.[24, p. 202]

În doctrina de specialitate se consideră că regimul prezidențial se împarte în dependență de atribuțiile pe care le are un Șef de stat. Respectiv, acestea se pot împărți în: legislative și nelegislative. Shugart și Carey[206, p. 131-147] identifică șase domenii în care puterile legislative ale unui președinte variază. Acestea sunt: dreptul de veto, dreptul de veto suprascris, competențe de decret,

competențe bugetare, introducerea exclusivă a legislației, și propunerea de referendumuri. Există patru tipuri de puteri nelegislative și toate se referă la originea separată și supraviețuirea executivului și a legislativului. Acestea sunt puteri prezidențiale asupra formării Guvernului, cabinet de concediere, dizolvare a parlamentului, precum și puterile de cenzură de către legislativ a guvernului sau miniștrilor.[206, p.106-130] Când puterile legislative ale Președintelui sunt slabe, conflictele și impasurile sunt reglate mai ușor, deoarece legislativul prevalează. Aceasta întărește reprezentativitatea regimului, fiindcă legislativul, de obicei, înglobează mai multe puncte de vedere decât executivul.

Orice proces de guvernare presupune instituirea unor organe învestite cu autoritate, care să desfăşoare neîntrerupt şi potrivit regulilor specifice de un anumit gen de activităţi. Utilitatea instituţiei şefului de stat este determinată de necesitatea existenţei unui arbitru naţional însărcinat cu asigurarea funcţionării normale a instituţiilor, cu dreptul de a recurge la opinia poporului şi care să răspundă, în caz de pericol major, de independenţa şi integritatea statului. Dacă prezidenţialismul promovează unificarea calităţii de şef al statului cu cea de şef al guvernului (executiv monocefal), regimurile constituţionale de natură parlamentară sau semiprezidenţială optează pentru un executiv bicefal, format dintr-un şef al statului cu rol predominant ceremonial şi un şef al guvernului (prim-ministru, cancelar sau preşedinte al Consiliului de Miniştri) care exercită efectiv puterea executivă, pe baza principiului răspunderii în faţa parlamentului. Funcţia de menţinere a echilibrului puterilor este răspândită în special în regimurile semiprezidenţiale, unde preşedintele (deşi, conform doctrinei constituţionale, este parte a executivului) mediază de multe ori între guvern şi parlament. Această prerogativă nu lipseşte nici din atribuţiile preşedinţilor cu regim parlamentar, dar în acestea şeful statului joacă un rol predominant ceremonial.[101]

Prin urmare, în regimul de guvernare prezidențial, separarea puterilor este strictă și echilibrată, cu alte cuvinte, autorități diferite au zone specializate și nu dispun de diferite mijloace de presiune pentru a influența alte puteri. Acesta este un regim care a rămas fidel lui Montesquieu, care a aplicat teoria echilibrului puterilor (de exemplu, Statele Unite ale Americii în 1787 și Franța în 1791 și 1795).

Vom evidenția câteva *caracteristici* ale regimului prezidențial ținând cont de cele exprimate mai sus. Așadar, o primă caracteristică este faptul că executivul și legislativul sunt alese prin sufragiu universal și au legitimitate egală, executivul nu este mai presus de legislativ și viceversa. Un moment important este că, calendarul electoral este neatins, în sensul că mandatele sunt duse până la capăt, iar alegerile au loc întotdeauna la o dată fixă. Aici am putea aduce exemplul Statelor Unite ale Americii, unde, potrivit legislației acesteia,[50] Președintele Statelor Unite este ales pentru patru ani, cu un vicepreședinte. El nu poate avea mai mult de două mandate consecutive, iar senatorii americani sunt aleși pentru un timp de șase ani. Senatul, care reprezintă statele, se reînnoiește la fiecare doi ani de către terțe părți. Mai mult, membrii Camerei Reprezentanților, reprezentând națiunea, sunt aleși pentru doi ani, iar reînnoirea camerei are loc tot o dată la doi ani.

O altă caracteristică a regimului prezidențial este faptul că executivul este în întregime învestit de Președinte, care este atât șeful statului, cât și șeful Guvernului. Președintele nu este responsabil în fața Parlamentului. În schimb, Parlamentul poate fi dizolvat de către Președinte.

Un regim clasic prezidențial întâlnim în Statele Unite ale Americii, unde Președintele statului este figură proeminentă. Fiind ales prin sufragiu universal, acestuia nu-i poate fi acordat vot de neîncredere de către adunările legislative înainte de expirarea mandatului său. Mai mult, în acest regim nu doar Președintele statului, ci și șefii diferitelor ramuri ale administrației de stat, adică așa-numiții secretari, chemați să-l ajute pe Președinte în îndeplinirea activității executive, nu răspund din punct de vedere politic în fața Congresului, ci, numiți de Președinte, raportează de activitatea lor exclusiv în fața acestuia.[81, p.267]

În acest context, considerăm că o democrație stabilă are loc atunci când un regim de guvernare prezidențial oferă atribuții legislative slabe președintelui și există un sistem puternic de partid. Specialistul Linz argumentează că regimul de guvernare prezidențial creează partide slabe, cu alte cuvinte, cele care nu au o disciplină de partid.[139] Partidele slabe creează coaliții slabe. Linz este îngrijorat că impasurile sau prea multă putere în mâinile unui președinte poate duce la instabilitatea democrației dintr-un stat. Totuși, ce este o stabilitate a democrației? Aceasta nu este altceva decât democrație consolidată, iar aceasta la rândul său se datorează unui regim de guvernare consolidat. Noi conectăm consolidarea unui regim de guvernare direct proporțional cu stabilitatea trăsăturilor acestui regim. Astfel, considerăm că un regim de guvernare consolidat este acel care întrunește toate criteriile procedurale ale unuia dintre categoriile regimului de guvernare și, de asemenea, unde toate grupurile politic importante acceptă să stabilească instituții politice și aderă la regulile unui astfel de regim.

Mai mult, și cercetătoarea Silvia Goriuc[97] critică regimul prezidenţial, declarând că acesta îşi are puncte de reper în succesul sistemelor parlamentare occidentale şi în experienţa negativă de realizare a regimului prezidenţial în America Latină. În acelaşi timp, mai complicate sunt de explicat cazurile de funcţionare reuşită şi existenţa îndelungată a acestui sistem în SUA. Cauzele acţiunii îndelungate a Constituţiei prezidenţiale din 1787 sunt explicate, în primul rând, prin faptul că ea a ajuns până în prezent nu în forma sa iniţială, dar cu modificări esenţiale, dictate de evoluţia firească a societăţii (de ex.: amendamentele 14 şi 15). În al doilea rând, particularităţile culturii politice în ţară permit utilizarea şi interpretarea maleabilă a Constituţiei în condiţiile sociale schimbătoare. În al treilea rând, existenţa îndelungată a instituţiei prezidenţiale se mai explică şi prin nivelul înalt al mobilităţii sociale în ţară.

Într-un regim prezidențial, comparându-se cu cel parlamentar, atât executivul, cât și legislativul se bucură de legitimitate directă din partea oamenilor prin alegeri. Președintele ar putea pretinde că el reprezintă poporul și că are legitimitatea acestuia, însă legislativul la fel este ales în mod direct. Acest lucru ar însemna că nu există nici o metodă care ar decide cine cu adevărat reprezintă voința

electoratului. Problema apare atunci când opoziția are majoritatea în adunarea legislativă. Fiindcă, în cazul unui conflict între legislativ și președinte, în cazul regimului parlamentar, prevalează cel legislativ, deoarece supraviețuirea guvernului depinde de sprijinul acestuia în legislativ. Mai mult decât atât, un președinte cu o majoritate stabilă în legislativ poate fi verificat de către acesta, deoarece legislativul este independent de guvern. Și un președinte poate verifica un legislativ prin dreptul de veto asupra propunerilor legislative cu care el nu este de acord.

În literatura de specialitate sunt argumentate mai multe varietăți ale regimului de guvernare prezidențial. Aceste varietăți sunt determinate de următoarele criterii: în dependență de numărul de persoane care constituie organul suprem al puterii executive avem regimuri de guvernare prezidențial unipersonal (SUA) și colegial (Bosnia și Herțegovina); în dependență de limitarea împuternicirilor președintelui, avem regimuri de guvernare prezidențiale limitate (de ex. SUA) și nelimitate (de ex. Uzbekistan, Tadjikistan, Kazahstan, Belarus) [64, p.47].

În opinia M.Cușmir, opinie la care ne raliem și noi parțial, fiindcă nu suntem de acord cu termenul de *sistem* utilizat de autor, regimurile de guvernare prezidențial pot fi: 1) sisteme prezidențiale cu un președinte "slab"; 2) sisteme prezidențiale cu un președinte puternic; 3) sisteme superprezidențiale de tip nedictatorial și de tip dictatorial.[64, p.50]

În ***regimul de guvernare parlamentar*** separarea puterilor este flexibilă și există un echilibru între puterile guvernului și ale parlamentului. Astfel, se definește ca un regim de colaborare și dependență reciprocă între Guvern și Parlament sub arbitrajul șefului statului. În acest tip există o distribuție a funcțiilor de stat între diferite organe, de exemplu, în sensul că se poate vorbi de separare a puterilor, dar această separare este mai flexibilă decât în regimul prezidențial atât organic, cât și funcțional. Drept reper, în opinia lui T. Cârnaț, Președintele statului este ales de către Parlament, iar atribuțiile acestuia, ce țin de administrarea puterilor publice, sunt destul de restrânse. Specific pentru Guvern aici este că acesta poartă răspundere politică în fața Parlamentului. Regimul parlamentar are la bază ideea colaborării puterilor, unde organul legislativ și organul executiv sunt distincte, dispunând de mijloace politice care le permit să se controleze reciproc.[24, p. 201] Astfel, regimul parlamentar se caracterizează prin existența permanentă a unui dialog dintre diferite organe, funcțiile fiind dispersate diferit între acestea. Parlamentul va vota legea, dar și Guvernul poate înainta proiecte de legi.

Cercetătoarea S. Goriuc[97] abordează într-o lucrare a sa conceptul de „sistem constituțional", iar mai apoi îl denumește și „regim", așa precum o face și doctrinarul M. Cușmir, fapt demonstrat mai sus că nu este folosit adecvat. Cu toate acestea, autoarea susține că problema avantajelor și dezavantajelor unui sau altui sistem constituţional s-a aflat în atenţia mai multor juriști, filosofi şi politologi. Adepţii sistemului parlamentar, considerându-l, din punct de vedere istoric, tipul de organizare a puterii politice mai perfect în comparaţie cu sistemele prezidenţiale şi cele mixte, aduc următoarele argumente teoretice şi pragmatice: predispunerea guvernelor spre adoptarea şi exercitarea

hotărârilor în baza majorităţii parlamentare; aptitudinea mare de a conduce în condiţii pluripartidiste; tendinţa minoră a puterii executive de a încălca ordinea constituţională, datorită simplităţii procedurii de demitere a puterii executive centrale; probabilitate minimalizată a loviturii de stat armate, tendinţa sporită de susţinere din partea societăţii politice mizând pe procedurile raţionale de formare a administraţiei (în cazul existenţei partidului majoritar în Parlament).

Pierre Pactet defineşte regimul parlamentar ca un regim în care Guvernul trebuie să dispună permanent de încrederea majorităţii parlamentare. În esenţă, regimul constituţional se caracterizează prin: a) disocierea organelor executive şi procedura de contrasemnare; b) responsabilitatea politică a guvernului şi dizolvarea parlamentului; c) colaborarea guvernului cu parlamentul. Regimul parlamentar acordă o însemnătate considerabilă Parlamentului, care devine, de fapt, adevăratul forum politic de guvernare. Guvernul condus de un Prim-ministru eficient şi cu largi puteri este obligat să răspundă pentru guvernare în faţa Parlamentului, care îi poate retrage încrederea, în condiţiile în care apreciază că nu-şi îndeplineşte mandatul. Ca trăsături caracteristice pot fi nominalizate: Preşedintele republicii, de regulă, este ales de Parlament, dar nu poartă răspundere politică în faţa acestuia; Guvernul este format în baza votului de încredere acordat de Parlament; Guvernul este responsabil numai în faţa Parlamentului; Parlamentul decide asupra celor mai importante probleme de stat.[97]

Mai mult, într-un regim parlamentar, parlamentul poate demite guvernul printr-un vot de neîncredere. În schimb, în regimurile de guvernare prezidențiale, pentru a evita situațiile de impas, Legislativul este echipat cu puterea de veto. O caracteristică a regimului de guvernare parlamentar este că Guvernul poartă răspundere politică și colectivă în fața Parlamentului, în schimb și Guvernul poate recurge la dreptul de dizolvare.

Observăm în doctrina dreptului constituţional că se apreciază poziţiile destul de slabe ale şefului de stat în cadrul regimului parlamentar, atribuindu-i prerogative nominale; şeful statului nu are decât un rol protocolar. Președintele ar putea servi și drept un arbitru într-un conflict politic, ceea ce ar fi necesar atunci când acesta nu are susținere majoritară în parlament. Aceasta, în schimb, nu este posibilă într-un regim parlamentar, unde guvernul e dependent de încrederea legislativului. Pot, de exemplu, atribuțiile Președintelui să emită decrete și să fie comparate din punct de vedere numeric cu atribuția de a iniția un referendum? Atribuțiile prezidențiale în Republica Moldova sunt constante de mai bine de un deceniu, dar oare aceasta demonstrează o consolidare a regimului de guvernare? În opinia noastră relațiile dintre legislativ și executiv trebuie să fie măsurabile în limita producerii unor legi calitative în Legislativ. Spre exemplu, nici o țară din America Latină care s-a democratizat nu a optat pentru regim de guvernare parlamentar. Astfel, e curios faptul cum regimul prezidențial sau cel mixt funcționează mai bine sau invers în această regiune?[166, p. 6]

O idee concludentă o exprimă în doctrină și cercetătorul S. Mişin[146, p.67], potrivit căreia parlamentarismul contemporan se caracterizează prin câteva trăsături: existenţa instituţiei reprezentării;

alegeri libere, ca mijloc de formare a instituţiei reprezentative; supremaţia legii; separaţia puterilor; compromisul dintre politica guvernului şi dorinţele politice ale parlamentului; mandatul liber al deputaţilor parlamentului; colaborarea reală şi eficientă a parlamentului cu societatea civilă.

Al.Arseni susține că regimul parlamentar (abstracție făcându-se de unele note specifice de la o etapă la alta) funcționează după următoarea „schemă", de altfel, întâlnită la toți autorii în domeniu: disocierea organului executiv în funcția de Șef de stat și Șef de Guvern, cu alte cuvinte, existența unui executiv bifurcat, dualist sau bicefal; Șeful de Stat este iresponsabil politic în fața Parlamentului. Dacă a fost ales de adunare sau de adunări ori de către corpul electoral, Șeful statului nu poate fi revocat, aceasta fiind considerată „una din dogmele ortodoxiei parlamentare"; în schimb, Guvernul – ca organ colegial – răspunde politic în fața Parlamentului, care îl poate demite; el răspunde, indirect, și pentru activitatea Șefului statului, întrucât actele acestuia trebuie obligatoriu contrasemnate de Șeful Guvernului; Guvernul se sprijină în activitatea sa pe o majoritate parlamentară, provenită – prin sufragiu universal și direct – din interiorul propriului partid, sau pe o coaliție parlamentară, constituită în scopul desemnării Guvernului și pentru a sprijini activitatea acestuia.[7, p.161-162]

În literatura de specialitate s-a menționat că, în cazul regimului parlamentar imperfect nu se respectă principiul separării puterilor în stat, Preşedintele subordonând atât legislativul, cât şi executivul. Cu alte cuvinte, regimul parlamentar confuz devine mixt, având drept consecinţă acutizarea contradicţiilor dintre Preşedinte, Parlament şi Guvern şi, prin urmare, instabilitate politică.[150, p.90]

Doctrina estimează și o tipologie a regimului parlamentar: monist și dualist, în dependență în fața cui este responsabil Guvernul. Monist – Guvernul este responsabil în fața doar a Parlamentului, iar cel dualist - și în fața Parlamentului și în fața Președintelui.[66] La fel, regimul parlamentar dualist se caracterizează prin intervenția activă a Președintelui statului în administrarea intereselor publice. În cazul regimului dualist Guvernul poartă răspundere politică atât în fața Parlamentului, cât și în fața Șefului statului. În cazul regimului parlamentar monist, rolul Președintelui statului este mai redus în comparație cu rolul Executivului, iar Guvernul poartă răspundere juridică doar în fața Parlamentului.

Totodată, și parlamentele se împart în două clase: monocamerale (o singură Cameră) și bicamerale (o Cameră formată din deputați și alta, mai înaltă, formată din senatori).

O altă caracteristică a prezentului regim este faptul că membrii guvernului, adică miniștrii, sunt aleși de Parlament în totalitate. Prim-ministrul, care este ales de majoritatea parlamentară, este responsabil în fața Parlamentului. Șeful statului (care e reprezentantul națiunii) poate fi un monarh sau un președinte de republică ales de către Parlament sau de o adunare federală a marilor electori. Totuși, în toate regimurile parlamentare, șeful statului nu poartă răspundere, iar guvernul, prin urmare, are funcția de asumare a responsabilității pentru toate actele executive, inclusiv acte ale șefului statului, care este astfel protejat în Parlament.

Totodată, Camera deputaților poate răsturna guvernul, astfel încât stabilitatea și eficiența regimului parlamentar ar presupune că majoritatea sprijină guvernul cât mai mult timp posibil, pe durata legislaturii. Prim-ministrul sau Șeful statului are puterea de a dizolva Adunarea legislativă pentru a provoca noi alegeri. Aceasta este o modalitate a echilibrului între puteri, precum și în cazul unei crize între cele două puteri. O mare deficiență a acestui regim ar fi că instabilitatea este frecventă atunci când Parlamentul are posibilitatea să se opună Guvernului și să îl răstoarne.

Regimul parlamentar este întâlnit în mai multe state europene. Astfel, art. 54 al Constituției Germaniei[42] prevede că Preşedintele Federal este ales, fără dezbateri, de către Adunarea Federală. Adunarea Federală este compusă din membrii Bundestag-ului şi dintr-un număr egal de membri aleşi după principiul reprezentării proporţionale de către Reprezentanţele Populare ale landurilor. Adunarea Populară se întruneşte cel târziu în treizeci de zile înainte de expirarea duratei funcţiei Preşedintelui Federal, iar în caz de încheiere înainte de termen, cel târziu în treizeci de zile de la acest moment. Ea va fi convocată de Preşedintele Bundestagului. Prin urmare, este ales cel care obţine voturile majorităţii Adunării Federale. Dacă această majoritate nu este obţinută de nici un candidat în două tururi de scrutin, este ales cel care în următorul tur de scrutin întruneşte cele mai multe voturi. Important de menționat este faptul că art. 55 al Constituției Germaniei prevede că Preşedintele Federal nu poate să aparţină nici Guvernului, nici unui corp legislativ al Federaţiei sau al unui land.

Italia, de asemenea, este o republică cu regim de guvernare parlamentar, în care Parlamentul este format din Senat și Camera deputaților. Acestea două aleg un consiliu electoral, care, la rândul său, are competența de a alege Președintele Republicii. Articolul 83 al Constituției Italiei[45] prevede că Președintele Republicii este ales de Parlament în ședință comună a membrilor săi. La alegerea acestuia participă trei delegați din fiecare regiune, aleși de Consiliul regional, astfel încât să fie asigurată reprezentarea minorităților. Alegerea Președintelui Republicii are loc prin scrutin secret, cu majoritatea de două treimi din membrii adunării. După cel de-al treilea scrutin este suficientă majoritatea absolută. Printre competențele de bază ale Președintelui Republicii putem enumera: numirea Prim-ministrului, dreptul de a trimite mesaje celor două Camere, poate dizolva una sau ambele Camere (dar nu în ultimele 6 luni ale mandatului prezidențial), este comandantul forțelor armate, prezidează Consiliul Superior al Magistraturii, poate grația sau micșora pedepsele penale aplicate condamnaților etc.[166, p. 7]

Grecia are un regim parlamentar. Alegerea Președintelui ține de competența Parlamentului. Articolul 32 din Constituția Greciei[38] prevede că Președintele trebuie ales de Parlament într-o ședință specială, cu o lună înainte de expirarea termenului actualului președinte. Candidatul care obține două treimi din numărul total al deputaților Parlamentului este considerat ales. În cazul în care n-a fost întrunit numărul necesar de voturi, peste cinci zile, are loc un nou tur de scrutin. În caz de insucces, procedura se repetă după alte cinci zile. Candidatul care obține o majoritate de trei cincimi din voturile

deputaților este confirmat în funcția de Președinte. În cazul în care cel de-al treilea tur de scrutin nu se încheie cu o majoritate calificată necesară, Parlamentul este dizolvat în termen de zece zile de la scrutin și au loc alegeri noi. Competențele de bază ale Președintelui Republicii Elene constau în aceea că el reprezintă statul în raport cu alte state, lui îi revine competența de a declara război, de asemenea el încheie tratate de colaborare cu alte state sau cu organizațiile internaționale. Important este de menționat faptul că Președintele statului elen are drept de veto asupra legilor adoptate de Parlament. De competența Președintelui ține și numirea Prim-ministrului, iar la propunerea acestuia numește și revocă ceilalți membri ai Guvernului, precum și pe secretarii de stat. Parlamentul grec este ales de popor, iar acesta are rolul de a exercita controlul direct asupra Guvernului. Guvernul, la rândul său, determină și conduce politica generală a statului.

Deși este o republică cu regim de guvernare parlamentar, Grecia prin Constituția din 11 iunie 1975 a învestit Președintele cu împuterniciri largi, punând în seama lui exercitarea puterii legislative și executive. Tot el numește Prim-ministrul și la propunerea acestuia numește și recheamă din funcție alți membri ai guvernului. După primirea avizului Consiliului Republicii – organul consultativ, creat pe lângă președinte, președintele poate destitui guvernul dacă acesta a pierdut încrederea. Președintele aprobă și promulgă legile adoptate de către Parlament și posibilitatea de a remite proiectul de lege parlamentului pentru examinare repetată. Președintele are dreptul de a dizolva parlamentul dacă acesta după trei votări nu poate alege președinte sau când parlamentul se află în divergențe cu opinia publică, fie că nu poate asigura stabilitatea guvernului.[15, p. 253]

Așadar, în cadrul unui regim de guvernare parlamentar, Şeful statului nu este subordonat parlamentului. Ca şi în regimul de guvernare prezidenţial sau mixt, şeful statului nu poartă răspundere politică pentru activitatea sa, el poate fi demis din funcţie numai în anumite cazuri prevăzute de constituţie. La fel, Guvernul în frunte cu Prim-ministru poartă răspundere politică în faţa parlamentului pentru activitatea sa prin demisie (moțiune de cenzură). [156]

Atât în cazul guvernării parlamentare, cât şi în cel al guvernării prezidenţiale, sistemul frânelor şi contra-balanţelor dovedeşte că nu numai ambele puteri se pot reţine reciproc şi elabora hotărâri coordonate. Este important a nu omite faptul că în interiorul fiecărei ramuri a puterii există propriul mecanism al frânelor şi contra-balanţelor, care îi permite să examineze multilateral o anumită problemă, până ca ea să nimerească în câmpul de vedere al altei ramuri a puterii. La guvernarea parlamentară mecanismul acesta are un sistem suficient de complicat şi bifurcat de legături verticale şi orizontale[97]. În literatura de specialitate sunt argumentate mai multe varietăți ale regimului de guvernare parlamentar, precum: 1) regim de guvernare parlamentar cu dominarea puterii executive; 2) regim de guvernare parlamentar cu dominarea parlamentului; 3) regim de guvernare parlamentar echilibrat[64, p.58].

Regimul de guvernare mixt sau semiprezidențial se descrie drept un regim hibrid care cumulează caracteristici ale regimului parlamentar și ale celui prezidențial. Introducerea conceptului de regim politic semiprezidențial aparține constituționalistului Maurice Duverger, pe care o susținem integral, care consideră că modelele clasice de separare a puterilor (regimul parlamentar și regimul prezidențial) sunt insuficiente pentru descrierea noului regim al Republicii a V-a franceze. Reieșind din faptul că Președintele este ales prin vot național, acesta are atribuții de administrare a intereselor publice mai largi (printre care: dizolvarea Parlamentului, este șeful armatei naționale, reprezintă statul în realizarea angajamentelor internaționale etc.).

În literatura de specialitate s-au cercetat trăsăturile regimului de guvernare mixt. De exemplu, I.Rusu a evidențiat următoarele trăsături ale regimului mixt:

- Președintele nu mai este ales de Parlament, ci de corpul electoral, prin sufragiu universal. Din acest punct de vedere, putem afirma că Președintele se află pe picior de egalitate cu autoritatea legiuitoare în ceea ce privește reprezentativitatea;
- Președintele nu mai are nevoie de o contrasemnătură pentru a lua anumite măsuri cerute de instituțiile republicane, independența națiunii, integritatea teritoriului ori executarea angajamentelor internaționale dacă sunt amenințate în mod grav și imediat;
- Președintele are dreptul de a recurge la referendum, acesta constituind, de fapt, un mijloc de presiune împotriva Parlamentului, pe lângă dreptul de dizolvare a acestuia;
- păstrându-se trăsăturile de regim parlamentar, executivul este bifurcat în Șeful de Stat, care nu răspunde politic, și un Guvern răspunzător pentru activitatea sa în fața Adunării Naționale;
- Președintele nu poate să numească discreționar Guvernul, el trebuind să-l desemneze, astfel încât acesta să se bucure de încrederea majorității Adunării Naționale.[192, p.3]

Acest regim a fost instituit în Franța în 1962, pentru a reduce instabilitatea și prin instituirea alegerii președintelui prin sufragiu universal. Președintele Franței reprezintă față de întreaga viață politică o figură proeminentă, cu prerogative importante. Articolul 6 din Constituția Franței[41] prevede că Președintele Republicii este ales prin vot universal și direct, pentru un mandat de cinci ani, iar art. 7 prevede că, Președintele Republicii este ales cu majoritatea absolută a voturilor exprimate. Dacă aceasta nu se obține la primul tur de scrutin, se organizează un al doilea tur, în a paisprezecea zi de la primul scrutin. La cel de-al doilea tur nu participă decât cei doi candidați care, după eventuala retragere a unor candidați mai bine plasați, au obținut cel mai mare număr de voturi în primul tur de scrutin. Din punct de vedere politic, Șeful de stat al Franței este mai puternic, decât alți președinți ai statelor europene, în special în domeniul politicii externe. El are o influență destul de mare asupra Legislativului, iar cea mai mare putere politică a Șefului statului rezidă în dreptul de a alege Prim-ministrul, fără a avea puterea de demitere a Guvernului, dar și competențe efective semnificative,

inclusiv puterea de a dizolva Parlamentul. Aşadar, Preşedintele nu este responsabil faţă de Parlament odată ce acesta este ales de popor.

Preşedintele Franţei prezidează Consiliul de Miniştri şi Consiliului Superior al Magistraturii. Diplomaţia şi armata sunt „zone rezervate" şefului statului, astfel el este şeful armatei şi numeşte ambasadorii. El negociază şi ratifică tratatele. El este, de asemenea, garant al Constituţiei şi are dreptul de a graţia.

O caracteristică de bază este că Guvernul are responsabilitate dublă: în faţa Parlamentului şi Şefului statului. În Franţa, Prim-ministru, numit de Preşedinte, este şeful guvernului. Guvernul stabileşte şi conduce politica naţiunii. El dispune de administrarea publică şi de armată pentru a pune în aplicare politicile şi legile. El are iniţiativă legislativă. Proiectele de legi sunt discutate în cadrul Consiliului de Miniştri, după consultarea cu Consiliul de Stat şi puse pe masa legislativului.[41]

În cadrul regimului de guvernare mixt, echilibrul puterilor îmbracă mai multe forme. Astfel, în cazul în care legislativul poate bloca proiectele şi politicile Prim-ministrului şi ale miniştrilor (sau vota o moţiune de cenzură împotriva guvernului), Preşedintele poate, la rândul său, să dizolve Parlamentul şi să convoace electoratul la urne (de exemplu, aşa cum a făcut preşedintele Jaques Chirac în 1997).[1] Există şi dreptul prezidenţial de a consulta poporul prin referendum, dar şi dreptul Preşedintelui de a cere demisia guvernului fără acordul parlamentului.

Într-un sistem mixt, puterea trebuie să fie împărtăşită, fiind în mâinile preşedintelui în cazul în care acesta deţine o majoritate parlamentară pentru a-l sprijini. În alte circumstanţe, puterea este mai mult în mâinile Prim-ministrului. Acesta este cazul în care după alegerile parlamentare majoritatea membrilor noi-aleşi nu sunt din aceeaşi familie politică ca preşedintele. Preşedintele trebuie să desemneze apoi un prim-ministru din opoziţie. Aceasta se numeşte coabitare. În astfel de circumstanţe, preşedintele este apoi situat puţin în urmă; cu toate acestea, tipul dat de regim este uneori numit prezidenţial mixt.[144]

România, de asemenea, are un regim semiprezidenţial, Preşedintele fiind ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat al cetăţenilor. Articolul 85 al Constituţiei României[47] prevede că Preşedintele statului desemnează un candidat pentru funcţia de Prim-ministru şi numeşte Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament. În caz de remaniere guvernamentală sau de vacanţă a postului, Preşedintele revocă şi numeşte, la propunerea Prim-ministrului, pe unii membri de Guvern.

În literatura de specialitate sunt argumentate două regimuri de guvernare semiprezidenţiale:[64, p.86]

- regimuri de guvernare semiprezidenţiale în care diarhia oscilantă este condiţionată de sprijinul acordat preşedintelui sau prim-ministrului de către majoritatea parlamentară;

- regimuri de guvernare semiprezidențiale în care diarhia oscilantă este condiționată de tratarea diferită a Constituției în funcție de conjunctura politică sau de personalitatea puternică și prestigiul social al președintelui.

În **regimul de guvernare mixt sau semiparlamentar** șeful statului are o poziție pasivă în procesul de guvernare, iar guvernul nu poartă răspundere politică în fața parlamentului, conform opiniei unor autori.[64, p.98] Acest regim de guvernare există în prezent numai în Elveția, din aceste considerente îl vom analiza destul de succint. În regimul de guvernare semiparlamentar elvețian funcția de șef al statului este exercitată de Președintele Federal pe un mandat de un an.[40, art. 176] În calitate de atribuție constituțională, Președintele Federal elvețian prezidează numai Consiliul Federal, are o poziție pasivă în procesul de guvernare. Președintele Federal elvețian este și șeful Consiliului Federal (guvernului). Însă membrii guvernului adoptă colegial hotărârile, pe baza egalității votului. La rândul său, cei șapte membri ai guvernului care sunt selectați după anumite cerințe de ordin reprezentativ și votați de Adunarea Federală pe un mandat fix de patru ani nu pot fi destituiți din funcție pe baza votului politic înainte de termen. Ceea ce înseamnă că nu poartă răspundere politică în fața parlamentului.[40, art.175]

T. Cârnaț mai adaugă la cele trei tipologii ale regimului politic (parlamentar, prezidențial, semiprezidențial) și *regimul confuziei puterilor*. Acesta constă în deținerea și exercitarea de către același organ a prerogativelor constituționale de natură legislativă și executivă. Aici se urmărește controlul reciproc între autoritățile statale care exercită cele trei funcții tradiționale, asigurând astfel echilibrul și prevenind monopolul.[24, p. 200] Suntem de părerea că acest element este de prisos, deoarece cu ușurință se poate încadra în regimul mixt.[166, p. 9]

În final, dorim să menționăm că, după ce se stabilește tipul regimului de guvernare, se poate identifica dacă regimul este stabil sau dacă acesta s-a consolidat sau se poate consolida. Un regim nu este consolidat atunci când există anumite crize sau impasuri în guvernare, fiindcă este vulnerabil la schimbări radicale de politici. În această ordine de idei, susținem opinia autorilor Juan J. Linz și Alfred Stepan, care consideră că, pentru a se obține o democrație consolidată, gradul necesar de autonomie a societății civile și politice trebuie să fie „înrădăcinat și sprijinit" de domnia legii, animat de un „spirit al constituționalismului". Acest constituționalism însă, după cum consideră autorii nominalizați, nu trebuie să fie confundat cu majoritarismul și să reclame un consens temeinic în ceea ce privește constituția și, în special, un angajament față de procedurile „autolimitative" de guvernare, ce pot fi modificate doar cu majoritatea calificată.[125, p.55]

2.4. Concluzii la capitolul 2

În acest capitol au fost examinate conceptele care sunt folosite în prezenta lucrare; unele concepte deși arhicunoscute, necesită totuși o reformatare, ca de exemplu cel de regim politic. Această reformulare este necesară și utilă prin prisma constituționalismului contemporan din întreaga lume, dar mai cu seamă din Republica Moldova. În raport cu definirea și caracterizarea regimului de guvernare în condițiile constituționalismului contemporan, pot fi desprinse următoarele concluzii:

1. Ne-am referit în acest capitol la constituționalismul contemporan și am demonstrat că acesta este un mijloc viabil de exercitare a regimului de guvernare. Constituționalismul ca mijloc de exercitare a regimului de guvernare nu este altceva decât un sistem de principii fundamentale, cum ar fi: statul de drept, separația puterilor în stat, asigurarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, colaborarea și controlul dintre instituțiile politice care au drept scop asigurarea unei bune guvernări în stat și a progresului social.
2. Mai mulți autori explică aceleași înțelesuri prin diferiți termeni juridici, cum ar fi: sistem de guvernare, guvernare, proces de guvernare, regim etc. În opinia noastră, termenul *guvernare* și *regim* nu sunt sinonime, însă doar utilizate alăturat explică complet sensul de organizare și exercitare a puterii în stat.
3. Pornind de la ideea că, cuvântul *regim* înseamnă sistem de organizare a vieții într-un stat, iar cuvântul *guvernare* – conducere, dirijare, administrare, atunci *regim de guvernare* ar însemna nu altceva decât un sistem de conducere. Anume acest concept relevă cum un stat este organizat, pe când regimul politic (democratic și nedemocratic) arată ideologia după care se conduce acel sistem care exercită puterea de stat. Regimul de guvernare demonstrează care instituții politice și ce atribuții au, astfel încât să putem deosebi un regim de altul. Regimul de guvernare a unui stat se referă la acel sistem constituțional de autorități publice, care au menirea de organizare și conducere a vieții economice, politice și sociale a unei societăți (Parlament, Guvern și Șeful statului). Regimul politic, în schimb, se referă la modul în care este exercitată puterea.
4. Sunt identificate anumite trăsături definitorii ale regimului de guvernare pentru a da viață acestui concept, și anume: existența unui sistem de instituții politice prin care se realizează puterea; distribuirea funcţiilor puterii între diferite categorii de organe; independența și colaborarea și controlul reciproc al puterilor legislative, executive și judecătorești. Date fiind cele analizate anterior, am dedus că este foarte important de identificat clar și echivoc noțiunea de „regim de guvernare.” Astfel, venim cu propunerea unei definiții: ***Regim de guvernare*** *este sistemul de organizare și exercitare a puterii de stat prin intermediul căruia*

se realizează distribuirea puterii între diferite categorii de organe şi care asigură independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice.

5. S-a propus o tipizare nouă a regimului politic, dat fiind faptul că literatura de specialitate folosește neechivoc termeni din acest domeniu. Aici ne referim la aceea că regimul politic este împărțit în mai multe categorii sau tipuri după anumite principii care nu sunt tocmai reușit alese și înțelese de societate. Prin urmare, noua tipizare pe care am propus-o reflectă, de fapt, ceea ce se necesită, și anume: regimul politic de aceea și se numește politic pentru că se bazează pe ideologie, fie el democratic ori nedemocratic, în schimb noul concept de regim de guvernare se fundamentează pe metodele și procedeele de conducere sau administrare şi exercitare a puterii de stat.
6. A fost evidențiată tipologia regimului de guvernare și cum a fost consolidată constituțional acest regim în diferite state cu o democrație avansată. Drept efect, având fundamentul în principiul separației puterilor în stat și în dependență de distribuirea funcțiilor puterii între instituțiile politice, regimul de guvernare poate fi de următoarele tipuri: regim de guvernare prezidențial; regim de guvernare parlamentar; regim de guvernare mixt. În doctrina dreptului constituţional se apreciază poziţiile destul de slabe ale şefului de stat în cadrul regimului parlamentar, atribuindu-i prerogative nominale; șeful statului nu are decât un rol protocolar. Președintele ar putea servi și drept un arbitru într-un conflict politic, ceea ce ar fi necesar atunci când acesta nu are susținere majoritară în parlament. Aceasta, în schimb, nu este posibilă într-un regim parlamentar, unde guvernul e dependent de încrederea legislativului.

3. ANALIZA REGIMULUI DE GUVERNARE PRIN PRISMA CONSTITUȚIONALISMULUI CONTEMPORAN

În cadrul regimului de guvernare avem trei categorii de instituții politice participante la guvernare: autoritatea legislativă, care este organul reprezentativ suprem al poporului și are menirea de a adopta cadrul normativ necesar implementării politicilor din diverse sfere sociale; autoritatea executivă, care are menirea de a pune în practică actele normative adoptate de legislativ sau, cu alte cuvinte, transpunerea în practică a politicii interne și externe a statului; instituția prezidențială, care reprezintă statul şi este garantul suveranităţii, independenţei naţionale, al unităţii şi integrităţii teritoriale a ţării și are menirea de a fi un mediator între puterile statului.

3.1. Raporturile dintre Parlament și Guvern

Parlamentele existente astăzi în lume sunt formate fie dintr-o cameră, fie din două sau mai multe camere, respectiv avem *parlamente unicamerale (monocamerale)* și *parlamente bicamerale (multi-camerale)*. Sistemul bicameral poartă diferite denumiri precum: Camera Comunelor, Camera Deputaților, Bundestag, Senat etc.). Sub acest aspect, Parlamentul Republicii Moldova este unicameral, iar Parlamentul României este bicameral, format din Camera Deputaților și Senat. Ambele Camere ale Parlamentului României sunt alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. [170, p. 22-23]

În viziunea lui Teodor Cârnaț, sistemul unicameral are anumite avantaje, printre care: economie de timp și eficiență operațională, simplificarea sistemului de comisii parlamentare, responsabilitatea mai clară a deputaților, adoptarea rapidă a actelor normative datorită procentului mic de neînțelegeri între deputați[24, p. 395-396]. Însă, în viziunea lui Tămaș S., sistemul unicameral are și anumite dezavantaje, cum ar fi: elaborarea unei legislații mai puțin îngrijite, grupurile de interese se pot manifesta mai puternic, sistemul este mai sensibil la pasiuni politice, posibilitatea instalării controlului exercitat de un singur grup. [212, p. 250]

Nici sistemul bicameral nu este scutit de controverse, oponenții acestora afirmând că întreținerea unui parlament bicameral este prea scump, iar adoptarea legilor implică mai mult timp. Astfel, Ion Deleanu, afirmă că existența a două camere poate da naștere, inerent, rivalității dintre ele, competiției pentru întâietate sau pentru egalitate deplină [76, p.153]. Însă susținătorii acestui sistem afirmă că, din punctul de vedere al tehnicii legislative, avantajele bicameralismului constau în posibilitatea de a supune unei examinări duble fiecare propunere legislativă.

În literatura de specialitate se poartă discuții privind locul Parlamentului în cadrul autorităților publice. Într-o primă viziune exprimată de I.Vida, se susține că adunarea constituantă ar fi consacrat

Parlamentului „primul loc în cadrul autorităților publice”.[221] Ulterior, această părere a fost combătută pornindu-se de la premisa că situarea principiului separației puterilor în stat la baza organizării politice a societății nu poate permite subordonarea autorităților una față de altă. [222, p. 282]

În viziunea noastră, Parlamentul nu poate fi calificat drept autoritatea publică numărul unu, deoarece, potrivit principiului separației puterilor în stat, toate trei puteri au valoare egală și nici una din ele nu se subordonează alteia. Între toate aceste trei autorități există relații de colaborare, care printre altele, au ca scop de a veghea asupra faptului ca nici una din ele să nu facă abuz în exercitarea competențelor sale. Chiar dacă Parlamentul își are sorgintea în voința poporului și este de reprezentanță națională, el nu constituie puterea în întregime, ci doar o parte a puterii, și anume puterea legislativă.

Astfel, în virtutea principiului separației puterilor în stat, între puterea legislativă, cea executivă și cea judecătorească există relații de colaborare și control reciproc, iar Parlamentul se supune legilor adoptate în egală măsură ca și celelalte autorități publice. Toate aceste concluzii indică asupra faptului că Parlamentul nu poate fi considerat drept factorul-cheie în cadrul puterii de stat, ci reprezintă o componentă a acesteia. Aceeași idee este exprimată și de doctrinarul Tudor Drăganu, care susține că, din punctul de vedere al valorificării principiului reprezentării voinței suverane a poporului, Parlamentul are întâietate politică și juridică, însă fără a crea vreo relație de subordonare sau supraordonare instituțională față de toate celelalte autorități ale statului. [80, p.95]

Parlamentul își are fundamentul juridic pe baza câtorva *principii fundamentale*:

a) Principiul suveranității naționale − conform acestui principiu, Parlamentul reprezintă poporul, iar aceasta reiese din faptul că el este ales prin scrutin universal. Principiul suveranității naționale presupune exercitarea întregii suveranități de către popor și în interesul general. Nici un grup și nici o persoană nu poate exercita suveranitatea în nume propriu sau în interes propriu[67, p. 190];

b) Principiul autonomiei Parlamentului. Potrivit acestui principiu Parlamentul are plenitudine totală în a acționa în acele domenii care îi revin. Parlamentul în activitatea sa este independent și își stabilește propriile reguli de activitate. Astfel, împuternicirile Parlamentului și rolul său într-un stat au impus autonomia Parlamentului, care să fie independentă față de alte autorități publice[119, p. 465]. Principiul „autonomiei parlamentului” garantează forumului legislativ plenitudinea de acţiune şi decizie în orice domeniu, Parlamentul fiind totodată, în cele mai multe state, singurul organism în măsură să tragă la răspundere pe membrii săi. Puterea excepţională ce revine parlamentelor şi calitatea cu totul aparte a celor care le alcătuiesc au determinat elaborarea unor statute, a unui regim propriu de imunităţi şi inviolabilităţi, chemat tocmai să garanteze exercitarea mandatului parlamentar. Cu timpul acesta a devenit,, tot mai mult, un mandat reprezentativ, parlamentul constituind nu o „părticică” din suveranitatea naţiunii, ci însăşi această suveranitate, de

unde fundamentul drepturilor şi prerogativelor parlamentarilor, independenţa de care ei se bucură pentru a-şi putea înfăptui mandatul în condiţii optime[193].

c) Principiul reprezentativității. În conformitate cu art. 60 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova[46] Parlamentul este organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului. Votul universal, direct, egal, secret și liber exprimat reprezintă o fațetă a principiului reprezentativității Parlamentului. Deoarece organul reprezentativ suprem al statului este parte componentă a regimului reprezentativ, este necesar să menţionăm că Pierre Pactet definește democraţia reprezentativă ca exercitare a puterii de către reprezentanţi aleşi prin sufragiu universal, împuterniciţi să decidă în numele naţiuni[163, p.90], iar Maurice Duverger caracterizează democraţia reprezentativă printr-o formulă mai simplă, spunând că aceasta reprezintă un sistem politic în care guvernanţii sunt aleşi de cetăţeni și sunt consideraţi ca reprezentanţi ai acestora[85, p.92].

În Constituţia Republicii Moldova se face mai des referire la „atribuţii" decât la „funcţii", când se reglementează coraportul diverselor autorităţi publice. Problema funcţiilor o înglobează pe cea a atribuţiilor, pentru că noţiunea de funcţie a unei autorităţi se utilizează în sens de direcţie fundamentală în care converg atribuţiile acesteia. Fiecare organ al puterii de stat, realizând funcţiile generale ale statului, exercită funcţii cu titlu principal şi cu titlu secundar. Astfel, cu titlu principal, Parlamentul realizează funcţia legislativă, iar Guvernul – funcţia executivă. Atât Parlamentul, cât şi Guvernul, în mod diferit, realizează funcţia de control. [95, p.44]

Precum am menționat în paragraful anterior, democrațiile contemporane se caracterizează prin raporturile dintre Parlament și Guvern, dar și Președinte, în dependență de regimul de guvernare, fie el prezidențial, parlamentar sau mixt. Regimul parlamentar și cel mixt se înfățișează prin responsabilitatea politică a Executivului față de Legislativ. Parlamentul poate crea comisii de anchetă asupra activității Guvernului, astfel intervenind în activitatea acestuia, dar și prin faptul că poate adopta moțiuni, adresa întrebări etc. O funcție importantă a Parlamentului pe lângă cea legislativă este cea de control asupra Guvernului, care nu presupune o subordonare, dar o colaborare într-un stat de drept. Funcţia de control a forului legislativ suprem asupra Guvernului nu presupune că Guvernul este în subordinea Parlamentului, ci exprimă doar o modalitate de conlucrare între aceste instituţii ale unui stat de drept.

Echilibrul puterilor se realizează şi prin intermediul unui control parlamentar asupra unor competenţe ale Executivului, care nu pot fi exercitate fără acordul Legislativului. Astfel, Congresul Statelor Unite ale Americii efectuează un control asupra realizării unor atribuţii în domeniul politicii externe, în domeniul apărării, realizează controlul financiar-bugetar, efectuează anchete prin intermediul comitetelor Senatului şi Camerei Reprezentanţilor, iniţiază şi decide asupra „impeachment–ului." Preşedintele SUA încheie tratate internaţionale, numeşte ambasadori şi consuli

prin şi cu avizul a două treimi al senatorilor prezenţi (art. 2, secţ. 2 al Constituţiei); Preşedintele este comandantul forţelor armate, însă recrutarea şi întreţinerea forţelor armate ţine de competenţa Congresului; controlul financiar–bugetar se realizează prin aprobarea de către Congres a bugetului, taxelor şi impozitelor de orice fel ș.a. [97]

În contextul acestei abordări, și anume la coraportul dintre Parlament și Guvern, actuala Constituţie a Republicii Franceze a fost votată prin referendum la 28 septembrie 1958 şi a intrat în vigoare la 4 octombrie 1958. Constituţia consfinţeşte forma republicană de guvernământ şi stabileşte expres că această formă nu poate fi revăzută.[41, art. 89] Majoritatea articolelor din Constituţie reglementează activitatea celor trei puteri în stat. Foarte minuţios sunt reglementate împuternicirile Preşedintelui Republicii, în schimb Guvernul ocupă un loc mai redus.

În doctrina constituţională franceză, în general, este admis că (după 1958) locul şi rolul Parlamentului în raport cu Executivul s-a diminuat tot mai mult, chiar peste pragurile constituţionale. Se apreciază că Parlamentul s-a transformat dintr-un organism care exprimă suveranitatea poporului într-un forum de dezbateri politice menite să recepţioneze într-un mod favorabil „impulsurile" din partea Guvernului.[188]

Iniţiatorii actualei Constituţii franceze au fost preocupaţi de două idei fundamentale pe care le-au transpus în cuprinsul acesteia:

a) necesitatea întăririi puterii executive, îndeosebi a prerogativelor constituţionale ale şefului statului, căruia îi revine, pe de o parte, rolul de arbitru între toate forţele politice, între cetăţenii francezi şi organele statului, iar pe de o altă parte, misiunea de a fi „garantul independenţei naţionale, al integrităţii teritoriale, al respectării acordurilor Comunităţii şi al tratatelor" (art. 5); [41]

b) configurarea unui parlament „raţionalizat" ale cărui funcţii să fie limitate la controlul Guvernului şi votarea legilor în anumite domenii ale vieţii sociale (art. 24).

Potrivit art. 5 din Constituția Franței, arbitrajul prezidențial nu este o construcţie constituţională nouă şi nici originală. Concepţia potrivit căreia şeful statului trebuie „să împace" interesele opuse ale unor forţe politice şi sociale rivale şi să „găsească" rezolvare tuturor conflictelor a inspirat numeroase modele de guvernare, îndeosebi monarhice.

Constituantul francez a avut în vedere o separare netă, cvasi-absolută a celor trei puteri şi realizarea unui echilibru stabil între ele. La influenţa acestora se situează Preşedintele Republicii, care, prin arbitrajul său (deşi el este component al puterii executive), asigură continuitatea obiectivelor politice şi economico-sociale naţionale, respectarea angajamentelor luate în numele Franţei, primatul intereselor naţionale sau generale, fără a ceda presiunilor exercitate, prin intermediul Parlamentului, de către diferite grupuri parlamentare sau ale guvernului rezultat din confruntarea electorală a partidelor politice.[84, p. 112]

În anul 1962, Constituţia din 1958 a fost supusă unei modificări esenţiale: Preşedintele republicii nu se mai alege indirect de către colegiul de electori, dar se alege direct de către popor. Aceste modificări şi-au găsit realizare în practică la alegerile prezidenţiale din anul 1965, când Preşedintele ţării a fost ales prin scrutin universal şi direct. Din dispoziţiile constituţionale rezultă: a) separaţia aproape strictă a celor trei puteri; b) preponderenţa puterii executive faţă de cea legislativă; c) concentrarea puterii de decizie statală la nivelul Preşedintelui republicii; d) iresponsabilitatea politică a şefului statului; e) alegerea Preşedintelui prin vot universal şi direct; f) numirea membrilor Guvernului de către şeful statului, la propunerea premierului. Toate acestea reprezintă elemente definitorii ale regimului de guvernare prezidenţial.

Trecând la regimul de guvernare german, menționăm că, Legea Fundamentală a Republicii Federale Germania adoptată la 23 mai 1949 a fost recunoscută la 3 octombrie 1990 şi de către Republica Democrată Germană (conform Convenţiei despre restabilirea unităţii Germaniei). S-a evitat utilizarea termenului de „constituţie", pentru că, în primul rând, s-a pornit de la ideea că legea elaborată are un caracter provizoriu până când, aşa cum se menţionează în Preambul, întreaga naţiune germană, eliberată de restricţiile regimului de ocupaţie militară şi incluzând germanii din zona de ocupaţie sovietică, va putea elabora în deplină autodeterminare o adevărată constituţie, cu caracter de pact fundamental. De aceea, i-au zis „lege fundamentală" pentru a sublinia caracterul ei provizoriu.[123]

Constituţia din 23 mai 1949 a RFG (în prezent Republica Germania) este şi astăzi în vigoare, ea reprezentând un document elaborat minuţios, care se caracterizează prin precizia reglementărilor şi cadrul pe deplin democratic pe care îl oferă pentru înfăptuirea drepturilor poporului german la autodeterminare.[155] Constituţia dată face referire la voinţa germanilor „de a-şi apăra unitatea naţională şi politică şi de a contribui la pacea mondială, ca membru de sine stătător al unei Europe Unite". Aceasta proclamă principiul democraţiei, al separării puterilor, egalităţii şi al echităţii.

Germania are un regim de guvernare parlamentar, fiind guvernată de Constituția acesteia. Legea de bază cuprinde 11 capitole care stabilesc drepturile poporului german și conturează în detaliu sistemul politic și juridic din Germania. În special, Președintele este șeful statului, iar Cancelarul federal este șeful Guvernului. Legea Fundamentală consacră, de asemenea, principiul separației puterilor.

În ceea ce privește Italia, după încheierea la 3 septembrie 1943 a armistiţiului dintre Italia şi Aliaţi, la conducerea ţării s-au succedat câteva guverne a căror legitimitate politică era permanent contestată de adversarii aflaţi în opoziţie. În prag de anarhie politică guvernul condus de premierul Alcide de Gasperi decide, printr-un Decret din 16 martie 1946, consultarea electoratului printr-un referendum în legătură cu viitorul regim politic şi forma de guvernământ. Astfel, poporul italian se

pronunţă în referendumul din 2 iunie 1946 pentru forma de guvernământ republicană şi pentru instituţiile democratice specifice regimului de guvernare parlamentar.

O Adunare Constituantă a fost însărcinată să adopte o nouă Constituţie care să reflecte opţiune electoratului italian. Textul Constituţiei a fost rezultatul unui compromis politic între susţinătorii unei democraţii în optica ideologică a socialiştilor şi susţinătorii unui parlamentarism liberal clasic. Din acest compromis au rezultat unele contradicţii dintre textele Legii Fundamentale, ambiguităţi şi chiar lacune de reglementare. Constituţia a fost promulgată la 27 decembrie 1947 şi a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1948.[121, p.321]

Constituţia Italiei este alcătuită din 139 de articole şi are o structură clasică: „Principii fundamentale", „Drepturile şi libertăţile cetăţeanului", „Organizarea Republicii", „Dispoziţii finale şi tranzitorii". Una dintre particularităţile Constituţiei italiene constă în lipsa Preambulului. Constituţia italiană prevede că „Italia este o republică democratică, întemeiată pe muncă, în care suveranitatea aparţine poporului, care o exercită sub formele şi în limitele fixate de Constituţie". Printre alte principii fundamentale la loc de frunte este înscris: „Republica recunoaşte şi garantează drepturile inviolabile ale omului, fie ca individ, fie în formaţiile sociale unde se manifestă personalitatea sa şi reclamă de la aceasta îndeplinirea datoriilor imprescriptibile de solidaritate politică, economică şi socială".[121, p.291]

Legea Fundamentală italiană este una rigidă. Modificarea ei este posibilă doar respectându-se o procedură specială. Rigiditatea Constituţiei este determinată şi de atribuţiile speciale ale Curţii Constituţionale care dispune de dreptul de a verifica, printr-o procedură simplă, constituţionalitatea tuturor legilor adoptate de Parlament, precum şi a altor acte cu putere de lege. Procedura de modificare a Constituţiei este prevăzută în art. 138: „Legile de revizuire a Constituţiei şi celelalte legi constituţionale sunt adoptate de fiecare Cameră prin două deliberări succesive, având loc la un interval de cel puţin trei luni, şi sunt aprobate cu majoritatea absolută a voturilor membrilor fiecărei Camere, exprimate la sfârşitul celei de-a doua deliberări.[45]

Deşi Constituţia Italiei nu face referire la principiul separaţiei puterilor în stat, totuşi sunt evidenţiate foarte clar diferenţierea dintre cele trei funcţii de stat: funcţia legislativă este exercitată de Parlament şi Consiliile regionale în limitele competenţelor ce le sunt acordate; puterea executivă revine Preşedintelui Republicii, miniştrilor şi organelor executive ale regiunilor, provinciilor şi comunelor; iar puterea judecătorească este în competenţa organelor judecătoreşti, inclusiv Curtea Constituţională.[225, p.355] Constituţia Italiei o putem numi progresistă, deoarece prevede un mod democratic de constituire a Parlamentului şi sunt prevăzute aşa forme de realizare a democraţiei ca referendumul şi iniţiativa populară.

Constituțiile adoptate în România în anul 1866 și cea din 1923 au consfințit organizarea statală pe principii democratice, pe principiul separației puterilor în stat și au reglementat controlul

parlamentar asupra activității Executivului. Dacă în Constituția din 1866 s-a stabilit că puterile statului au unică sursă - națiunea, care le exercită prin delegațiune, atunci cea din 1923 păstrează intactă distribuirea puterilor în stat, așa cum a fost ea reglementată prin Constituția din 1866, însă modifică exercitarea funcției de control parlamentar asupra Guvernului, reglementându-se nu numai dreptul deputaților și senatorilor de a adresa interpelări miniștrilor, dar și obligația acestora de a răspunde în termenul prevăzut de Regulament. Constituțiile din 1938 și cele instituite de dictatura comunistă (1944) au încălcat principiul separației puterilor având la bază unicitatea puterii de stat. Totuși, Constituția actuală a României adoptată de Adunarea Constituantă la 8 decembrie 1991 își are fundamentul pe tendința de a valorifica tradiția parlamentară a unor state europene.

Principiul separației și echilibrului puterilor a fost consacrat expres în multe din Constituțiile adoptate în secolul al XIX-lea. Treptat, legiuitorii constituanți au manifestat tendința de a renunța a-l menționa expres în cuprinsul Legii Fundamentale, acest principiu regăsindu-se mai curând sugerat printr-o reglementare implicită sau prin utilizarea unor expresii cum ar fi autoritate publică, funcție publică, putere publică. Astfel, Constituția României nu conținea prevederi exprese cu privire la acest principiu și utiliza sintagma de ,,putere a statului" inclusiv în art. 80, care reglementa rolul Președintelui României de mediator între puterile statului, între stat și societate. Prin Legea de revizuire, în 2003 a fost introdus în cuprinsul art. 1, alin. 4, care consacră expres principiul separației puterilor în stat, astfel ,,statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale." [160]

În opinia unor cercetători, conform raportului dintre Parlament și Guvern, Republica Moldova are un regim de guvernare parlamentar, ceea ce înseamnă că Parlamentul este un adevărat forum politic de guvernare. Guvernul, condus de un prim-ministru eficient și cu largi puteri, este obligat să dea socoteală Parlamentului, care îi poate retrage oricând încrederea acordată în condițiile în care apreciază că nu își îndeplinește mandatul.[21, p.46]

În articolul dedicat parlamentului, ca organ reprezentativ al poporului, constituționalistul Alexandru Arseni s-a referit nemijlocit la faptul că nu parlamentul, ca instituție, transpune realizarea suveranității naționale în viață. Însă, pentru a organiza activitatea parlamentului, deputații constituie structuri organizatorice strict determinate de Constituție și de Regulamentul parlamentului.[6,p. 9-17] În sens larg, reprezentativitatea se definește ca formă de exercitare indirectă a suveranității naționale de către popor prin intermediul reprezentanților săi aleși, iar în sens restrâns ca ansamblu de autorități publice, desemnate de popor, pentru a exercita suveranitatea (puterea politică) în numele lui.[6, p.10] Astfel, art. 143 din Constituția Republicii Moldova stabilește că Parlamentul este în drept să adopte o lege cu privire la modificarea Constituției. De aceea, relevăm competența materială desăvârșită a autorităților publice reprezentative, limitată doar de ele însele.[177]

În acest context, ne vom referi mai pe larg pe stipulările constituționale în ceea ce privește raporturile legislativului cu executivul în Republica Moldova. Capitolul VII din Constituția Republicii Moldova este intitulat „Raporturile Parlamentului cu Guvernul", în cadrul căruia sunt prevăzute următoarele articole:

a) Art. 104 – informarea Parlamentului;
b) Art. 105 – întrebări și interpelări;
c) Art. 106 – exprimarea neîncrederii;
d) Art. 106^1 – angajarea răspunderii Guvernului;
e) Art. 106^2 – delegarea legislativă.

În conformitate cu art.104: „(1) Guvernul este responsabil în faţa Parlamentului şi prezintă informaţiile şi documentele cerute de acesta, de comisiile lui şi de deputaţi. (2) Membrii Guvernului au acces la lucrările Parlamentului. Dacă li se solicită prezenţa, participarea lor este obligatorie."

Potrivit opiniei lui M. Enache raţiunea acestor informări rezidă în necesitatea de a asigura funcţionarea Parlamentului, or, un Parlament neinformat este întotdeauna la dispoziţia executivului, transformându-se într-un simplu organ de ratificare a deciziilor guvernamentale. Pentru evitarea unor astfel de situaţii, care afectează principiul suveranităţii naţionale şi estompează exercitarea puterii de către popor prin transferarea deciziei politice de la reprezentanţii aleşi ai naţiunii la membrii Guvernului, este necesar ca membrii Parlamentului să se afle în deplină cunoștință de cauză atât asupra competenţelor pe care le pot exercita, cât și asupra conţinutului activităţii exercitate de Guvern.[88, p.76]

Unul dintre mecanismele constituţionale menite să asigure colaborarea și echilibrul în raporturile dintre Parlament și Guvern îl prezintă instituţia controlului parlamentar. Privită într-un cadru general, informarea Parlamentului de către Guvern este o condiţie a exercitării controlului parlamentar asupra acestuia.[34, p. 370]

Prin *informaţie* înţelegem orice comunicare sau înștiințare prin care Guvernul pune Parlamentul la curent cu o situaţie, cu un eveniment, iar documentul reprezintă actul prin care se adevereşte, se constată sau se preconizează un fapt, se conferă un drept, se recunoaşte sau se instituie o obligaţie.[34, p.371] Fiind responsabil în faţa Parlamentului, Guvernul, cel puţin o dată pe an, prezintă acestuia o dare de seamă despre activitatea sa. Raportul anual al Guvernului se prezintă de către Prim-ministru în plenul Parlamentului, în luna aprilie, acesta fiind distribuit deputaţilor cu cel puţin 10 zile înainte de ședința plenară la care va fi audiat. [34, p. 371]

Alin.(2) al art. 104 al Constituției prevede că membrii Guvernului au acces la lucrările Parlamentului. Dacă li se solicită prezenţa, participarea lor este obligatorie. Aceeași reglementare o regăsim și în art. 8 al Legii cu privire la Guvern, [133] care prevede că Prim-ministrul şi membrii Guvernului au dreptul să participe la lucrările și sesiunile Parlamentului, la şedinţele comisiilor şi să-şi

expună opiniile pe marginea chestiunilor examinate. În caz de necesitate, participarea membrilor Guvernului la lucrările Parlamentului este obligatorie. Din invitaţia comisiilor Parlamentului ori a fracţiunilor parlamentare, miniştrii sau persoanele cu funcţii de răspundere împuternicite de miniştri participă la şedinţele comisiilor sau fracţiunilor şi răspund la întrebările deputaţilor. Prin participarea membrilor Guvernului la lucrările Parlamentului urmează să înțelegem dreptul acestora de a participa nemijlocit la dezbaterile care au loc nu numai în Parlament, dar și cele ce au loc în comisiile permanente ale Parlamentului. Accesul membrilor Guvernului la lucrările Parlamentului este liber, fiind o consecință a acordării votului de încredere Guvernului.

Articolul 126 din Regulamentul Parlamentului prevede că Parlamentul, o dată în decursul unei sesiuni, audiază Guvernul în probleme ce ţin de activitatea acestuia. La propunerea Biroului permanent a comisiilor permanente sau a fracţiunilor parlamentare, Parlamentul iniţiază audieri şi în alte domenii de interes public major. Data şi procedura de desfăşurare a audierilor sunt stabilite şi aduse la cunoştinţa deputaţilor şi Guvernului de către Parlament.

Informarea Parlamentului de către membrii Guvernului se caracterizează prin următoarele:

a) obligaţia de a informa Parlamentul vizează atât Guvernul privit ca un organ autonom, cât și fiecare membru al Guvernului în parte;

b) obiectul informărilor parvenite din partea Parlamentului se pot referi doar la activitatea Guvernului și a organelor sale subordonate;

c) controlul parlamentar asupra Guvernului poartă caracter exclusiv politic.

Anual, în luna aprilie, Guvernul, în şedinţa în plen a Parlamentului, prezintă raportul activităţii sale. Raportul se distribuie deputaţilor cu cel puţin 10 zile înainte de şedinţa plenară la care acesta va fi audiat. În plenul Parlamentului, raportul Guvernului se prezintă de către Prim-ministru. Pe marginea raportului prezentat, un deputat poate adresa cel mult două întrebări.[127]

În acest context, în Constituțiile Finlandei și a Suediei este consacrat principiul obligării executivului de a prezenta rapoarte sau informări periodice. Constituția Spaniei consacră Camerelor Parlamentului dreptul de a solicita informațiile și ajutorul de care au nevoie de la Guvern și de la alte organe de stat sau de la comunitățile autonome, [48, art.109] iar Legea Fundamentală a României reglementează că informarea parlamentarilor se poate realiza doar prin intermediul președinților celor două Camere și al președinților de comisii.[47, art.111] Pe când în Parlamentul Marii Britanii sunt rezervate anumite zile și ore concrete de prezentare a întrebărilor și interpelărilor, precum și a răspunsului executivului la solicitările de informare.

Întrebările și interpelările reprezintă mecanisme de informare și control în regimurile parlamentare. În Regulamentul Parlamentului RM găsim explicația noțiunii de *interpelare.* Aceasta este o cerere adresată Guvernului, prin care se solicită explicaţii asupra unor aspecte ale politicii Guvernului ce ţin de activitatea sa internă sau externă.[189] Spre deosebire de întrebare, interpelarea

poate fi formulată nu numai de către un singur deputat, ci și de un grup parlamentari sau de mai mulți deputați împreună.

Articolele 122-124 ale Regulamentului Parlamentului prevăd procedura de adresare a întrebărilor, conform căreia ultima oră de lucru a Parlamentului, în fiecare zi de joi, cu excepţia ultimei joi din lună, va fi consacrată întrebărilor. Fiecare deputat poate adresa întrebări membrilor Guvernului sau conducătorilor altor autorităţi ale administraţiei publice. Numărul de întrebări ce poate fi adresat de un deputat în aceeași ședință plenară este limitat la cel mult două. Deputaţii nu pot formula întrebări Preşedintelui Republicii Moldova, reprezentanţilor puterii judecătoreşti, autorităţilor administraţiei publice locale, precum şi întrebări care privesc probleme de interes personal, urmăresc, în exclusivitate, obţinerea unei consultaţii juridice, conduc la amestecul în înfăptuirea justiţiei şi în urmărirea penală, privesc activitatea unor persoane care nu îndeplinesc funcţiile publice menţionate mai sus.

Întrebările adresate de deputați Guvernului sau membrilor săi se caracterizează prin următoarele:

a) întrebarea are un caracter individual, în sensul că parvine de la un deputat concret;
b) întrebarea poate fi adresată unui ministru concret sau Guvernului în general;
c) în cazul în care întrebarea vizează politica generală a Guvernului, ea urmează a fi adresată Prim-ministrului;
d) legea stabilește duratele legale atât ale întrebării, cât și ale răspunsului;
e) răspunsul poate implica și o replică din partea celui ce a adresat întrebarea.

Noțiunea de *moţiune simplă*[46, art. 105(2)] a fost introdus în Constituţia RM prin care parlamentul poate să-şi exprime părerea nu numai cu privire la o problemă ce a făcut obiectul unei interpelări, ci şi cu privire la alte probleme ale politicii interne şi a celei externe a statului. Ea poate viza atât activitatea în ansamblu a Guvernului, cât şi politica sa într-un domeniu. Moţiunea simplă poate fi iniţiată de cel puţin 15 deputaţi și trebuie să cuprindă motivarea și dispozitivul. Acestea se adoptă cu votul majorităţii deputaţilor prezenţi, se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, fiind obligatorii pentru Guvern sau alte autorităţi vizate. Efectele unei moţiuni simple nu constau însă în înlăturarea Guvernului sau a ministrului responsabil de domeniul care a făcut obiectul moţiunii simple, fiind obligatoriu doar ca Guvernul să ţină seama de poziţia exprimată în cuprinsul respectivei moţiuni şi să îndrepte aspectele semnalate ca fiind necorespunzătoare, prin punerea în executare a măsurilor propuse.[63]

Mandatul de încredere, singurul pe temeiul căruia Guvernul poate funcţiona în mod normal, constituie esenţa raporturilor dintre Parlament şi Guvern, din care rezultă autonomia acestora, ca expresie a principiului separaţiei şi echilibrului dintre puterea legislativă şi cea executivă, în îndeplinirea rolului constituţional ce le revin, precum şi a funcţiilor lor specifice.[152, p.211]

Guvernul răspunde solidar, reieşind din faptul că este un organ colegial, şi în baza votului de încredere acordat de Parlament asupra întregii liste a Guvernului este firesc ca unul să răspundă pentru toți și toți pentru unul. Prin pierderea încrederii acordată de Parlament, Guvernul își pierde legitimitatea sa pe care a obținut-o prin votul de învestitură.

Moțiunea de cenzură poate fi califică drept cea mai aspră sancțiune aplicată de Parlament față de Guvern, care din punct de vedere politic poate fi calificată drept o răspundere politică a Guvernului. Potrivit autorului român Marian Enache moţiunea de cenzură este manifestarea supremă a controlului parlamentar exercitat asupra Guvernului. Prin iniţierea şi eventuala adoptare a moţiunii de cenzură, activitatea Guvernului este considerată, pe plan parlamentar, ca fiind în contradicţie cu interesele promovate de electorat la formarea echipei guvernamentale şi poate avea ca efect, în măsura în care este adoptată, demiterea Guvernului.[89, p.71]

Exprimarea neîncrederii Parlamentului față de Guvern are loc cu respectarea strictă a unor reguli stabilite legal, deoarece prin efectul exprimării neîncrederii față de Guvern aceasta poate fi calificată drept cea mai gravă sancțiune în raporturile dintre Parlament și Guvern :

a) potrivit art.7 al Legii cu privire la Guvern, Parlamentul, la propunerea a cel puţin o pătrime din deputaţi, poate exprima vot de neîncredere Guvernului. Deci, inițiativa de declarare a neîncrederii Guvernului poartă un caracter colectiv, nefiind posibil inițierea acestei proceduri de către un număr mai mic de deputați decât cel prevăzut de lege. În acest context, susținem opinia autorilor Ioan Muraru și Mihai Constantinescu, care declară că această cerință este o condiţie de admisibilitate, al cărei sens constă în cerinţa ca însăşi iniţierea moţiunii să fie expresia unei opinii reprezentative în Parlament;[153, p. 272]

b) iniţiativa de exprimare a neîncrederii se examinează după o anumită perioadă de timp – după trei zile de la data depunerii în Parlament. Moţiunea de cenzură asupra activităţii Guvernului se supune dezbaterii în prima zi de şedinţă plenară a săptămânii următoare datei depunerii;

c) exprimarea neîncrederii Guvernului se hotărăşte cu votul majorităţii deputaţilor printr-o moțiune de cenzură, adică cu același număr de voturi cu care a fost învestit. Potrivit art. 12 al Legii privind actele legislative, moţiunea de cenzură produce efecte juridice din momentul adoptării și după adoptare nu poate fi modificată, completată sau abrogată;[135]

d) votarea în Parlament a moțiunii de cenzură poate avea două rezultate: respingere sau admitere. În cazul în care moţiunea de cenzură asupra activităţii Guvernului a fost respinsă, deputaţii care au semnat-o nu vor putea iniţia, în cadrul aceleiaşi sesiuni, o nouă moţiune pe acelaşi motiv. Iar în cazul adoptării moţiunii de cenzură, Prim-ministru va prezenta în termen de cel mult trei zile Preşedintelui Republicii Moldova demisia Guvernului. Moţiunile de cenzură asupra activităţii Guvernului adoptate de Parlament se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Partea I.

În cazul exprimării votului de neîncredere de către Parlament, în cazul demisiei Prim-ministrului sau în cazul alegerii unui nou Parlament, Guvernul în exerciţiu (demisionar) îndeplineşte numai funcţiile de administrare a treburilor publice până la depunerea jurământului de către membrii noului Guvern.

Analizând prevederile constituționale ale altor state, propunem statuarea *moţiunii de cenzură constructivă (pozitivă)* în legislația națională, soluţie care ar duce la stabilitatea vieţii politice, contribuind şi la responsabilizarea actului politic. Spre exemplu, Legea Fundamentală care stă la baza regimului german prevede „moţiunea de cenzură constructivă."[42] Conform acestei prevederi, înainte ca opoziţia să introducă o moţiune de cenzură, trebuie să propună şi un înlocuitor în funcţie, care, ulterior, să fie nominalizat de către şeful statului, astfel votul de neîncredere faţă de un Guvern devine, implicit, şi un vot de învestitură pentru un nou prim-ministru şi pentru Cabinetul său.

Implementarea moţiunii de cenzură constructivă ar implica revizuirea a două articole din Legea Fundamentală a Republicii Moldova:

a) în primul rând, după alin.3 al art. 98 referitor la învestitura Guvernului, va trebui introdus un nou alineat cu indicele 3^1, având următorul enunţ: *În cazul depunerii unei moţiuni de cenzură constructive, Preşedintele Republicii Moldova nominalizează un candidat pentru funcţia de prim-ministru, propus de către deputaţii iniţiatori*;

b) în al doilea rând, art. 106 al Constituției urmează a fi completat cu alin. (3) în sensul precizării naturii moţiunii: *Parlamentul poate retrage încrederea acordată Guvernului prin adoptarea unei moţiuni de cenzură constructive, cu votul majorităţii deputaţilor.* În plus, acelaşi alineat va cuprinde şi teza a doua: *Votul de neîncredere devine implicit şi vot de învestitură pentru noul Guvern*;

c) în al treilea rând, art. 106 al Constituției urmează a fi completat cu alin.(4): *Înainte de depunerea moţiunii de cenzură, deputaţii iniţiatori vor propune un înlocuitor în funcţie a prim-ministrului în exerciţiu.*

Pentru regimul de guvernare din RM o astfel de prevedere ar avea un dublu efect. Pe de o parte, ar îngreuna schimbarea unui Guvern şi, pe de altă parte, ar conduce la o dezbatere axată pe proiecte de guvernare şi mai puţin pe probleme pur politice.

Angajarea răspunderii Guvernului reprezintă o procedură parlamentară specială, prin care, pentru a face faţă unei împrejurări deosebite, ce reclamă stabilirea de măsuri urgente, care sunt de competenţa Parlamentului, Guvernul urmărește adoptarea unui program, a unei declaraţii de politică generală sau a unui proiect de lege, cu sprijinul majorităţii parlamentare pe care se întemeiază și în condiţii de maximă celeritate.[36, p.215] Articolul 119 al Regulamentului Parlamentului[127] prevede mecanismul angajării răspunderii Guvernului faţă de Parlament. Programul prezentat de Guvern se poate referi la un set de măsuri pe care intenționează Guvernul să le întreprindă, iar declarația de politică generală poartă un caracter mai vag, în comparație cu programul care este concret, respectiv

declarația s-ar putea referi la reconsolidarea încrederii acordate Guvernului în vederea sporirii credibilității legislativului față de executiv. În schimb, angajarea răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege organică sau ordinară reprezintă o procedură legislativă specială. De asemenea, trebuie de evidențiat faptul că asumarea răspunderii Guvernului se poate face doar asupra unui proiect de lege și nu a mai multora, deoarece aceasta este o prescripție legală. Nu poate face obiectul asumării răspunderii de către Guvern asupra unei legi cu caracter constituțional.

Autorul J. Gicquel consideră că instituţia angajării răspunderii Guvernului își găsește justificare în următoarele: pentru ca Guvernul să rămână în funcţie, acestuia trebuie să i se acorde toate mijloacele necesare pentru realizarea programului de activitate asupra căruia a primit vot de încredere la învestire (în primul rând, un cadru legislativ adecvat), în caz contrar, Parlamentul trebuie să-și asume responsabilitatea demiterii acestuia.[91, p.783]

Angajarea răspunderii Guvernului parcurge mai multe etape, unele având caracter obligatoriu, cum sunt adoptarea hotărârii Guvernului privind angajarea răspunderii și înaintarea acestei hotărâri Parlamentului, iar altele au caracter facultativ, cum sunt inițierea unei moţiuni de cenzură și votarea acesteia.

La general, competența atribuită de Constituția Republicii Moldova pentru a adopta legi revine Parlamentului, însă acesta poate delega Guvernului competențe legislative, care se pot referi la acele domenii ce nu fac obiectul reglementărilor organice sau constituționale atribuite prin lege exclusiv Parlamentului.

În literatura juridică *delegarea legislativă* este privită ca un mecanism de colaborare între Parlament și Guvern, în virtutea căruia Guvernul este învestit cu dreptul de a emite ordonanțe. Delegarea legislativă în diferite state poartă termeni diferiți. De pildă, în Anglia şi alte ţări din Comunitatea Britanică a Naţiunilor se consideră că guvernul poate să emită acte normative cu putere de lege doar în cazurile în care acest lucru i se permite nemijlocit prin lege.[164, p.37] O asemenea autorizaţie, potrivit teoriei oficiale, este considerată drept transmitere de către Parlament a unor împuterniciri legislative guvernului şi în aceste cazuri actele normative ale guvernului sunt numite „legislaţie delegată”. Într-o altă opinie, „legislaţia delegată” reprezintă actele normative care au puterea juridică a legii, adoptate în cadrul cedării (delegării) de către parlament către guvern a unor atribuţii legislative. Delegarea atribuţiilor legislative guvernului poate fi efectuată prin adoptarea de către parlament a legii corespunzătoare privind abilitarea guvernului de a emite în regim de delegare a actelor legislative pe probleme concrete într-o perioadă stabilită de timp.[15, p.124]

În spațiul sovietic acest proces purta denumirea de „creație legislativă delegată”. Pentru Republica Moldova şi România este adecvată noțiunea „delegare legislativă”, legat de tradiţiile istorice, prevăzut de constituţiile ambelor state şi care reflectă semnificaţia pe care acesta o are anume

în legislaţia acestor state, reprezentând procesul de iniţiere şi adoptare a actelor delegării legislative, a căror totalitate reprezintă legislaţia delegată.[140, p.38]

Considerăm că instituția „delegării legislative" este una dintre cele mai puternice negări ale principiului separaţiei puterilor în stat, deoarece Guvernul intervine în sfera competențelor legislativului și dobândește astfel competențe legislative. Cu toate acestea, „delegarea legislativă" este o instituţie necesară asigurării continuităţii şi oportunităţii acţiunii statale, care impune un transfer de competenţe legislative către executiv. În această ordine de idei, transmiterea împuternicirilor legislative este nu altceva decât lărgirea temporară a drepturilor puterii executive în exercitarea activităţii legislative, care nu afectează principiul separaţiei puterilor, dar îi atribuie o interpretare contemporană în lumina concepţiei colaborării ramurilor puterii de stat.[141, p.35]

În opinia lui Gh. Costachi, la care noi aderăm, relația dintre Parlament și Guvern în Republica Moldova este un exemplu important al practicii democratice, iar problema menţinerii unui echilibru între ramura legislativă şi cea executivă este una destul de dificilă. Mecanismul de interdependență și interacțiune dintre Parlament și Guvern în procesul de elaborare a legilor spre un sistem moderat satisfăcător se constituie de-a lungul anilor și deceniilor.[53, p.17]

Un alt aspect ce urmează a fi analizat privește *instituția reprezentatului Guvernului în Parlament* și viceversa. În ceea ce privește primul aspect, cel al reprezentantului Guvernului în Parlament, a fost adoptată Hotărârea de Guvern nr. 872 din 01.11.2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reprezentantul Guvernului în Parlament și la Curtea Constituțională[117] (menționăm că funcția de reprezentant al Guvernului în Parlament a existat din anul 2003). Astfel, reprezentantul Guvernului în Parlament şi la Curtea Constituţională este persoana abilitată să asigure interacţiunea dintre Guvern şi Parlament, dintre Guvern şi Curtea Constituţională, precum şi reprezentarea intereselor Guvernului în cele două instituții. În activitatea sa, reprezentantul Guvernului exercită funcţiile atribuite de Guvern şi este subordonat nemijlocit Prim-ministrului. Calitatea de reprezentant permanent şi reprezentant supleant al Guvernului în Parlament şi la Curtea Constituţională o au vice-miniştrii justiţiei desemnaţi corespunzător de Guvern. Reprezentantul Guvernului în Parlament şi la Curtea Constituţională îşi exercită activitatea personal, iar în cazul absenţei sau imposibilităţii participării, funcţiile acestuia sunt exercitate de reprezentanţii supleanţi. În opinie este oportună această instituție de reprezentant al Guvernului în Parlament, deoarece prin acest mecanism se asigură o mai bună conlucrare între Guvern și Parlament.

În ceea ce privește al doilea aspect, cel al reprezentantului Parlamentului în Guvern, o asemenea reglementare lipsește, ceea ce în viziunea noastră face ca procesul de colaborare dintre Parlament și Guvern să fie mai puțin eficace. Un reprezentant al Parlamentului în Guvern care să asiste la ședințele Guvernului ar putea să raporteze operativ Parlamentului despre proiectele de legi ce se elaborează în cadrul Guvernului, precum și despre cele mai importante probleme care se dezbat în

cadrul şedinţelor de Guvern. Acest reprezentant al Parlamentului în Guvern, în afara atribuţiilor de informare, ar putea avea şi alte sarcini, cum ar fi: de reprezentare (transmiterea mesajelor Parlamentului în adresa Guvernului), coordonare (asigurarea unei legături permanente în Parlament şi organele de lucru ale Parlamentului şi Guvern, precum şi structurile Guvernului în privinţa elaborării şi dezbaterii proiectelor de acte normative) şi control (reprezentantul Parlamentului în Guvern ar trebuie să urmărească modul în care sunt puse în aplicare de către Guvern legile adoptate de Parlament, controlul asupra oferirii în termen de către membrii Guvernului a răspunsului la întrebările şi interpelările parvenite din partea deputaţilor etc.). Suntem de părerea că, introducerea entităţii de reprezentant al Parlamentului în Guvern ar consolida relaţiile de colaborare a acestor două autorităţi publice. Din aceste considerente noi ne pronunţăm pentru introducerea şi reglementarea legală a instituţiei de reprezentant al Parlamentului în Guvern atribuindu-i funcţii de reprezentare, informare şi control.

În vederea consolidării activităţii Parlamentului Republicii Moldova, ne pronunţăm pentru asigurarea unei eficienţe sporite a activităţii legislative, în ajutor venind instituirea pe lângă Parlament a unui organ special denumit Consiliu Naţional Legislativ, care ar avea scopul principal de a îmbunătăţi calitatea procesului legislativ. În acest sens poate fi preluată practica României, care are un asemenea Consiliu Legislativ încă începând cu anul 1993. Aprecierea eficienţei activităţii legislative a Parlamentului poate fi privită din mai multe puncte de vedere: starea generală a întregului sistem al legislaţiei în vigoare, coroborarea acesteia cu întregul sistem al legislaţiei, precum şi corespunderea actelor normative naţionale cu cele internaţionale. Suntem de părerea că anume Consiliul Naţional Legislativ ar contribui la adoptarea de către Parlament a unor acte legislative care ar corespunde standardelor europene. Fără avizul favorabil al Consiliului dat Parlamentul ar trebui să nu înceapă introducerea în ordinea de zi a tuturor proiectelor de acte legislative. Dacă ar da roadă acest Consiliu în cadrul Parlamentului, atunci e binevenit ca astfel de consilii să fie create şi pentru Executiv (Guvern, instituţia prezidenţială).

Vorbind despre raporturile dintre Parlament şi Guvern, în doctrina de specialitate s-a pus problema creşterii rolului puterii executive în detrimentul puterii legislative. În viziunea autorului Alexandru Arseni această tendinţă nu este întâmplătoare şi nici pur subiectivă, ea îşi găseşte explicaţia şi justificarea în rolul hotărâtor al partidelor politice în crearea celor mai importante instituţii statale. Aşa văzute lucrurile vom observa că la putere este adus acel guvern care să înfăptuiască platforma electorală a partidului învingător în alegeri, desigur, împreună cu majoritatea din corpurile legiuitoare. De aici, tendinţa de a da Guvernului misiunea, dar şi posibilitatea luării marilor decizii politice care traduc prin legi sau prin măsuri executive, corpurile legiuitoare rezervându-li-se rolul de organisme de reflecţie şi de control al acţiunilor Guvernului.[7, p.220] Susţinem ideea enunţată de Al. Arseni, deoarece la etapa actuală într-adevăr suntem martorii unei consolidări a puterii executive în cadrul

regimului de guvernare, aceasta se mai explică şi prin aceea că în cadrul puterii executive sunt concentrate principalele organe de stat ce transpun în practică platforma electorală a partidului politic învingător în alegeri. O altă fațetă a creșterii rolului puterii executive este instituția delegării legislative, ceea ce duce la o sporire a rolului Guvernului în cadrul puterilor în stat.

În calitate de concluzie vom menționa că Parlamentul, ca autoritate legislativă unică a statului, este cel care, prin adoptarea unor norme, reglementează şi asigură buna funcţionare a relaţiilor în societate; stipularea drepturilor, obligaţiilor, a răspunderii cetăţenilor, precum şi interpretarea legilor, asigurarea unităţii reglementărilor legislative pe întreg teritoriul ţării, împreună cu aprobarea direcţiilor principale ale politicii interne şi externe a statului determină interdependenţa dintre cetăţeni şi Parlament. În cadrul unei astfel de interdependenţe, influenţa Parlamentului asupra comportamentului şi modului de viaţă a individului îi permite celui din urmă să ofere un răspuns la necesitatea şi eficienţa cadrului legislativ adoptat. Exact în acest moment intervine factorul decizional al poporului. Fără respectarea principiului transparenţei nu se poate vorbi despre vreo modalitate în care cetăţeanul de rând să poată răspunde şi să influenţeze cumva activitatea Parlamentului. Or, transparenţa este cea care permite păstrarea echilibrului necesar între cetăţeni şi Parlament.[27, p.120]

3.2. Raporturile dintre Preşedinte cu Parlamentul şi Guvernul

În centrul teoriilor politice și filosofice de-a lungul timpului apare problema personalizării puterii. Statul nu este conceput fără un șef, oricât de simbolic nu ar fi rolul acestuia în anumite regimuri de guvernare.[122, p.283] Indiferent de etapa de dezvoltare istorică, comunitățile au avut nevoie de lideri pentru a-i conduce și a-i reprezenta în raport cu alte comunități. Denumirea *șefului de stat* a fost diferită de-a lungul evoluției: rege, principe, emir, împărat, președinte etc. Autoarea Silvia Goriuc susține că denumirea de „Șeful statului" a fost păstrată pentru a desemna persoana care este chemată să reprezinte la nivelul cel mai înalt statul ca entitate colectivă, să-i angajeze, în condiţiile Constituţiei şi ale legilor, responsabilitatea şi participarea în numele statului la ceremonii sau festivităţi oficiale".[97]

Actualmente, instituţia Şefului statului cunoaşte organizări unipersonale sau colegiale, existând sub diferite forme: [171, p.48]

- monarh venit la tron pe cale ereditară (Marea Britanie, Japonia , Belgia, Spania);
- monarh desemnat de familia regală (Arabia Saudită);
- monarh al unui stat federativ desemnat de monarhii subiecţilor federaţiei, din rândurile lor (Malaysia, Emiratele Arabe);
- Preşedinte ales de către întreg poporul, parlament sau un colegiu electoral reprezentativ pentru un termen stabilit (SUA, Germania, Italia, India, China);
- organ colegial ales de Parlament pentru un termen stabilit; totodată, unele atribuţii care nu pot fi exercitate colegial, cum ar fi primirea scrisorilor de acreditare ale reprezentanţilor diplomatici, se transmit Preşedintelui organului colegial (Cuba);
- reprezentantul monarhului Marii Britanii în statele cu statut de dominion britanic (Canada, Australia, Noua Zeelandă, Barbados);
- şeful de stat unipersonal sau colegial care uzurpează puterea în stat, de obicei, fără stabilirea unui termen anumit[236, p. 567-568].

Locul șefului statului în cadrul puterii executive depinde de regimul de guvernare al statului respectiv:

a) În cadrul regimului *prezidențial* executivul poate fi de două categorii:

- executiv monocefal –în cazul Statelor Unite ale Americii, unde puterea executivă aparține Președintelui, astfel art. 2 par. 1 al Constituției SUA prevede expres: puterea executivă va fi exercitată de Președintele Statelor Unite ale Americii. Din această prevedere constituțională rezultă că Președintele SUA se află în vârful piramidei executivului;
- executiv bicefal –în cazul Federației Ruse, unde Președintele federației este șeful statului, însă nu este și șeful guvernului, funcția de prim-ministru fiind ocupată de o altă persoană.

Parlamentul aprobă candidatura prim-ministrului, ceilalți membri ai guvernului fiind numiți direct de către președinte. Președintele poate demisiona în orice moment guvernul[228, p.10].

b) În cadrul regimurilor *mixte* și *parlamentare*, executivul, de asemenea, este de două categorii: [172]

– executiv bicefal monist – în Republica Federativă Germană, Italia, Spania etc. În cadrul acestui executiv puterea principală este concentrată în mâinile Cabinetului de Miniștri, iar rolul șefului statului este unul mai mult decorativ, aplicându-se formula „domnește, dar nu conduce." Specific executivului bicefal monist, în viziunea lui Philippe Ardant, șeful statului este simbolul unității naționale[5, p.238-239]. Germania are un regim de guvernare parlamentar monist, iar cancelarul federal reprezintă figura centrală a puterii executive care realizează politica internă și cea externă a statului. Candidatul la funcția de cancelar federal este desemnat de președintele republicii, candidatură care urmează a fi votată de Bundestag. În cazul în care Bundestag-ul nu votează cu majoritatea necesară candidatul propus de președinte, Bundestag-ul are dreptul de a alege un cancelar federal cu o majoritate absolută a membrilor și, în termen de 14 zile de la primul scrutin, cu specificarea ca candidatul la funcția de cancelar german în acest caz parvine de la Bundestag. Președintele este obligat să-l numească pe cancelarul federal în funcție. Din cele relatate ne dăm seama că rolul președintelui german este unul redus, și el este obligat să se supună deciziei Bundestag-ului. Miniștrii federali sunt numiți în funcție de președintele republicii, la propunerea cancelarului federal. Cancelarul federal și miniștrii aleși vor depune jurământul de intrare în funcție în fața Bundestagului.

Executivele moniste pot fi de două categorii: unipersonale și colegiale. Executivul monist unipersonal se întâlnește în cadrul regimului prezidențial al Statelor Unite ale Americii, în cadrul căruia președintele este ales în urma votului universal al poporului. Președintele are plenitudinea puterii executive, este șeful administrației și comandantul forțelor armate, conduce politica internă și cea externă a țării. Președintele, de jure, nu are dreptul de inițiativă legislativă, însă are doar dreptul de a atrage atenția asupra măsurilor legislative ce necesită a fi adoptate sau modificate. În schimb, el are dreptul de veto asupra actelor legislative, ceea ce îi conferă posibilitatea de a influența conținutul actului legislativ.

Executivul monist colegial este specific Elveției, acesta fiind reprezentat de un organ colegial – Consiliu Federal (Guvern), format dintr-un număr de șapte membri care au fost aleși de Adunarea Federală (Parlamentul Elveției). Fiecare din membrii Consiliului Federal este responsabil de conducerea unui departament (similar ministerului). Specific executivului monist colegial este că, Consiliul Federal nu are un șef, deoarece toți membri acestuia au drepturi absolut egale. Reprezentarea pe plan extern a impus necesitatea alegerii unui președinte și vicepreședinte al Confederației din rândul membrilor Consiliului Federal. Durata mandatului președintelui și vicepreședintelui este de un an,

această funcție exercitându-se rotativ pe durata unui an, fără posibilitatea ca aceeași persoană să exercite funcția de președinte sau vicepreședinte al confederației în anul următor.

- executiv bicefal dualist – în Franța, România etc. În cadrul Constituțiilor acestor state atribuțiile șefului statului sunt descrise în mod general. De obicei, cele mai importante atribuții țin de numirea Prim-ministrului și membrilor guvernului, reprezentarea statului pe plan extern etc. Guvernul dualist este format din două componente de bază: Guvernul care este responsabil în fața Parlamentului și Șeful statului. Republica Moldova a optat pentru un Guvern dualist. Șeful statului poate fi un monarh ereditar (Marea Britanie, Belgia, Danemarca, Olanda, Spania) sau un președinte care este ales în urma sufragiului universal, în cazul republicilor semiprezidențiale, sau printr-un vot indirect în cadrul republicilor parlamentare. În cadrul executivului dualist executivul este bicefal și pe lângă șeful statului este și guvernul. Guvernul este un organ colegial, în fruntea căruia se află un prim-ministru, membrii guvernului nu pot ocupa funcții remunerate în cadrul altor autorități. În cadrul regimurilor parlamentare în care șeful statului este ales de un organ reprezentativ atribuțiile acestuia sunt mai reduse în comparație cu guvernul.

Constituția Republicii Moldova nu prevede locul Șefului statului în cadrul autorităților publice, această problemă fiind discutabilă în doctrina de specialitate. Autoarea M. Orlov susține că „Preşedintele Republicii Moldova, pe lângă calitatea de şef al statului, este şi şef al executivului, aflându-se în vârful piramidei sistemului acestei autorităţi,”[162, p.47] iar L. Constantin notează că „referitor la Guvern şi Preşedintele Republicii Moldova, nu este expres prevăzut că ele ar fi o putere executivă, dar rezultă din atribuţiile prevăzute pentru Preşedinte în articolele 86-88 ale Constituţiei, iar pentru Guvern - în articolul 96 al Constituţiei, care asigură realizarea politicii interne şi externe a statului, şi exercită conducerea generală a administraţiei publice, încât putem conchide că ambele fac parte din autoritatea executivă.”[129, p.32] V. Popa susține că „Șeful statului, în mod tradiţional, face parte din puterea executivă, cu toate că nu este nominalizat astfel în Constituţia Republicii Moldova,”[178, p.340] iar V. Guțuleac susține că locul și rolul Președintelui Republicii în sistemul organelor puterii statale, la momentul actual, pot fi determinate prin analiza atribuțiilor lor de bază care, potrivit prevederilor constituționale, determină două ipostaze ale lui: Șef al statului și Șef al executivului[103, p.129]. Suntem de acord cu toate aceste idei nominalizate, confirmând că funcția executivă a statului trebuie să fie atribuită Guvernului și Președintelui și că aceasta reiese din atribuțiile prevăzute în Constituția statului. Totuși, dorim să notăm că un șef de stat care are funcții executive înseamnă că exercită această putere în mod activ.

În ceea ce privește atribuirea șefului statului în cadrul puterii executive aceasta este discutabilă. Evident că Prim-ministrul Guvernului Republicii Moldova, împreună cu întregul aparat al Guvernului, reprezintă pilonul principal al puterii executive, care realizează politica internă și cea externă a statului,

totuși Șeful statului participă în mod secund la realizarea guvernării statului, ceea ce face ca executivul autohton să se apropie de modelul caracterului monist al executivului.

În literatura de specialitate nu există o părere unanimă în ceea ce privește funcțiile Președintelui Republicii Moldova. Spre exemplu, Ion Guceac vorbește despre atribuții ce țin de organizarea și funcționarea unor autorități publice, atribuții de natură legislativă, atribuții în domeniul politicii externe, atribuții în domeniul apărării și asigurării ordinii publice [100, p.389-391]. Pe când V.Guțuleac identifică doar două funcții ale șefului statului: de reprezentare și de garant.[103, p.130] Aceasta o desprindem lecturând prevederile alin. (2) din art. 77 al Constituţiei: Preşedintele Republicii Moldova, ca şef al statului, are funcţia de reprezentare şi funcţia de garant. Curtea Constituţională a recunoscut aceste două funcţii şi prin jurisprudenţa sa, stabilind că „Preşedintelui Republicii Moldova îi sunt atribuite două funcţii primordiale: de a reprezenta statul şi de a fi garantul suveranităţii, independenţei naţionale, unităţii şi integrităţii teritoriale a ţării”[114].

Al. Arseni susţine că Preşedintele Republicii Moldova are şi o a treia funcţie – cea de mediere, care „nu este stipulată expres, direct în textul constituţional”. În opinia autorului, în exercitarea acestei funcţii Preşedintele „veghează la buna funcţionare a autorităţilor publice, iar, pe de altă parte, el înlesneşte colaborarea autorităţilor publice, aplanează sau previne relaţiile tensionate dintre acestea ori dintre ele şi societate”[9, p.13]. În Republica Moldova, aşa după cum afirmă unii autori, instituţia Preşedintelui are rolul de mediator în păstrarea echilibrului dintre puterile de stat.[161, p.63] De asemenea, în literatura de specialitate s-a menţionat că utilitatea instituţiei şefului de stat este determinată de necesitatea existenţei unui „arbitru naţional...însărcinat cu asigurarea funcţionării normale a instituţiilor, care să aibă dreptul să recurgă la judecata poporului suveran...”.[149, p.73] Instituţia Preşedintelui Republicii Moldova nu are un loc bine determinat în sistemul ramurilor puterii de stat. [23, p.17]

În altă ordine de idei, nu putem fi de acord cu opinia autorilor Maria Orlov şi Ştefan Belecciu, că iniţiativa legislativă nu înseamnă altceva decât un mecanism de influenţă a puterii legislative din partea puterii executive, stabilită de Constituţie în scopul colaborării şi păstrării echilibrului din aceste puteri.[161, p.63] Dreptul de iniţiativă legislativă de care dispune Preşedintele Republicii Moldova constituie un element cu semnificaţie indirectă a puterii legislative, odată ce iniţiativa legislativă este prima etapă a procesului de elaborare a legii.[18, p.305]

Considerăm că un rol important al Președintelui statului a oricărui regim de guvernare îl joacă monitorizarea asigurării principiului transparenţei în activităţile instituţiilor publice. Aceasta este, probabil, una dintre cele mai mari provocări actuale pentru societatea din Republica Moldova care tinde să se orienteze spre principiile şi valorile europene. Paradoxal, însă, Preşedinţia pentru cetăţeni reprezintă una dintre cel mai închise instituţii din punct de vedere informaţional.[27, p.115]

Sintetizând cele enunțate mai sus, ajungem la concluzia că Președintele Republicii Moldova are trei funcții: de reprezentare, de garant și de mediere. Primele două funcții sunt expres reglementate de normele constituționale, iar a treia funcție rezultă din interpretarea celorlalte prevederi constituționale. În calitatea sa de mediator, Președintele statului asigură o conciliere și bună colaborare între autoritățile publice ce participă la procesul de guvernare.

Exemple de acțiuni de mediere a Șefului statului pot fi:

a) consultarea cu fracțiunile parlamentare în vederea desemnării candidatului la funcția de prim-ministru, desemnarea unui ministru pentru exercitarea funcției de prim-ministru interimar, referendumul, adresarea de mesaje Parlamentului cu privire la principalele probleme ale naţiunii (art. 84 al Constituţiei);

b) numirea în funcţii publice, în condiţiile prevăzute de lege (art. 88, lit. d) al Constituţiei);

c) dreptul de a participa la şedinţele Parlamentului, cu posibilitatea de a lua cuvântul la orice fază a dezbaterilor (art. 88, alin. (3) din Regulamentul Parlamentului).

Așadar, Șeful statului are cea mai strânsă colaborare cu Executivul, având în vedere competențele acestuia în domeniul respectiv: desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru, numirea Guvernului în baza votului de încredere acordat de Parlament, numirea și revocarea membrilor Guvernului la propunerea Prim-ministrului. Desemnarea candidatului la funcția de prim-ministru se realizează de președintele statului după consultarea cu fracțiunile parlamentare. Aceste negocieri poartă un caracter politic, prin care se asigură votul de încredere pentru viitorul prim-ministru. Rolul președintelui statului în desemnarea candidatului la funcția de prim-ministru este de inițiator, iar a Parlamentului - cea de autoritate care decide a acorda sau nu votul de încredere Guvernului. În baza votului dat, Șeful statului numește Guvernul în componența acceptată de Parlament. Numirea Guvernului poartă un caracter solemn, marcând încheierea procedurii de învestitură. Din cele relatate supra rezultă că între Președinte și Guvern nu există relații de subordonare, dar de colaborare.

Însă, trebuie de remarcat faptul că Președintele are relații de colaborare și cu legislativul (dreptul de inițiativă legislativă, promulgarea legilor, sesizarea Curții Constituționale privind controlul constituționalității actelor normative) și cu puterea judecătorească (numirea judecătorilor în funcție).

În vederea exercitării funcțiilor sale de reprezentant, garant și mediator, Președintele Republicii Moldova emite decrete. Printre altele, decretele sunt acte administrative ce conţin o manifestare de voinţă unilaterală a Preşedintelui Republicii Moldova producătoare de efecte juridice, care se emit în scopul executării atribuţiilor conferite de Constituţie. Articolul 94 al Constituției Republicii Moldova prevede că în exercitarea atribuţiilor sale Președintele Republicii Moldova emite decrete, obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului. Decretele se publică în Monitorul Oficial al Republicii

Moldova. Decretele emise de Preşedinte în exercitarea atribuţiilor sale prevăzute în articolul 86 alin. (2), art. 87 alineatele (2), (3) şi (4) se contrasemnează de către Prim-ministru. În acest context, pledăm pentru completarea art. 94 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova cu următoarea propoziție: „nepublicarea atrage inexistenţa decretului". Respectiv, art. 94 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova va avea următorul conținut: „În exercitarea atribuţiilor sale, Președintele Republicii Moldova emite decrete, obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului. Decretele se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nepublicarea atrage inexistența decretului."

Potrivit Constituției Republicii Moldova, decretele Președintelui necesită contrasemnarea Prim-ministrului în cazurile în care:

- acreditează şi recheamă reprezentanţii diplomatici ai Republicii Moldova şi aprobă înfiinţarea, desfiinţarea sau schimbarea rangurilor misiunilor diplomatice (art. 86, alin. 2);
- declară, cu aprobarea prealabilă a Parlamentului, mobilizarea parţială sau generală (art. 87, alin. 2);
- ia măsuri pentru respingerea agresiunii, declară stare de război şi le aduce, neîntârziat, la cunoştinţa Parlamentului (art. 87, alin. 3);
- ia măsuri pentru asigurarea securităţii naţionale şi a ordinii publice (art. 87, alin. 4).

Necesitatea contrasemnării decretelor Președintelui statului de către Prim-ministru se regăsesc și în Constituțiile altor state, precum: art. 58 al Legii Fundamentale a Republicii Federative Germane prevede: „Contrasemnarea actelor Preşedintelui Federal, pentru a fi valabile, au nevoie de contrasemnătura Cancelarului Federal sau a ministrului federal competent, excepţie făcând doar decretele de numire şi revocare a Cancelarului Federal şi de dizolvare a Bundestag-ului, când se întrunesc condiţiile expres prevăzute în Legea Fundamentală".[42]

Un articol similar se regăsește și în Constituţia Republicii Italiene, art. 89 prevede: „nici un act al Preşedintelui republicii nu este valabil dacă nu este contrasemnat de ministrul care l-a propus, şi care-şi asumă răspunderea. Actele cu putere de lege, precum şi actele prevăzute de lege vor fi contrasemnate şi de preşedintele Consiliului de miniştri".[45]

Spre exemplu, art. 35 al Constituției Republicii Elene[38] prevede:

a) alin. (1) – Nici un act al Președintelui Republicii nu va fi valabil sau realizat decât dacă a fost contrasemnat de ministrul de resort care, doar prin semnătura sa va fi ținut responsabil, și dacă actul a fost publicat în Monitorul Oficial. În cazul în care Guvernul este eliberat din funcție potrivit art. 38, alin. 1, iar Prim-ministrul nu contrasemnează decretul respectiv, acesta va fi semnat doar de Președintele Republicii.

b) Alin. (2) - Prin excepție, următoarele acte nu necesită contrasemnătură:

– numirea Prim-ministrului;

– atribuirea unui mandat exploratoriu în temeiul art. 37, alineatele 2, 3 și 4;

– dizolvarea Parlamentului în temeiul art. 32, alin. 4 şi în art. 41, alin. 1, dacă Prim-ministrul nu contrasemnează, şi în temeiul art. 53, alin. 1, în cazul în care Consiliul de Miniştri nu contrasemnează;

– retrimiterea în Parlament a unui proiect de lege sau a unei propuneri de lege în temeiul art. 42, alin. 1;

– numirile de personal pentru serviciile Președinției Republicii.

c) Alin. (3) - Decretul pentru proclamarea unui referendum privind un proiect de lege, potrivit articolului 44, alineatul 2, este contrasemnat de Președintele Parlamentului.

Un lucru esențial de remarcat este faptul că, potrivit art. 94 din Constituția RM, decretele emise de Preşedinte în exercitarea atribuţiilor sale prevăzute în art. 86 alin. (2), art. 87 alineatele (2), (3) şi (4) se contrasemnează de către Primul-ministru. Suntem de părerea că este inoportun faptul că Președintele este garant, comandant suprem al forțelor armate, dar nu are posibilitate să emită decrete fără acordul Prim-ministrului.

În continuare ne vom referi la procedura de *promulgare a legilor* de către Președintele Republicii Moldova. Articolul 74 alin.(3) din Constituţie prevede că Parlamentul, adoptând legile, conform procedurilor legale, este obligat să le trimită spre promulgare Președintelui Republicii Moldova. Or, art. 93 din Constituţie reglementează una din cele mai importante atribuţii exercitată de Preşedinte în raport cu puterea legislativă. Prin această atribuţie, Președintele poate interveni în activitatea puterii legislative, însă fără a avea puteri decizionale irevocabile. Promulgarea este actul prin care Președintele constată că o lege a fost adoptară regulamentar de către Parlament. Pentru promulgarea unei legi, Președintele emite un decret, care conferă legii putere deplină, urmând a fi publicată și integrată în sistemul de drept al Moldovei[34, p.334]. Astfel, după cum se afirmă în literatura de specialitate, promulgarea legislativă constituie „o expresie elocventă a diviziunii puterii într-un stat democratic”.[28, p.101] Considerăm că dreptul de promulgare a legilor de către Preşedintele Republicii Moldova constituie un drept de a sancţiona un anumit act legislativ, dar nu acordă această competenţă calificativul de subiect al legiferării Preşedintelui Republicii Moldova.

Promulgarea legii de către Președintele Republicii Moldova este acţiunea prin care se atestă existenţa legii şi impune autorităţilor publice respectarea și supravegherea executării ei. În acelaşi timp, este diferență între promulgarea și publicarea legii, prima se referă la conferirea formulei executorii legilor, iar a doua se referă la opozabilitatea legilor față de toți. Legea parvenită în adresa Președinției urmează a fi promulgată de Președinte, însă acesta are și dreptul să restituie legea Parlamentului doar o singură dată, iar cererile repetate ale Președintelui de remitere a legii Parlamentului constituie o încălcare, deoarece se implică în activitatea legislativă a Parlamentului. Asupra constituţionalităţii legii adoptate, atunci când există divergenţe de opinii, în baza art. 135 din Constituţie, se pronunţă Curtea Constituţională. Refuzul repetat al Președintelui de a promulga legile, remiţându-le Parlamentului pentru reexaminare (cu menţiunea că a fost încălcată procedura de votare),

contravine dispoziţiilor constituţionale.[115] Trimiterea legii adoptate, cu obiecţiile Președintelui Republicii Moldova, pentru reexaminare Parlamentului, în baza art. 93 alin. (2) din Constituţie, înseamnă refuzul Șefului statului de a o promulga. Refuzul de a promulga legea adoptată de Parlament se perfectează în forma unui demers scris al Președintelui, în care se arată motivele refuzului". Cuvântul „obiecţii" din art. 93 alin. (2) al Constituţiei Republicii Moldova trebuie înţeles drept o constatare a carenţelor din lege.

În această privință, vom aduce o recomandare pentru modificarea art. 93 din Constituția RM, care prevede că Președintele Republicii Moldova este în drept, în cazul în care are obiecţii asupra unei legi, să o trimită Parlamentului spre reexaminare în termen de cel mult două săptămâni. În cazul în care Parlamentul își menţine hotărârea adoptată anterior, Președintele promulgă legea. Recomandarea ține de faptul ca să fie stabilit termenul în care Președintele promulgă legile.

În contextul trimiterii spre reexaminare a unor legi Curtea Constituțională s-a pronunțat la 2 martie 2016 privind interpretarea art. 106^{1} alin. (1) din Constituția Republici Moldova. Autorii sesizării au cerut curții Constituționale să se pronunțe asupra următoarelor aspecte:

1) numărul de acte legislative asupra cărora Guvernul își poate asuma răspunderea;
2) procedura legală de urmat în cazul nepromulgării de către Președintele Republicii Moldova a legilor pentru care Guvernul și-a asumat răspunderea.

În lumina examinării sesizării, Curtea Constituțională a reiterat faptul că Parlamentul este unica autoritate legislativă a statului, însă în temeiul art. 106^{1} alin. (1) al Constituției Republicii Moldova, Guvernul își poate asuma răspunderea în fața Parlamentului asupra unui program, unei declarații de politică generală sau asupra unui proiect de lege. Această situație reprezintă excepția de la regula generală. Curtea Constituțională a subliniat că procedura angajării răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege, ca o modalitate simplificată și indirectă de legiferare, trebuie să fie o măsură *in extremis,* determinată de urgență în adoptarea măsurilor conținute în legea asupra căreia Guvernul și-a angajat răspunderea, de necesitatea ca, reglementarea în cauză să fie adoptată cu maximă celeritate, de importanța domeniului reglementat și de aplicarea imediată a legii în cauză[112].

Referitor la întrebările adresate de autorii sesizării, Curtea Constituțională a menţionat că Guvernul își poate angaja răspunderea concomitent asupra mai multor proiecte de acte normative, însă cu condiția că aceste proiecte de lege să fie dintr-un singur domeniu de reglementare. Curtea Constituțională, de asemenea, a stabilit faptul că procedura angajării răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege este o procedură specială de adoptare a actelor normative, din aceste motive Președintele Republicii Moldova nu are dreptul de a trimite Parlamentului spre reexaminare acest act normativ, deoarece o asemenea posibilitate, în viziunea Curții, ar conduce la anularea acestui mecanism constituțional. Însă, o alternativă pentru Președintele Republicii Moldova în ipoteza în care

consideră că actul adoptat de Guvern pe calea angajării răspunderii contravine normelor constituționale o reprezintă faptul că acesta poate sesiza Curtea Constituțională în acest sens.

Pornind de la argumentele invocate mai sus, Curtea Constituțională a hotărât, în sensul art. 106^1 alin. (1) din Constituție, că Guvernul își poate angaja răspunderea asupra mai multor proiecte de lege în același timp, cu condiția ca adoptarea să fie o măsură *in extremis*, determinată de:

- urgența în adoptarea măsurilor conținute în legea/legile asupra căreia/cărora Guvernul și-a angajat răspunderea;
- necesitatea ca reglementarea să fie adoptată cu maximă celeritate;
- aplicarea imediată a legii/legilor;
- circumscrierea legilor unui singur domeniu de reglementare.

Astfel, Curtea a concis că în sensul art. 106^1 alin. (1) coroborat cu art. 93 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova, Președintele Republicii Moldova nu-i poate trimite Parlamentului spre reexaminare, înainte de promulgare, o lege în privința căreia Guvernul și-a angajat răspunderea. În cazul în care Președintele consideră că legea adoptată prin angajarea răspunderii Guvernului este neconstituțională, acesta poate sesiza Curtea Constituțională.[112]

Constituțiile altor state europene de asemenea prevăd dreptul Președintelui de a remite spre reexaminare Parlamentului proiectele de legi. Articolul 10 al Constituției Franței[41] prevede că Președintele poate cere Parlamentului să redeschidă dezbaterile cu privire la lege sau cu privire la anumite articole din cuprinsul acesteia. Această redeschidere a dezbaterilor nu poate fi refuzată.

Articolul 77 al Constituției României[47] prevede că legea se trimite, spre promulgare, Președintelui României. Promulgarea legii se face în termen de cel mult 20 de zile de la primire. Alin. (2) prevede că înainte de promulgare, Președintele poate cere Parlamentului, o singură dată, reexaminarea legii, iar alin. (3) prevede că, dacă Președintele a cerut reexaminarea legii ori dacă s-a cerut verificarea constituționalității ei, promulgarea legii se face în cel mult 10 zile de la primirea legii adoptate după reexaminare sau de la primirea deciziei Curții Constituționale prin care i s-a confirmat constituționalitatea.

Constituția Italiei în art. 73 prevede că legile sunt promulgate de Președintele Republicii în termen de o lună de la aprobarea acestora. În cazul în care Camerele, cu majoritatea absolută a membrilor acestora, declară caracterul urgent al unei legi, legea respectivă este promulgată în termenul stabilit de aceasta. Legile sunt publicate imediat după promulgare și intră în vigoare în cea de-a 15-a zi de la publicare, exceptând cazurile în care legea prevede un termen diferit. Articolul 74 al Constituției Republicii Italiene prevede că Președintele Republicii poate transmite Parlamentului o cerere motivată, solicitând reexaminarea unei legi programate pentru a fi promulgată. În cazul în care este adoptată din nou, legea va fi promulgată.[45]

Articolul 42 al Constituției Republicii Elene[38] prevede: alin. (1) Președintele Republicii promulgă și publică legile adoptate de Parlament în termen de o lună de la adoptarea lor. Președintele Republicii poate, în termenul prevăzut anterior, să retrimită la Parlament proiectul de lege adoptat de acesta, precizând motivele retrimiterii. Alin. (2) - un proiect de lege retrimis la Parlament de către Președintele Republicii va fi prezentat în Plen și, dacă acesta este adoptat din nou cu o majoritate absolută a membrilor, în urma procedurii prevăzute la art. 76, alin. 2, Președintele Republicii are obligația de a-l promulga și publica în termen de 10 zile de la al doilea vot.

Referitor la un alt aspect legat de puterea legislativă, precum şi de problematica acesteia prin prisma asigurării realizării principiului separării puterii în stat, sunt atribuţiile Preşedintelui *de a dizolva Parlamentul*. Preşedintele Republicii Moldova are dreptul de a dispune dizolvarea Parlamentului în două cazuri (art. 85 din Constituția RM):

- în cazul imposibilităţii formării Guvernului (dacă nu a acceptat votul de încredere pentru formarea Guvernului, în termen de 45 de zile de la prima solicitare și numai după respingerea a cel puțin două solicitări de învestitură);
- în cazul blocării procedurii de adoptare a legilor timp de 3 luni.

Problema, dacă atribuţia Preşedintelui Republicii Moldova de a dizolva Parlamentul constituie una de ordin legislativ sau nu, este discutată în literatura de specialitate.[161, p.68] Din punctul de vedere al asigurării realizării principiului separării puterilor în stat, excesul posibilităţilor Preşedintelui Republicii Moldova de a dizolva Parlamentul comportă anumite elemente ce distorsionează realizarea idealului principiului separării puterilor în stat. Considerăm că această atribuţie trebuie să fie transferată parţial Guvernului.

În calitate de concluzie vom distinge faptul că, deşi Preşedintele Republicii Moldova nu este expres împuternicit prin Constituţie de a garanta supremaţia Legii Fundamentale, totuşi asigurarea reală de către preşedinte a respectării Constituţiei este posibilă numai prin exercitarea unor atribuţii concrete, stabilite prin aceasta. De altfel, Constituţia Republicii Moldova atribuie preşedintelui ţării misiuni şi obligaţii care contribuie la definirea rolului pe care îl realizează şeful statului la nivelul societăţii organizate în stat. Semnificaţia principiilor privind respectarea Constituţiei se desprinde şi poate fi înţeleasă doar din lumina dispoziţiilor constituţionale, în care sunt înscrise atribuţiile preşedintelui.[207]

3.3. Raporturile dintre Guvern cu Parlamentul şi Preşedintele

Executivul constituie la etapa actuală punctul central al exercițiului puterii, devenind motorul promovării reformelor în domeniul vieții sociale, economice, culturale, relațiilor externe etc. Mai mult ca oricând, sunt valabile cuvintele lui J.J. Rousseau potrivit cărora dacă puterea legiuitoare este inima statului, puterea executivă este creierul care pune toate părţile în mişcare, vorbe ce exprimă o concluzie anticipată a realităţilor constituţionale, politice, economice şi nu numai referitoare, în general, la executiv şi, în particular, la guvern, potrivit cărora rolul acestora a crescut în detrimentul legislativului.[200, p.1] În viziunea Gh.Costachi, Guvernele sunt, în principal, organe de impulsionare și de acțiune, capabile să elaboreze o politică și să o materializeze. Ele sunt elementele motorii și dinamice ale oricărui sistem politic, care trebuie privite ca adevărați autori și realizatori ai politicii naționale.[55, p. 145]

Transparenţa în cadrul autorităţilor şi instituţiilor care au funcţii executive rezidă în faptul că ele asigură implementarea cadrului legislativ creat de Parlament. Este evident că lipsa transparenţei a unei astfel de activităţi nu subminează doar legile adoptate (pentru că prin implementarea neadecvată, legile îşi pierd importanţa şi valoarea), dar şi întreaga activitate socială este pusă în pericol.[27, p.98]

Poziția privilegiată a Guvernului se explică prin aceea că acesta este mai puțin numeros decât Parlamentul, ce asigură o legătură mai strânsă între factorii de influență din Guvern, resursele financiare ale statului fiind în mâinile Guvernului, ceea ce face ca executivul să-și asume o anumită situație privilegiată în raport cu legislativul.

În funcţie de regimul de guvernare al statului, Guvernul îmbracă diferite denumiri, cum ar fi: Guvern, Cabinet, Consiliu de Miniştri. În sistemul politico-administrativ al statelor Uniunii Europene termenul de „cabinet” are în vedere, în majoritatea ţărilor, Guvernul în sensul său restrâns, de membri ai Consiliului de Miniştri[3, p. 153]. Or, în cel mai larg sens, prin guvern se înțelege totalitatea autorităților statului. Această accepțiune se regăsește în Declarația americană de Independență din 4 iulie 1776.[72]

G. Vrabie subliniază că Guvernul este un organ colegial care formează puterea executivă – dar nu numai – alături de şeful statului – preşedinte sau monarh, după caz.[222, p.283] T. Cârnaţ defineşte „Guvernul” ca fiind autoritatea centrală care organizează şi coordonează întreaga activitate a puterii executive şi care funcţionează în baza votului de încredere acordat de Parlament.[24, p.439] Iar Al.Arseni definește noțiunea ca o instituţie politică colectivă autonomă în cadrul puterii executive, legitimitatea constituţională a cărei activitate de asigurare a politicii interne şi externe a statului şi exercitării conducerii generale a administraţiei publice este confirmată prin votul de încredere acordat de Parlament.[8, p. 19] Mai mult, în viziunea unor cercetători în drept administrativ, Guvernul, prin natura sa, este expresia puterii executive a statului, fiind cea mai importantă autoritate publică prin

intermediul căreia se asigură legătura dintre diferite autorităţi ale administraţiei publice care formează sistemul administraţiei publice.[31, p.234]

Autorul român Bogdan M. Ciubotaru[29, p.7-8] susţine că doctrina a evidenţiat triplul înţeles al acestei noţiuni. Într-un sens foarte larg, Guvernul desemnează totalitatea organelor politice ale statului, inclusiv parlamentul. Vorbim de guvernele Statelor Unite, Franţei, Angliei pentru a desemna ansamblul instituţiilor lor politice. Într-un sens mai puţin larg, Guvernul reprezintă totalitatea organelor care formează puterea executivă, adică pe şeful statului plus cabinetul ministerial.[81, p. 308] De pildă, potrivit Constituţiei Olandei, [43] Regele împreună cu miniştrii formează Guvernul, dar prim-ministrul şi miniştrii sunt numiţi şi revocaţi prin decret regal. Miniştrii alcătuiesc Consiliul de Miniştri, prezidat de către prim-ministru.

În sens restrâns, Guvernul semnifică, în regimul parlamentar, acea parte a puterii executive formată din ansamblul miniştrilor (Cabinetul),[107, p.1001] cu excluderea Şefului statului, care este responsabil în faţa parlamentului şi care dispune, în cele mai multe cazuri, de putere efectivă. Ultimele două semnificaţii au o răspândire mare în vorbirea curentă, dar şi în limbajul juridic.

Guvernul este un organ colegial, caracter care rezultă din componenţa sa (învestirea Guvernului este colectivă şi nu individuală şi este legată de un program de guvernare, care se raportează la un întreg şi nu la componentele lui), din modul de lucru (el lucrează numai în şedinţe), precum şi din modul de adoptare a actelor juridice de competenţa sa[183, p.112], or, caracterul colegial al Guvernului rezidă în coparticiparea tuturor membrilor săi la procesul de luare a deciziilor, care se adoptă cu majoritatea voturilor. Guvernul nu poate acţiona decât ca un tot întreg. Altminteri, coeziunea şi coerenţa de care depind eficienţa politicii sale ar fi compromise.[36, p. 243]

Articolul 96 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova și art. 1 al Legii cu privire la Guvern[133] prevăd că Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice. Prevederi similare găsim și în reglementările României, astfel Genoveva Vrabie a dedus dublul rol al Guvernului, cel politic și cel de conducere, la nivel suprem al activității administrative. [222, p. 285]

Rolul Guvernului în cadrul unui regim de guvernare se manifestă prin însăși acțiunea de „guvernare”. Ion Guceac menționează că rolul Guvernului se mai manifestă și prin activitatea[...] normativă, apărută în baza delegării legislative acordate de Parlament în temeiul art. 106^2 (al Constituției Republicii Moldova) sau prin executarea dreptului de inițiativă legislativă prevăzută de art. 73 din Constituție.[100, p.395] Realizarea funcției executive a statului se manifestă în mod dihotomic: una de guvernare și una de administrare. Activitatea de guvernare a Executivului este ceva mai general și se referă la trasarea deciziilor esențiale pentru prezentul, dar mai ales pentru viitorul unei țări, inclusiv din perspectiva relațiilor cu alte state sau cu organismele internaționale. Pe când activitatea de administrare se referă la punerea în aplicare a legilor adoptate de Parlament.

Rolul Guvernului în cadrul regimului de guvernare al Republicii Moldova se manifestă prin faptul că acesta este un organ cu competență materială generală, reieșind din aceea că dispune de largi competențe ce țin de realizarea administrării statului. În viziunea autorului Serghei Țurcan, implicarea executivului în procesul legislativ se evidențiază mai ales în cadrul procedurilor legislative speciale (adoptarea legilor în procedură de urgență, adoptarea legilor financiare, adoptarea legilor de ratificare a tratatelor internaționale, adoptarea legilor în condițiile angajării răspunderii Guvernului), în cadrul cărora, de obicei, autoritățile executive au un rol decisiv.[215, p.120]

Același autor susține că în funcție de scopul și efectul acestora mecanismele de influență ale autorităților executive asupra Parlamentului în realizarea funcției legislative a statului pot fi clasificate în:

a) mecanisme care permit autorităților executive de a contribui la adoptarea unor legi necesare activității acestora (dreptul de inițiativă legislativă, asumarea răspunderii Guvernului asupra unui proiect de lege, dreptul de a iniția și declara referendumuri constituționale și legislative),

b) mecanisme care permit autorităților executive de a se opune adoptării unor legi nedorite (dreptul de a se opune adoptării unor amendamente și proiectelor de lege ce prevăd majorarea cheltuielilor sau micșorarea veniturilor bugetare; dreptul de a se opune adoptării amendamentelor și proiectelor de lege ce țin de domeniul reglementar al Executivului);

c) mecanisme care contribuie la atingerea ambelor scopuri menționate (dreptul de a stabili prioritatea și ordinea examinării proiectelor de lege; dreptul de a depune amendamente la proiectele de lege; dreptul de a participa la orice etapă a dezbaterilor parlamentare asupra proiectelor de lege[215, p. 121].

Astfel, ideea de bază ce ține de rolul Guvernului în cadrul regimului de guvernare este că acesta trebuie să-și redefinească responsabilitățile în vederea consolidării guvernării democratice și să crească capacitățile de dezvoltare instituțională. Pentru a consolida și a responsabiliza executivul este necesar să se implementeze mecanisme fiabile care ar asigura o responsabilitate a executivului vizavi de realizarea programului de guvernare, astfel încât cetățenii să fie mulțumiți. De altfel, încrederea cetățenilor în executiv este un factor important ce stă la temelia democrației.

Procedura de inițiere și învestire în funcție a Guvernului aparține Șefului statului. Prin învestitură se înțelege complexul de acte și fapte juridice, cu procedurile corespunzătoare prevăzute de Constituție, care definesc legalitatea și fundamentează legitimitatea instalării unei echipe guvernamentale.[36, p. 163]

Prin urmare, *procedura de învestitură* presupune patru etape procedurale bine definite:

a) desemnarea de către Președintele Republicii Moldova a unui candidat pentru funcţia de Prim-ministru;

b) solicitarea de către candidatul pentru funcţia de Prim-ministru a votului de încredere al Parlamentului;

c) acordarea votului de încredere de către Parlament asupra programului de guvernare şi listei membrilor viitorului guvern;

d) numirea Guvernului de către Preşedintele Republicii Moldova.

Precum am analizat în paragraful anterior, autoritatea competentă de a desemna candidatul la funcția de Prim-ministru este Șeful statului. Respectiv, Preşedintele Republicii Moldova, după consultarea fracţiunilor parlamentare, desemnează un candidat pentru funcţia de Prim-ministru (art. 98 alin.(1) din Constituția Republicii Moldova). În acelaşi timp, și art. 146 alin.(1) din Regulamentul Parlamentului prevede că după consultarea majorității parlamentare Președintele Republicii Moldova desemnează un candidat la funcția de Prim-ministru. Din câte vedem, asistăm la două reglementări diferite, deoarece reglementările constituționale prevăd că Președintele Republicii Moldova trebuie să consulte fracțiunile parlamentare (pe toate), în timp ce regulamentul Parlamentului prevede consultarea doar a majorității parlamentare. Evident că acest conflict de reglementări urmează a fi soluționat în favoarea normelor constituționale, deoarece ele au o forță juridică superioară. Articolul 146 alin.(1) al Regulamentului Parlamentului urmează a fi modificat în vederea ajustării lui la prevederile constituționale. Scopul consultărilor cu fracțiunile parlamentare la prima vedere pare a fi acela de a alege un candidat cât mai bun, cu toate că adevăratul scop al consultărilor parlamentare este de a se asigura de sprijinul fracțiunilor parlamentare în acordarea votului viitorului Prim-ministru. În cazul în care nici un partid nu deține majoritatea parlamentară, unica soluție pentru asigurarea cvorumului de voturi necesar votării candidatului la funcția de Prim-ministru este: formarea unei alianțe parlamentare, care însă nu va avea membri în cadrul viitorului guvern (în acest caz vom avea un guvern minoritar) sau formarea unei coaliții de guvernare, în cadrul căruia partidele participante la coaliție vor avea proprii membri în viitorul guvern.

În opinia lui Ion Guceac, dreptul Președintelui statului de a numi candidatul la funcția de prim-ministru este unul discreționar, el nu este obligat să țină cont de viziunile exprimate de fracțiunile parlamentare. Constituţia nu prevede anumite condiţii pe care trebuie să le întrunească candidatul la funcţia de prim-ministru, drept rezultat, Președintele este liber în alegerea candidatului.[100, p.400]

Vizavi de aspectele ce țin de consultarea fracțiunilor parlamentare atunci când Președintele statului urmează să desemneze candidatul la funcția de Prim-ministru, la data de 28 decembrie 2015 la Curtea Constituțională a fost depusă o sesizare de către 14 deputați, prin care s-a cerut efectuarea controlului constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru. Astfel, în sesizare se cerea să se răspundă la câteva întrebări:

1. Cum trebuie să se înțeleagă sintagma „consultarea fracțiunilor parlamentare”?

2. Este un drept discreționar al Șefului statului de a desemna un candidat la funcția de Prim-ministru indiferent de existența sau inexistența unei majorități parlamentare?

3. Este obligat Șeful statului, în procesul de consultări, să țină cont de existența unei majorități parlamentare dispusă să susțină un candidat la funcția de Prim-ministru?

4. Este obligat Președintele să poarte consultări doar cu fracțiunile, sau și cu grupurile de deputați neafiliați?

5. Președintele Republicii Moldova trebuie să desemneze candidatura sau una dintre candidaturile propuse de fracţiunea (fracţiunile) parlamentară majoritară [partidul cu cel mai mare număr de mandate – precizarea autorului în cadrul şedinţei publice] în cadrul consultărilor, despre care se presupune că îi va fi acordat votul de încredere?"

La baza sesizării a stat Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1877 din 21 decembrie 2015, care în viziunea autorilor sesizării, fiind emis fără consultarea tuturor fracțiunilor parlamentare, cu desemnarea unui candidat care nu a fost propus de fracțiunile consultate, contravine art. 6, 60, 77 alin. (2) și 98 alin. (1) din Constituție.

Autorii sesizării susțin că, într-un regim de guvernare parlamentar, consultările Președintelui cu fracţiunile parlamentare în vederea desemnării unui candidat pentru funcția de Prim-ministru sunt obligatorii şi nu pot purta un caracter formal. Astfel, în viziunea autorilor sesizării, în situaţia în care anumite fracţiuni parlamentare ajung la un consens în vederea creării unei majorități în Parlament pentru acordarea votului de încredere Guvernului și înaintează Șefului statului o candidatură pentru funcția de Prim-ministru, Președintele este obligat să o desemneze, în temeiul prevederilor art. 98 alin. (1) din Constituție. În caz contrar, ignorarea voinţei majorităţii parlamentare înseamnă provocarea intenţionată a unui conflict instituţional între Parlament şi Preşedinte, inducerea deliberată a dizolvării legislativului şi declanşarea alegerilor anticipate. În viziunea autorilor sesizării, Președintele are discreţia de a desemna un candidat pentru funcţia de Prim-ministru doar în cazul în care, în urma consultărilor, constată un blocaj politic între fracţiunile parlamentare, incapabile să ajungă la un consens privind formarea Guvernului. Totuşi, şi în acest caz, potrivit autorilor sesizării, Președintele trebuie să desemneze candidatura propusă de către fracţiunile parlamentare, pentru a nu atrage blocaje instituţionale din culpa lui. În acest sens, în viziunea autorilor sesizării, Președintele Republicii desemnează drept candidat pentru funcţia de Prim-ministru reprezentantul propus de partidul politic, respectiv de alianţa politică, care are cel mai mare număr de mandate parlamentare. În acest context, autorii sesizării susţin că Președintele urmează să poarte consultări cu toate grupurile parlamentare, inclusiv cu deputaţii neafiliaţi. [...] Urmând aceste raţionamente, autorii sesizării pretind că, deoarece Președintele a omis să-i consulte în privinţa candidatului pentru funcţia de Prim-ministru, precum şi a desemnat un candidat care nu a fost înaintat de către fracţiunile parlamentare, Decretul contestat a fost emis cu încălcarea cerinţelor prevăzute de art. 98 alin.(1) din Constituţie[204].

Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra acestei sesizări la data de 29.12.2015, prin care a respins ca nefondată sesizarea în cauză și s-a declarat constituțional Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru. Astfel Curtea, în sensul articolului 98 alin. (1), în coroborare cu art. 98 alin. (3) și 78 alin. (1) din Constituție, a concis:

a) atribuția Președintelui de a propune candidatul pentru funcția de Prim-ministru constituie o obligație constituțională;

b) pentru realizarea atribuției sale constituționale de a propune candidatul pentru funcția de Prim-ministru, Președintele Republicii Moldova, care este alesul majorității parlamentare, trebuie să-și asigure prin consultarea fracțiunilor parlamentare susținerea atât a majorității parlamentare, cât și posibila cooperare constructivă a minorității aflate în opoziție;

c) în cazul în care nu este constituită o majoritate parlamentară absolută, Președintele Republicii Moldova are obligația, după consultarea fracțiunilor parlamentare, de a desemna un candidat pentru funcția de Prim-ministru, chiar dacă fracțiunile parlamentare nu sunt de acord cu propunerea Președintelui;

d) în cazul constituirii unei majorități parlamentare absolute, Președintele Republicii Moldova desemnează candidatul susținut de această majoritate;

e) majoritatea parlamentară urmează a fi formalizată, nu doar declarată, cu indicarea deputaților care o constituie, cu specificarea disponibilității de a susține o anumită candidatură pentru funcția de Prim-ministru și notificarea oficială în adresa Președintelui Republicii Moldova;

f) în sens constituțional, noțiunea de „consultare a fracțiunilor parlamentare" include grupurile deputaților neafiliați[116].

Susținem HCC, cu excepția punctului (b) din Hotărâre, deoarece Președintele Republicii Moldova nu mai este alesul majorității parlamentare, ci este alesul poporului prin vot direct.

În legislația altor state reglementările privind desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru sunt următoarele:

- art. 103 al Constituției Românei prevede că Președintele României desemnează un candidat pentru funcţia de prim-ministru, în urma consultării partidului care are majoritatea absolută în Parlament ori, dacă nu există o asemenea majoritate, a partidelor reprezentate în Parlament[47].
- art. 8 din Constituția Republicii Franceze prevede că Președintele Republicii numește Prim-ministrul[41];
- art. 92 al Constituției Italiei prevede că Președintele Republicii numește Președintele Consiliului de Miniștri(Guvernului);
- art. 37 al Constituției Republicii Elene prevede o procedură sofisticată de desemnare a candidatului la funcția de Prim-ministru. Astfel, Președintele Republicii numește Prim-ministrul și, la

propunerea acestuia din urmă, numește și revocă ceilalți membri ai Guvernului și secretarii de stat. Este numit Prim-ministru șeful partidului care deține majoritatea absolută a locurilor în Parlament. În cazul în care niciun partid nu deține majoritatea absolută, Președintele Republicii îi va acorda șefului partidului cu o majoritate relativă un mandat exploratoriu pentru a evalua dacă există posibilitatea de a forma un Guvern care să se bucure de încrederea Parlamentului. Dacă această opțiune nu poate fi confirmată, Președintele Republicii va acorda mandatul exploratoriu șefului celui de-al doilea partid ca mărime din Parlament și, dacă acesta se dovedește a fi fără succes, șefului celui de-al treilea partid ca mărime din Parlament. Fiecare mandat exploratoriu va fi valabil timp de trei zile. Dacă toate mandatele exploratorii se dovedesc a fi fără succes, Președintele Republicii va convoca toți șefii de partide și, dacă se confirmă imposibilitatea de a forma un Guvern care să se bucure de încrederea Parlamentului, Președintele va încerca să formeze un Guvern alcătuit din toate partidele din Parlament în scopul organizării alegerilor parlamentare. În cazul în care acest lucru eșuează, Președintele va încredința Președintelui Consiliului de Stat sau Președintelui Înaltei Curți de Casație ori Președintelui Curții de Conturi sarcina de a forma un Guvern care să se bucure de cea mai largă încredere posibilă pentru a organiza alegerile și a dizolva Parlamentul.

În cazul în care, conform prevederilor anterioare, se acordă un mandat pentru formarea Guvernului sau un mandat exploratoriu, dacă partidul nu are un șef sau un reprezentant, ori dacă șeful sau reprezentantul partidului nu a fost ales în Parlament, Președintele Republicii acordă mandatul unei persoane propuse de grupul parlamentar al acelui partid. Propunerea pentru acordarea unui mandat trebuie să aibă loc în termen de trei zile de la comunicarea de către Președintele Parlamentului sau de către Vicepreședintele Parlamentului către Președintele Republicii cu privire la numărul de locuri deținute de fiecare partid în Parlament; comunicarea menționată trebuie să aibă loc înainte de acordarea oricărui mandat. În ceea ce privește mandatele exploratorii, atunci când partidele au un număr egal de locuri în Parlament, cel care a obținut mai multe voturi la alegeri îl va preceda pe celălalt. Un partid format recent cu un grup parlamentar format potrivit dispozițiilor din Regulamentul Parlamentului va urma unuia mai vechi cu un număr egal de locuri. În ambele cazuri, mandatele exploratorii sunt acordate pentru cel mult patru partide[38].

Revenind la reglementările constituționale ale Republicii Moldova, putem afirma că dreptul Președintelui Republicii Moldova de a desemna candidatul la funcția de Prim-ministru are un caracter exclusiv. Însă, Președintele Republicii este obligat să se consulte cu fracțiunile parlamentare atunci când urmează se desemneze candidatul la funcția de Prim-ministru.

1. *Solicitarea de către candidatul pentru funcţia de prim-ministru a votului de încredere al Parlamentului.* Potrivit art. 98 alin. (1) şi (2) din Constituţie, candidatul desemnat pentru funcţia de Prim-ministru este unica persoană autorizată să formeze lista viitorului Guvern, dar şi unica persoană împuternicită să ceară Parlamentului acordarea votului de încredere pentru cele două elemente

obligatorii ale învestiturii. De aici rezultă că persoana desemnată este liberă în opţiunile sale atât la elaborarea programului de activitate al Guvernului, cât şi la formarea întregii liste a Guvernului. Cu toate acestea, pe bună dreptate, afirmă A. Arseni, că în cazul în care candidatul la funcţia de Prim-ministru are acoperire parlamentară din partea unei singure fracțiuni, el va întocmi programul și lista consultând doar această formațiune. Iar în cazul în care majoritatea parlamentară este constituită dintr-o alianță, candidatul va fi obligat să consulte și să țină cont de opiniile întregii coaliții[7, p. 225].

În același context, Președintele Republicii Moldova nu are dreptul de a se expune asupra echipei guvernamentale sau față de programul de guvernare. Candidatul pentru funcţia de Prim-ministru, în termen de 15 zile de la desemnare, cere votul de încredere al Parlamentului asupra programului de activitate şi a întregii liste a Guvernului. Spre exemplu, Constituția României în art.103 alin.(2) prevede: „Candidatul pentru funcţia de prim-ministru va cere, în termen de 10 zile de la desemnare, votul de încredere al Parlamentului asupra programului şi a întregii liste a guvernului". Astfel, lista Guvernului va fi supusă dezbaterii Parlamentului după prezentarea raportului Comisiei juridice pentru numiri și imunități; la cererea Prim-ministrului, Biroul permanent va înscrie cu prioritate pe ordinea de zi chestiunile privind acordarea votului de încredere întregii liste a Guvernului și programului lui de activitate[127].

2. *Acordarea votului de încredere de către Parlament asupra programului de guvernare şi listei membrilor viitorului guvern.* Decizia de a învesti sau nu Guvernul aparține în exclusivitate Parlamentului, iar prin exprimarea votului de încredere și respectiv aprobarea direcțiilor politicii interne și externe a statului se va transpune spre realizare platforma electorală a partidului majoritar, iar în caz de coaliție parlamentară, programul de activitate al Guvernului va cuprinde elemente din platformele electorale ale partidelor de coaliție. Votul de încredere acordat de Parlament vizează întreg programul de activitate al Guvernului, precum și componența în ansamblu a Guvernului. Prin acordarea votului de încredere de către Parlament Guvernul dobândește legitimitate. În cazul neacordării votului de încredere, procedura de învestitură se reia, Preşedintele Republicii organizând noi consultări politice, în vederea desemnării unui nou candidat, fiind posibilă chiar desemnarea aceleiaşi persoane, în absenţa vreunei interdicţii constituţionale în acest sens.

3. *Numirea Guvernului de către Preşedintele Republicii Moldova.* De menţionat că Șeful statului numeşte Guvernul ca rezultat al aprobării acestuia de către Parlament, prin acordarea votului de încredere asupra Programului de activitate şi a întregii liste a Guvernului.[111]. După acordarea votului de încredere Guvernului de către Parlament (art. 82 alin. (1) din Constituţie), Preşedintele Republicii Moldova nu este în drept să nu numească Guvernul, fie că este sau nu este de acord cu componenţa nominală a Guvernului, fie pentru alte motive. Or, decizia opţională a Preşedintelui Republicii Moldova în problema numirii Guvernului, care a primit votul de încredere al Parlamentului, ar fi în contradicţie cu prevederile art. 82 alin. (1) din Constituţie, care îl obligă să emită actul de

numire a Guvernului. Neexercitarea atribuţiilor constituţionale de către Preşedintele ţării ar conduce în acest caz la încălcarea principiului separaţiei şi colaborării puterilor în stat, stipulat de art. 6 din Constituţie. Numirea Guvernului de către Președinte poartă un caracter solemn, astfel în termen de trei zile de la data numirii Guvernului, Prim-ministru, viceprim-miniştrii, miniştrii şi ceilalţi membri ai Guvernului vor depune individual, în faţa Preşedintelui Republicii Moldova jurământul al cărui text este prevăzut la art.79 alin.(2) din Constituţie.

În viziunea noastră, o carență legislativă constituțională este faptul că, Constituția Republicii Moldova nu prevede termenul în care Șeful statului urmează să numească Guvernul, termen ce se calculează de la data acordării votului de încredere de către Parlament. Curtea Constituţională consideră că acest termen urmează a fi unul rezonabil şi în nici un caz nu trebuie să afecteze intrarea Guvernului în exerciţiul funcţiilor sale, în general, şi al funcţiilor de conducere generală a administraţiei publice în special. În opinia noastră, textul constituțional ar trebui să prevadă termenul exact de numire a Guvernului de către Președinte, ceea ce ar asigura realizarea cât mai curând a programului de activitate a Guvernului. În acest context, de *lege ferenda* propunem completarea art. 98 alin. (4) din Constituție cu următoarea prevedere - „în termen de 7 zile calendaristice", respectiv art. 98 alin. (4) al Constituției va avea următorul conținut*: „În baza votului de încredere acordat de Parlament, Preşedintele Republicii Moldova numeşte Guvernul în termen de 7 zile calendaristice".*

Efectul neacordării votului de încredere Guvernului poate fi dizolvarea Parlamentului, acesta putând fi dizolvat de Președintele Republicii în termen de 45 de zile de la prima solicitare, în cazul respingerii a cel puțin două solicitări de învestitură. Dacă Guvernul nu a obținut votul de încredere al Parlamentului după prima votare, nimic nu îl împiedică pe Președintele statului de a numi aceeași persoană la funcția de prim-ministru, deoarece Constituția nu prevede anumite restricții în acest sens, deși Președintele are dreptul discreționar de a numi o altă persoană în calitate de candidat la funcția de prim-ministru. Procedura de învestitură are semnificaţia formării Guvernului în baza votului de încredere acordat de Parlament. Iar durata mandatului Guvernului depinde de durata mandatului Parlamentului, dacă Parlamentul nu va recurge la retragerea votului de încredere acordat Guvernului.

În calitate de concluzie am dori să reiterăm faptul că anume organismele de suveranitate naţională – parlamentul, şeful statului şi guvernul, sunt dependente în a colabora între ele, iar componentele şi funcţiile acestora trebuie să fie determinate de diferiţi factori: naţionali, de natură politică, economică, socială şi de condiţiile concret istorice de evoluţie a societăţii, reglementate, în mod strict, în principal în Constituţie.[97]

3.4. Concluzii la Capitolul 3

Concluziile desprinse din abordarea sediului normativ al raporturilor dintre Parlament şi Guvern, dintre Preşedinte cu Parlamentul şi Guvernul şi raporturile Guvernului cu Parlamentul şi Preşedintele sunt următoarele:

1. În ceea ce priveşte reprezentantul Parlamentului în Guvern, o asemenea reglementare lipseşte, ceea ce în viziunea noastră face ca procesul de colaborare dintre Parlament şi Guvern să fie mai puţin eficace. Un reprezentant al Parlamentului în Guvern care să asiste la şedinţele Guvernului ar putea să raporteze operativ Parlamentului despre proiectele de legi ce se elaborează în cadrul Guvernului, precum şi despre cele mai importante probleme care se dezbat în cadrul şedinţelor de Guvern. Acest reprezentant al Parlamentului în Guvern, în afara atribuţiilor de informare, ar putea avea şi alte sarcini, cum ar fi: de reprezentare (transmiterea mesajelor Parlamentului în adresa Guvernului), de coordonare (asigurarea unei legături permanente în Parlament şi organele de lucru ale Parlamentului şi Guvern, precum şi structurile Guvernului în privinţa elaborării şi dezbaterii proiectelor de acte normative) şi de control (reprezentantul Parlamentului în Guvern ar trebui să urmărească modul în care sunt puse în aplicare de către Guvern legile adoptate de Parlament, controlul asupra oferirii în termen de către membrii Guvernului a răspunsului la întrebările şi interpelările parvenite din partea deputaţilor etc.). Suntem de părerea că introducerea entităţii de reprezentant al Parlamentului în Guvern ar consolida relaţiile de colaborare a acestor două autorităţi publice. Lipsa instituţiei de reprezentant al Parlamentului în Guvern poate fi apreciată drept un impediment în realizarea unei colaborări mai efective între Parlament şi Guvern.

2. Şeful statului al Republicii Moldova are trei funcţii: de reprezentare, de garant şi de mediere. Primele două funcţii sunt expres reglementate de normele constituţionale, iar a treia funcţie rezultă din interpretarea celorlalte prevederi constituţionale. În calitatea sa de mediator preşedintele statului asigură o conciliere şi bună colaborare între autorităţile publice ce participă la procesul de guvernare.

3. Şeful statului are cele mai restrânse relaţii cu executivul, având în vedere competenţele acestuia în domeniul respectiv: desemnarea candidatului la funcţia de Prim-ministru, numirea Guvernului în baza votului de încredere acordat de Parlament, numirea şi revocarea membrilor Guvernului la propunerea Prim-ministrului.

4. Rolul Guvernului în cadrul regimului de guvernare al Republicii Moldova se manifestă prin faptul că acesta este un organ cu competenţă materială generală, reieşind din aceea că dispune de largi competenţe ce ţin de administrarea statului. Pentru a consolida şi a responsabiliza executivul este necesar să se implementeze mecanisme fiabile care ar asigura o responsabilitate a executivului vizavi

de realizarea programului de guvernare, astfel încât cetățenii să fie mulțumiți. Încrederea cetățenilor în executiv este un factor important ce stă la temelia democrației.

4. IDENTIFICAREA REGIMULUI DE GUVERNARE DIN REPUBLICA MOLDOVA ŞI CONSOLIDAREA ACESTUIA

4.1. Reformele constituţionale privind regimul de guvernare din Republica Moldova din 1990 şi până în prezent

Dezvoltarea constituţională în Republica Moldova a fost abordată pentru prima dată în monografia autorilor V. Ivanov şi Gh. Costachi. Conform concepţiilor autorilor menţionaţi, la acea perioadă, 1919-1978, sunt enumerate cinci etape principale de dezvoltare caracterizate prin adoptarea: 1. Manifestului Guvernului muncitoresc-ţărănesc provizoriu al RSS Basarabene din 8 mai 1919 – act cu caracter constituţional; 2. Constituţia RASS Moldoveneşti din 23 aprilie 1925; 3. Constituţia RASS Moldoveneşti din 23 aprilie 1925; 3. Constituţia RASS Moldoveneşti din 6 ianuarie 1938. 4. Constituţia RSSM din 10 februarie 1941; şi 5. Constituţia RSSM din 15 aprilie 1978.[57, p.88]

Etapele dezvoltării constituţionale în viziunea lui A. Arseni include etape puţin mai diferite decât cele ale doctrinarilor de mai sus, astfel: Regulamentele organice 1831-1832; Proclamaţia de la Islaz 1848; Constituţia României din 1866; Constituţiile României din 1923 şi 1938; Constituţiile Sovietice din 1925, 1938, 1941, 1978; Constituţia Republicii Moldova din 1994.[15, p. 43]

Şi opinia exprimată de către I. Guceac afirmă că, constituţionalismul în Republica Moldova a cunoscut cinci etape în dezvoltarea sa: Etapa incipientă, care începe cu primele reglementări, ce pot fi plasate în categoria izvoarelor de drept constituţional, şi până la 1812; Etapa constituţionalismului din Basarabia în componenţa Imperiului Rus 1812-1917; Etapa consolidării constituţionalismului 1917-1940; Constituţionalismul în Basarabia – parte componentă a României 1918-1940; Constituţionalismul în RASSM - 1924-1940; Etapa constituţionalismului în RSSM 1940-1989; Etapa contemporană a constituţionalismului în Republica Moldova.[98, p. 19]

Aşadar, o putere nu se poate organiza într-un teritoriu fără a recurge nu numai la forţă, dar, fie şi implicit, la un set de norme care să confere legitimitate sau măcar acceptabilitate practicilor sale de guvernare. Cu alte cuvinte, de îndată ce puterea asupra oamenilor şi a lucrurilor are ambiţia de a dăinui, ea trebuie să se convertească într-o putere asupra cuvintelor, adică să se învestească în norme de drept formulate şi profesate. Bunăoară, o sursă moldovenească de la începutul sec. al XIV-lea, Letopiseţul episcopului Macarie, se referă, fără însă a le explica şi defini, la „legile împărăţiei şi a domniei," care s-ar cuveni să guverneze comportamentul şi acţiunile domnilor. Mai complicat este însă, de stabilit natura acestor legi. „Legile domniei" trebuie înţelese ori ca legi organice, după care se organizează, funcţionează şi se transmite puterea, ori numai ca legi morale, ca un sistem de referinţe religioase şi etice în conformitate cu care puterea era validată şi legitimată.

Militäm pentru aceea că prima tipizare este efectuată în timpul unui regim dictatorial şi este influenţată puternic în aspect ideologic, de aceea ea nu poate fi completă, deşi, conţine unele probe de

adoptare a actelor constituţionale într-o perioadă anume, fiind omis din calcul faptul existenţei între Prut şi Nistru a unui teritoriu numit Basarabia, unde în perioada 1918-1940 acţionau Constituţiile României din 1923 şi 1938, ne mai vorbind de faptul că, perioada civilizaţiei pe acest teritoriu nu a început cu 1917-1918, dar cu câteva secole mai devreme.

Cea de-a doua variantă tipizată a etapelor de dezvoltare a constituţionalismului are la bază conceptul reînvierii sentimentului naţional - lucru salutabil, însă această etapizare îşi are începutul în 1831, conform celei acceptate în România şi nu reflectă pe deplin adevărul istoric cu referire la Republica Moldova. Ultima etapizare efectuată este mai completă şi cuprinde o perioadă mai amplă, dar nici ea nu este lipsită de unele mici inadvertenţe. Or, în perioada 1941-1944, Constituţia RSSM este suspendată şi nu putem afirma că în acea perioadă constituţionalismul a cunoscut o oarecare dezvoltare. Anul 1989 este anul renaşterii naţionale şi de schimbări radicale ce au impulsionat mersul de mai departe a evenimentelor, însă RSSM a existat până în 1990, şi credem că este necesar de a încheia perioada cu un an ce a stat la răscruce în dezvoltarea constituţională.

Clasificările expuse mai sus reprezintă diferite moduri de abordare a problemei în cauză, de aceea susţinem că ultima etapizare, cu includerea modificărilor sugerate, ar constitui în esenţă etapele dezvoltării constituţionale.

Dezvoltarea constituțională în Republica Moldova după 1990 ia o nouă amploare şi Legea Fundamentală suportă modificări şi completări esenţiale. În 1994 a fost creată o comisie mixtă cu participarea la lucrările acesteia a reprezentanţilor Republicii Moldova şi a Transnistriei. „Comisia Constituţională Mixtă". Chişinău-Tiraspol urma să propună un nou proiect al Constituţiei, iar în temeiul titlului VI, Constituţia Republicii Moldova poate fi revizuită, prin introducerea de noi modificări, dar nu poate fi abrogată. Constituţia Republicii Moldova permite numai efectuarea modificărilor la Constituţia existentă. Reintegrarea statului este dorinţa tuturor moldovenilor, însă toate iniţiativele politice trebuie să se încadreze în cadrul legal prevăzut de Constituţie. Conform prevederilor alin. 1 art. 142, dispoziţiile privind caracterul suveran, independent şi unitar al statului, precum şi cele referitoare la neutralitatea permanentă a statului pot fi revizuite numai cu aprobarea lor prin referendum.

Aşadar, în scopul elaborării unei noi Constituții, la 19 iunie 1990, prin Hotărârea Sovietului Suprem al RSSM, a fost formată Comisia pentru elaborarea proiectului noii Constituții.[100, p.236] După o serie de dezbateri a fost adoptată Constituţia Republicii Moldova la 29 iulie 1994, declarată de către Parlament - Lege Supremă a societăţii şi a statului, care este în vigoare de la 27 august 1994. Conform prevederilor art. 7, Constituţia Republicii Moldova este Legea Supremă.

La analiza rezultatelor evoluţiei constituţionale îndelungate a Republicii Moldova, în special a Constituţiei Republicii Moldova din 1994, putem observa că aceasta s-a inspirat de la Constituţia Franţei din 1958. Sunt prezente instituţii similare, precum Consiliul Superior al Magistraturii, Curtea

Supremă de Justiţie, noţiuni constituţionale comune: „lege organică”, „promulgare”, „contrasemnătură” etc. Este interesant că forţele interne au fost definite „carabinieri” după practica Italiei. Totodată, adaptarea la cultura juridică romană îndepărtează substanţial Republica Moldova de influenţa sistemului de drept al Rusiei. Adoptarea ultimei Constituţii a Republicii Moldova şi instaurarea ulterior a controlului constituţional prin intermediul legislaţiei privind Curtea Constituţională a constituit punctul cel mai important al consolidării constituţionale şi evoluţiei Republicii Moldova la etapa contemporană.[126, p.29]

Conținutul normativ al Constituției este structurat în 143 articole, care sunt grupate în șapte titluri. Titlul III este denumit „Autoritățile Publice”, fiind structurat pe capitole și secțiuni, reflectând concepția despre distribuirea atribuțiilor în realizarea puterii de stat între principalele categorii de organe de stat și raporturile dintre aceste organe. În conformitate cu aceste reglementări, Parlamentul Republicii Moldova este compus din 101 deputați, aleși pe un mandat de 4 ani și care-și desfășoară activitatea în cadrul sesiunilor ordinare, extraordinare și speciale.[100, p.239] În Capitolul 5 al Titlului III sunt reglementate normele privind Șeful statului – Președintele Republicii Moldova, care este ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de 4 ani și care, reprezentând statul, este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. La fel, sunt cuprinse și incompatibilitățile, imunitatea, atribuțiile, condițiile suspendării din funcție și actele emise de Președinte. Capitolul 6 stabilește rolul, structura, învestitura, incompatibilitatea și actele emise de Guvernul Republicii Moldova. Titlul III conține și un capitol aparte destinat raporturilor Parlamentului cu Guvernul (analizate în paragrafele de mai sus), unde se stabilește responsabilitatea Guvernului și a fiecăruia din membrii săi de a răspunde la întrebările deputaților, dar și procedura de exprimare a neîncrederii față de Guvern.

De la adoptarea Constituției Republicii Moldova au trecut mai bine de douăzeci de ani, iar pe parcursul acestor decenii au existat mai multe tentative de revizuire a Constituției. Cea mai importantă revizuire a Constituției a avut loc în anul 2000, justificarea fiind că a fost adoptată relativ în grabă, ceea ce a făcut conținutul calitativ al acesteia să aibă de suferit. În opinia lui Victor Popa, Constituția conține mai multe inexactități, goluri, precum și lipsa unor mecanisme eficiente care ar stabili un echilibru adecvat al puterilor în stat, iar de aici și confruntările politice între partidele de guvernământ, și impactul negativ asupra dezvoltării socio-economice a statului.[175, p. 3] Autorul Igor Munteanu susține că, confruntările dintre ramurile puterii au apărut chiar imediat după adoptarea Constituției, îndeosebi pe parcursul anului 1995, dintre Președintele țării și Prim-ministru, confruntări care au fost o consecință inevitabilă a unor formulări neclare ale Constituției (care nu precizează cu claritate cine reprezintă autoritatea executivă supremă, tipul consacrat de republică etc.).[151, p.76]

Pentru modificarea Constituției din anul 2000 a fost creată o comisie națională în vederea elaborării unui proiect de modificare a acesteia. Proiectul de modificare a Constituției a fost elaborat și

a fost supus dezbaterilor publice, iar Președintele țării, la data de 06.05.2000, a prezentat Curții Constituționale proiectul de modificare a Constituției în vederea avizării. Așadar, sub egida Comisiei Europene pentru Democrație prin Drept se propunea ca:

- Parlamentul să fie ales în baza sistemului electoral mixt, adică 70 deputați în circumscripții electorale uninominale, iar 30 de deputați într-o circumscripție electorală națională;
- Președintele Republicii Moldova să exercite puterea executivă în modul prevăzut de Constituție și să vegheze respectarea Constituției, a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului;
- Prim-ministrul să fie numit de Președintele Republicii Moldova, după consultarea fracțiunilor parlamentare și după alegerea acestuia de către Parlament, iar membrii Guvernului să fie numiți de Președintele RM la propunerea Prim-ministrului.[130]

Proiectul includea o nouă procedură constituțională – noțiunea de cenzură constructivă, prin care Parlamentul, exprimând vot de încredere Prim-ministrului, care nu atrage demisia Guvernului, ci doar a Prim-ministrului, propune Președintelui RM, pentru numire, candidatura Prim-ministrului. Proiectul de modificare a Constituției opta pentru un executiv dualist, cu un Prim-ministru ca șef al Cabinetului, dar și cu un Președinte cu largi prerogative executive, adică un regim de guvernare prezidențial. În locul controlului parlamentar, proiectul introducea formula în care Președintele numește Prim-ministrul și întregul cabinet, pe care îi și demite fără nici un control, tot el aproba programul de guvernare al Guvernului, iar după aceea tot el semna (prim-ministru contrasemna) toate actele prin care programul era pus în aplicare. [100, p.244]

Proiectul dat a fost adoptat la data de 05.07.2000 și a intrat în vigoare la 28.07.2000. Cea mai importantă modificare ce a intervenit în Constituția Republicii Moldova prin Legea dată de revizuire a fost transformarea Republicii Moldova de la un regim de guvernare mixt în unul parlamentar, astfel, Președintele țării urmând a fi ales de Parlament, cu atribuții mai restrânse. Aceste modificări, din păcate, au fost deficitare, deoarece au creat ulterior situații de criză. Problema constă în faptul că, Constituția nu prevedea mecanisme de ieșire din impas, atunci când parlamentarii nu ajungeau la un compromis privind alegerea Președintelui, astfel ușor declanșându-se dizolvări de Parlament și alegeri anticipate, iar de aici instabilitate politică, economică și socială.

Victor Popa, de asemenea, critică reforma constituțională din anul 2000 în partea ce se referea la modalitatea de alegere a Șefului statului, afirmând „Constituția este utilizată în jocuri politice, care se demonstrează prin schimbarea formei de guvernare, care a avut loc în mai 2000 [...] astfel s-a schimbat modalitatea alegerii șefului statului, fără ca să se schimbe și competența acestuia […] astfel, fără să-și dea seama, cei de la guvernarea țării din anul 2000, au căzut în capcana inventării unui model pur *„moldovenesc”* de guvernare, neverificat pe parcursul anilor, fără a avea o viziune clară asupra

impactului pe care-l poate produce în societate, fiind o experienţă care deja se soldează cu prejudicii aduse statului de drept şi societăţii în ansamblu."[181, p.9] Aşadar, alegerea Preşedintelui Republicii Moldova este una dintre cele mai intens analizate instituţii în doctrina dreptului constituţional.

O altă tentativă de revizuire a Constituţiei a avut loc în 2009, prin Decretul Preşedintelui interimar al Republicii Moldova, Mihai Ghimpu (nr. 83 din 01.12.2009),[74] întru „depăşirea crizei constituţionale, consolidării statalităţii Republicii Moldova, sporirii eficienţei guvernării societăţii şi funcţionării instituţiilor publice, precum şi a asigurării manifestării voinţei generale a poporului de către Legea Supremă a statului, şi în temeiul art. 94 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova", a fost creată Comisia pentru Reforma Constituţională a Republicii Moldova.

În vederea depăşirii crizei constituţionale, au fost adoptate mai multe proiecte de revizuire a Constituţiei cu referire la procedura alegerii Şefului statului:

a) un proiect de modificare a art. 78 al Constituţiei Republicii Moldova a fost înregistrat în Parlament la data de 31.05.2010. Proiectul respectiv propunerea alegerea Şefului statului prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. În viziunea autorilor proiectului de lege alegerea Preşedintelui Republicii Moldova de către popor va permite înlocuirea mecanismului deficient de alegere a Preşedintelui cu unul viabil şi eficient şi se vor înlătura inadvertenţele în ceea ce priveşte modalitatea de alegere a Preşedintelui în raport cu organizarea regimului de guvernare care există în prezent. [159]

b) un alt proiect de revizuire a art. 78 din Constituţia Republicii Moldova din 06.07.2010 se propunea a fi făcută prin referendum constituţional. [185] Proiectul, de asemenea, prevedea alegerea Preşedintelui Republicii Moldova prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat. Pentru a obţine mandatul de Preşedinte candidatul trebuie să obţină cel puţin jumătate din voturile alegătorilor care au participat la alegeri, iar în cazul în care nici unul din dintre candidaţi nu va acumula această majoritate, se propunea organizarea unui al doilea tur de scrutin între primii doi candidaţi stabiliţi în ordinea numărului de voturi obţinute în primul tur, fiind declarat ales candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi.

c) Crizele politice declanşate în rezultatul eşecurilor alegerii Preşedintelui ţării în cadrul Parlamentului de legislatura a XVII-a, în mai-iunie 2009 şi apoi în cadrul Parlamentului de legislatura a XVIII-a în octombrie-decembrie 2009, demonstrează elocvent faptul că mecanismul de alegere a Şefului statului prevăzut de art.78 din Constituţie era deficitar şi genera situaţii de criză şi în viitor, ori o societate democratică este guvernată de principiile stabilităţii raporturilor juridice şi previzibilităţii sistemului de guvernare.

În avizul Curţii Constituţionale[17] pe marginea modificării art. 78 prin referendum constituţional se menţiona următoarele: analizând proiectul de lege constituţională depus spre avizare, sub aspectul conformităţii cu normele art. 142 privind limitele de revizuire a Constituţiei, Curtea

constată concordanța acestuia cu exigențele constituționale privind caracterul suveran, independent și unitar al statului și privind inadmisibilitatea suprimării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor sau garanțiilor acestora. Concomitent, Curtea Constituțională reține că, anterior, a fost depus spre avizare un proiect similar privind revizuirea Constituției pentru alegerea Președintelui Republicii Moldova prin sufragiu universal. În avizul nr. 2 din 4 mai 2010 Curtea Constituțională a expus unele observații de care s-a ținut cont în noul proiect de lege constituțională. Având în vedere necesitatea de a exclude din art. 85 alin.(4) din Constituție textul „cu excepția cazului prevăzut la art. 78 alin.(5)", alineat care nu a fost inclus în proiectul propus pentru avizare, Curtea consideră oportun să-și reitereze poziția expusă în avizul anterior, prin care a atenționat că revizuirea inițiată trebuie să asigure unitatea materiei constituționale. Respectiv, Curtea Constituțională a dat un aviz pozitiv pe marginea inițiativei de revizuire a art. 78 al Constituției Republicii Moldova prin referendum constituțional.

d) Un proiect de modificare a Constituției ce vizau articolele 78, 85, 89, 91 și 135 au fost înaintate și în anul lui 2014. În avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.09.2014[16] se stabilește că: inițiativa prevede organizarea unui referendum republican în data de 30 noiembrie 2014. Se intenţiona a supune referendumului republican proiectul de lege pentru modificarea Constituţiei Republicii Moldova conţinând întrebarea: „Sunteţi pentru modificarea Constituţiei care să permită alegerea şi demiterea Preşedintelui Republicii Moldova de către întreg poporul?" Propunerea legislativă de revizuire a Constituţiei era expusă în următoarea redacţie: „Noi, poporul Republicii Moldova, exercitându-ne în mod direct suveranitatea naţională şi dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, exprimându-ne voinţa asupra problemei ce ţine de modul de alegere şi demitere a Preşedintelui Republicii Moldova, în temeiul art.2, art.39 şi art.75 din Constituţie, adoptăm prezenta lege."

S-a propus următoarea redacție a art. 78 al Constituției:

(1) Preşedintele Republicii Moldova este ales prin vot universal, egal, direct, secret şi liber exprimat.

(2) Pentru funcţia de Preşedinte al Republicii Moldova pot candida cetăţenii Republicii Moldova care au împlinit vârsta de 40 de ani, au locuit sau locuiesc permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puţin de 10 ani şi posedă limba de stat. Procedura de alegere a Preşedintelui Republicii Moldova este stabilită prin lege organică.

(3) Este declarat ales candidatul care a întrunit cel puţin jumătate din voturile alegătorilor ce au participat la alegeri.

(4) În cazul în care nici unul dintre candidaţi nu a întrunit această majoritate, se organizează al doilea tur de scrutin, între primii doi candidaţi care au obţinut cel mai mare număr de voturi în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obţinut cel mai mare număr de voturi".

Examinând prezentul proiect de revizuire a Constituției, Curtea de decis: inițiativa de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 şi 135 din Constituţie prin referendum republican contravine exigenţelor constituţionale, derivate din articolele 38 şi 143 alin.(1) din Constituţie, privind limitele temporare ale revizuirii Constituţiei şi de validitate în sens formal a textelor supuse referendumului şi nu poate fi înaintată spre examinare Parlamentului pentru declararea referendumului republican, ţinând cont de statuările Curţii Constituţionale expuse în partea descriptivă a avizului.

Mai târziu, la data de 4 martie 2016, Curtea Constituțională a pronunțat Hotărârea privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova. Autorii sesizării au cerut să se explice următoarele: [118]

1) Este necesară și/obligatorie avizarea repetată de către Curtea Constituțională a amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, ulterior prezentării în Parlament a proiectului însoțit de avizul Curții Constituționale?

2) Este încălcată procedura de adoptare a unui proiect de lege constituțională ce a fost amendat substanțial și conceptual de către deputați în lectura a doua fără avizarea repetată de către Curtea Constituțională?

3) În cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la art. 143 alin. 91) din Constituție?

În argumentarea sesizării autorii au susținut că în data de 5 iulie 2000 deputații în Parlament au adoptat în mod deliberat amendamente la Constituție neavizate de Curtea Constituțională, contrar procedurii stabilite expres de Constituție și de Regulamentul Parlamentului pentru revizuirea acesteia. Astfel, a avut loc o omisiune și nu a fost avizat repetat la Curtea Constituțională modificările operate în proiectul de lege inițial și adoptarea amendamentelor contestate fără avizul acesteia a generat surse de blocaje și dezechilibre instituționale, afectând echilibrul materiei constituționale, contrar limitelor de revizuire prevăzute de art. 142 alin. (2) din Constituție.

Curtea a subliniat faptul că, atunci când Parlamentul examinează proiecte de modificare a Constituției, acesta poate modifica proiectele de lege propuse, avizate de către Curtea Constituțională, numai în măsura în care modificările nu afectează în mod esențial conținutul proiectelor de lege respective. Drept efect, Curtea Constituțională a stabilit următoarele:

− Proiectul adoptat a modificat în art. 78 din Constituție la 3/5 din deputații în Parlament numărul necesar de voturi pentru alegerea Președintelui, în timp ce proiectul de lege propunea majoritatea deputaților aleși;

− Proiectul adoptat a completat art. 78 cu trei alineate noi, referitoare la alegerile repetate și dizolvarea Parlamentului, în timp ce proiectul de lege nu conținea o astfel de propunere. Din dezbaterile din Parlament rezultă cu claritate că s-a încercat în acest mod consolidarea unui mecanism de presiune în vederea determinării deputaților ca să aleagă Președintele;

− Proiectul adoptat a completat alin. (4) al art. 85 din Constituție referitor la excepția de la interdicția de dizolvare a Parlamentului în ultimele șase luni de mandat al Președintelui Republicii Moldova, cu toate că proiectul de lege nu conținea nici o propunere de modificare a acestuia. [118]

Curtea a ajuns la concluzia că ambele proiecte de lege urmăreau același scop: de a modifica modul de alegere a Șefului statului, însă proiectul de lege avizat de Curtea Constituțională a fost ulterior modificat, iar prin ultimul proiect de lege se propunea mijloace esențial diferite de atingere a obiectivului menționat anterior în comparație cu proiectul de lege inițial și anume: numărul de voturi necesare pentru alegerea Președintelui Republicii Moldova, numărul de tururi și alegeri repetate, dizolvarea Parlamentului în caz de eșec al alegerii Parlamentului. Toate acestea au făcut Curtea să conchidă, că proiectele de lege sunt esențial diferite, iar modificările operate în Constituție au fost adoptate cu încălcarea procedurii reglementate de Constituție.

În aceeași ordine de idei, Curtea a criticat prevederile constituționale operate, deoarece acestea au creat un cerc vicios care permit repetarea infinită a alegerilor și a dizolvărilor, care, în practică, împiedică funcționarea lor eficientă și deschid calea crizei constituționale continue. Astfel, Curtea Constituțională a concis că forma de alegere a Președintelui Republicii Moldova nu poate fi o sursă de criză constituțională permanentă și a calificat drept neconstituțională revizuirea Constituției din anul 2000.

Având în vedere imperativul evitării unui vid legislativ, precum și ținând cont de urgența abordării impasului constituțional în contextul expirării apropiate a mandatului actualului Președinte, Curtea a dispus revigorarea mecanismului legal anterior modificării Constituției ce ar asigura alegerea Președintelui prin vot direct de către cetățeni. În același timp, Curtea a precizat că efectele prezentei Hotărâri au efect doar pentru viitor și nu se extind asupra mandatului Președintelui Republicii Moldova în exercițiu (n.a. Nicolae Timofti). Astfel, Președintele Republicii Moldova ales prin votul Parlamentului exprimat la 16 martie 2012 rămâne în funcție până la expirarea mandatului pentru care a fost ales. De asemenea, prezenta Hotărâre nu înseamnă că actele adoptate de Președintele ales în baza art. 78 în redacția prevederilor declarate neconstituționale sau de persoana care a exercitat interimatul funcției de președinte sunt neconstituționale doar pe baza acestui temei. Curtea a decis:

a) După pronunțarea avizului de către Curtea Constituțională nu se admit intervenții în textul legii de revizuire a Constituției, iar ignorarea sau depășirea acestuia pot servi drept temei pentru nulitatea modificărilor astfel operate;

b) În cazul amendamentelor deputaților acceptate de Parlament în lectura a doua la un proiect de lege privind revizuirea Constituției, este necesară avizarea repetată a Curții Constituționale;

c) În cazul în care Curtea Constituțională avizează repetat un proiect de lege de revizuire a Constituției, amendat substanțial în cadrul celei de-a doua lecturi în Parlament, acest proiect urmează să parcurgă toate procedurile expuse la articolul 143 alin. (1) din Constituție. [118]

În acest context, Curtea a declarat neconstituționale prevederile legii de revizuire a Constituției referitoare la modul de alegere a Președintelui Republicii Moldova de către Parlament cu votul a 3/5 din numărul deputaților. Curtea a revigorat prevederile privind alegerea Președintelui prin vot direct, secret și liber exprimat, în redacția anterioară modificării neconstituționale. De asemenea, Curtea a catalogat drept neconstituționale Legea cu privire la alegerea Președintelui Republicii Moldova, stabilind că temei pentru alegerea Președintelui țării de către popor vor fi prevederile Codului Electoral.

Susținem această decizie a Curții Constituționale, deoarece într-adevăr modificările operate în anul 2000 în Constituție cu referire la modul de alegere a Președintelui Republicii Moldova s-a făcut cu grave abateri de la prevederile legale, eludându-se avizarea proiectului final de către Curtea Constituțională. Prin modificările constituționale din anul 2000 s-a creat un cerc vicios, care însă a luat sfârșit la 4 martie 2016. În același context, la 15 martie 2016 Președintele Republicii a adresat o sesizare Curții Constituționale privind interpretarea art. 90 alin. (1) coroborat cu art. 80 alin. (1) și (2) și art. 91 din Constituția Republicii Moldova. [69] Potrivit textului sesizării necesitatea interpretării acestor norme constituționale este generată de adoptarea de către Curtea Constituțională a Hotărârii nr.7 din 4 martie 2016, precum și caracterul ambiguu și neclar al dispoziției art. 90 alin. (1) din Constituție. Astfel, Președintele Republicii a solicitat Curții interpretarea art. 90 alin. (1) din Constituție sub următoarele aspecte:

a) Apariția vacanței funcției de Președinte al Republicii Moldova în condițiile art. 90 alin. (1) din Constituție, în legătură cu expirarea a patru ani de la depunerea jurământului este temei pentru asigurarea interimatului funcției în conformitate cu art. 91 din Constituție?

b) Când expiră mandatul președintelui Nicolae Timofti, ales la 16 martie 2012 și început din ziua depunerii jurământului la 23 martie 2012, ținând cont de prevederile Hotărârii Curții Constituționale nr. 7 din 4 martie 2016 care au dus la modificarea modalității de alegere a șefului statului, și, implicit, amână alegerea acestuia?[203]

Curtea Constituțională s-a pronunțat asupra sesizării date la 16 martie 2016[68], concluzionând că prevederile în cauză au fost examinate anterior de către Curte. Prin urmare, prin Hotărârea nr. 43 din 14 decembrie 2000, Curtea a reținut că, în cazul apariției vacanței funcției de Președinte al Republicii Moldova (art. 90 alin. (1) din Constituție în legătură cu expirarea duratei mandatului (art. 80 alin. (1) din Constituție), Președintele Republicii Moldova își exercită mandatul, potrivit art. 80 alin.

(2) din Constituție, până la depunerea jurământului de către Președintele nou-ales. De asemenea, Curtea a menționat că interimatul funcției de Președinte al Republicii Moldova, survine doar în caz de vacanță a funcției în urma demisiei sau demiterii Președintelui, a imposibilității temporare sau definitive de a-și exercita atribuțiile sau a decesului și se asigură în conformitate cu art. 91 din Constituție (în ordine de Președintele Parlamentului sau de Prim-ministru). Din aceste considerente Curtea a menționat că hotărârea menționată își păstrează valabilitatea, iar drept consecință sesizarea Președintelui Republicii Moldova a fost calificată drept inadmisibilă.

Considerăm că dispozițiile art. 90 și 80 alin. (2) se contrazic între ele ceea ce creează confuzie privind modul de interpretare și coroborare. Articolul 90 al Constituției Republicii Moldova este intitulat „Vacanța funcției" și stabilește, printre altele, că vacanța funcției de Președinte survine în caz de expirare a mandatului. În schimb, art. 80 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova prevede că Președintele Republicii Moldova își exercită mandatul până la depunerea jurământului de către Președintele nou ales. Respectiv apare întrebarea: care din aceste norme trebuie de aplicat în caz de expirare a duratei mandatului președintelui țării? Logica juridică ne răspunde la această întrebare și evident că aplicabile vor fi prevederile art. 80 al Constituției Republicii Moldova.

În opinia noastră, cadrul normativ, și mai cu seamă cel constituțional, trebuie să fie cert, fără a lăsa loc ambiguităților, deoarece o legislație confuză îndepărtează statul de la principiile valorilor democratice, iar consolidarea activității autorităților publice rămâne doar o speranță. Având în vedere cele relatate mai sus, și prin prisma Hotărârii Curții Constituționale nr. 7 din 04.03.2016, prin care a fost revigorată procedura alegerii Șefului statului de către popor, rezultă faptul că, următorul Președinte al Republicii Moldova urma a fi ales prin scrutin universal de către întreg popor, ceea ce și s-a întâmplat la data de 30 octombrie 2016.

Suntem de părerea că alegerea Președintelui Republicii Moldova de către popor corespunde aspirațiilor actuale ale cetățenilor Republicii Moldova, deoarece toate barometrele publice din ultimul timp indicau asupra dorinței cetățenilor de a-și alege Președintele în mod direct. În viziunea noastră, un Președinte de țară ales de popor determină cu precizie preferințele politice ale cetățenilor, ceea ce poate determina o sporire a responsabilității acestuia față de electorat.

4.2. Identificarea regimului de guvernare din Republica Moldova

În acest paragraf vom identifica și analiza regimul de guvernare al Republicii Moldova la momentul actual și vom demonstra necesitatea colaborării constructive a instituțiilor politice în vederea consolidării constituționale a regimului de guvernare existent.

Pentru a identifica care este regimul de guvernare în Republica Moldova, vom recurge la analiza succintă a prevederilor constituționale, aplicând metoda comparată, cu privire la organizarea și poziția președintelui în procesul de guvernare și la responsabilitatea guvernului în fața parlamentului.

În Republica Moldova, potrivit prevederilor constituționale, Președintele este șeful statului[46, art. 77] și comandantul suprem al forțelor armate, [46, art. 87] exact cum este stipulat și în Constituția Croației[39, art. 100] sau a țării noastre vecine Ucraina, în art. 106 alin. 17 din Constituția acesteia. [49] Dacă în Republica Moldova Constituția stabilește că Președintele reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării, [46, art. 77(2)] atunci în Constituția poloneză se reglementează că Președintele Republicii, pe lângă faptul că veghează asupra respectării Constituției, asupra suveranității și integrității statului și al integrității teritoriului, mai este și reprezentantul suprem al acesteia, fiind garantul continuității puterii de stat. [44, art. 126]

În prezent, în Republica Moldova șeful statului ca și în toate statele europene cu regim de guvernare semiprezidențial (de ex. România, Ucraina, Polonia, Bulgaria) Președintele, în conformitate cu art. 78 din Constituția RM, este ales direct de către popor, [46, art. 78] prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Anume din acest punct de vedere putem declara că Președintele se află pe picior de egalitate cu Parlamentul, în ceea ce privește reprezentativitatea, autoritatea și responsabilitatea față de popor. Or, în opinia majorității doctrinarilor din domeniul dreptului constituțional acesta este unul din principalele criterii care indică la faptul că în statul respectiv se implementează un regim de guvernare semiprezidențial. [64, p. 132]

În aceeași ordine de idei, dacă Președintele RM este ales de către popor, atunci rezultă că RM din acest punct de vedere îndeplinește cerințele față de un regim de guvernare semiprezidențial. Cu toate acestea, literatura de specialitate divizează și acest tip de regim de guvernare, precum am menționat în Capitolul II al prezentei lucrări. De aceea, este important ca acest regim de guvernare semiprezidențial să fie și el tipizat. Unele tipuri ale semiprezidențialismului înclină balanța puterilor pe partea Președintelui, altele – spre Parlament, iar altele văd puterea împărțită între președinte și parlament. O țară este calificată drept una cu regim de guvernare semiprezidențială, în pofida faptului când partidul din care face parte Președintele statului nu este el care deține și controlul parlamentar, cu alte cuvinte, nu deține majoritate parlamentară. Prin urmare, în Republica Moldova avem o astfel de situație chiar în mandatul Președintelui prezent, când Igor Dodon, fiind Președinte al RM, susținut de Partidul Socialiștilor, nu deține majoritatea în Parlamentul țării. Opinăm că, în astfel de situații,

Președintele Republicii este unul slab în procesul de a influența guvernarea, dar influența președinției asupra actului guvernării poate crește pe fundalul autorității și carismei personale a șefului statului. Este mult mai ușor de a gestiona diferențele dintre președinte și membrii Parlamentului (și prim-ministru), sub acoperișul aceluiași partid politic, decât în cazul când principalii actori sunt din tabere opuse. Anume în acest context dorim să amintim situația din Republica Moldova în perioada 2001-2009, atunci când Președintele Vladimir Voronin a fost ales cu votul parlamentarilor. În acea perioadă, deși Președintele era ales de către Parlament, operând la prima vedere ca un regim de guvernare parlamentar, culoarea politică din cele trei puteri instituționale era aceeași, ceea ce a și dus ca acest regim de guvernare să fie mai aproape de un regim de guvernare semiprezidențial cu un președinte puternic. La fel, președintele statului, în regimul de guvernare semiprezidențial, are o influență mai mare dacă în cadrul parlamentului nu s-a format o majoritate parlamentară și ca rezultat guvernul este vulnerabil la orice criză parlamentară. În așa situație, crește concurența politică dintre instituția prezidențială și cea a majorității parlamentare, în scopul obținerii pe viitor a votului din partea poporului, în sensul ca Președintele să aibă și majoritate parlamentară sau invers, majoritatea parlamentară, să susțină un candidat care ar câștiga alegerile prezidențiale.

Alt criteriu nu mai puțin important este legat de faptul dacă șeful statului are o poziție pasivă sau activă în procesul de guvernare, cu alte cuvinte, domnește sau guvernează? Pentru a da răspuns la această întrebare, vom analiza atribuțiile constituționale ale șefului statului din RM în comparație cu atribuțiile constituționale ale șefilor de state în care există regimul de guvernare semiprezidențial.

În majoritatea constituțiilor statelor cu regim de guvernare semiprezidențial, conform principiului separării puterii în stat, șeful statului nu este atribuit nici la o putere, dar le sunt atribuite funcții de garanți ai suveranității statului, independenței statului, de garant al supremației Constituției, garant al respectării drepturilor omului, garant al integrității teritoriale a statului, garant al unității poporului, de coordonator (mediator) între autoritățile statului, în felul acesta și Constituția RM îl plasează pe președintele statului în aceeași postură, în felul acesta putem deduce că și în Republica Moldova este un regim de guvernare semiprezidențial. Mai mult ca atât, în scopul consolidării regimului de guvernare semiprezidențial, și președintele să-și poată onora funcția de garant al celor mai mari valori în societate, el trebuie să aibă atribuții semnificative și practice anume în domeniul puterii executive. În felul acesta Constituția RM acordă dreptul Președintelui RM să ia măsuri orientate spre asigurarea securității statului, ordinii publice, cât și în alte domenii prevăzute de lege[46, art. 87(4), art.88(lit.j)], ca și constituțiile altor state cu regim de guvernare semiprezidențial.

Alt moment care confirmă că în RM este regim de guvernare semiprezidențial e legat și de faptul că Președintele țării este înzestrat cu dreptul de inițiativă legislativă, semnează și promulgă legile, are dreptul de veto, dreptul de dizolvare a parlamentului, dreptul de a asista la ședințele parlamentului (atribuții argumentate detaliat în capitolul precedent) etc., cu astfel de atribuții sunt

înzestrați majoritatea președinților statelor cu regim de guvernare semiprezidențial, cu anumite excepții (de ex. Franța și Armenia - nu au dreptul de inițiativă legislativă).

În Republica Moldova, ca și în majoritatea statelor europene, Guvernul poartă răspundere în fața Parlamentului, ca într-un regim de guvernare parlamentar, în timp ce Președintele poate sau nu poate exercita o putere considerabilă, odată ce alegerea directă a acestuia nu-i acordă în mod automat o autoritate mai mare. Însă, în unele state europene, de ex. Polonia, în care Președintele este puternic, Guvernul poate fi responsabil și în fața Președintelui, dacă au aceeași culoare politică cu majoritatea parlamentară, cu alte cuvinte, președintele și majoritatea parlamentară aparțin aceluiași partid. [44]

Un președinte este puternic sub semiprezidențialism dacă acesta deține sau nu deține controlul guvernului, dacă poate numi sau demite cabinetul în mod unilateral. Acesta este cazul, deoarece, prin definiție, parlamentul într-un regim de guvernare semiprezidențial poate determina componența cabinetului și Prim-ministrul, dar și demite cabinetul, în așa fel îl ține pe Prim-ministru și colegii săi responsabili. Numai atunci când președintele este echipat cu o astfel de putere de numire/revocare, el va putea lupta sau concura pentru controlul asupra Guvernului cu Parlamentul.

Consecutiv, în dependență de prerogativele Președintelui ce reies din Constituția Republicii Moldova, le vom descrie în vederea identificării clare a regimului de guvernare. În literatura de specialitate există o clasificare largă a atribuțiilor și competențelor prezidențiale, ținând cont de reglementarea juridică a acestora: atribuții constituționale (cele fixate direct în Constituție), în exercitarea funcției (nu sunt fixate în Constituție, dar care decurg din cele constituționale, fiind o continuitate politico-juridică), legale (care nu sunt direct menționate în Constituție, dar atribuite de alte acte normative în mod suplimentar) și ascunse (nu sunt reglementate de nici o lege, dar se manifestă în deciziile și acțiunile de zi cu zi ale președintelui). [64, p.234]

În continuare ne vom axa asupra puterii Președintelui RM de a numi Guvernul, ca fiind unul din indicatorii regimului de guvernare semiprezidențial (anticipând lucrurile putem declara că proceduri similare se aplică și în statele cu regim de guvernare semiprezidențial).

În urma consultărilor cu fracțiunile parlamentare, Președintele propune o candidatură pentru postul de Prim-ministru, iar acesta prezintă în Parlament componența Cabinetului de Miniștri și programul de activitate al acestuia. [133, art. 4] În baza votului de încredere acordat de Parlament, Președintele numește Guvernul, potrivit art. 98 din Constituția RM. Astfel, ca instituțiile să înceapă a funcționa, este nevoie de un compromis între Președinte și Parlament. Prin comparație, și în România Președintele desemnează un candidat pentru funcția de Prim-ministru și numește Guvernul pe baza votului de încredere acordat de Parlament. [47, art. 85]

Drept temei pentru demiterea anticipată a Guvernului poate servi doar votul de neîncredere al Parlamentului, prin urmare, Guvernul răspunde politic doar în fața Parlamentului. Totodată, doar

Guvernul, și nu Președintele, asigură realizarea politicii interne și externe a statului și exercită conducerea generală a administrației publice, potrivit articolului 96 al Constituției RM.

Un moment important de menționat este faptul că, în cazul reînnoirii componenței Guvernului sau al apariției în el a unor funcții vacante, Președintele, la propunerea Prim-ministrului, demite din funcție și numește în funcție anumiți membri ai Guvernului, fără coordonarea acestor candidaturi cu Parlamentul.

În legătură cu procedura numirii Guvernului RM, pe parcursul dezvoltării constituționale au existat mai multe dezbateri de natură politică și constituțională. Potrivit Hotărârii Curții Constituționale[204] în ceea ce privește atribuția Președintelui privind consultarea cu fracțiunile parlamentare în vederea desemnării candidatului la funcția de prim-ministru, menționăm că în 2015 un grup de deputați din Parlamentul RM s-au adresat Curții Constituționale pentru interpretarea articolului 98 alin. (1) din Constituţia Republicii Moldova. [204] Potrivit art. 98, Președintele, după consultarea *fracţiunilor parlamentare*, desemnează un candidat pentru funcţia de Prim-ministru. În același timp, în Regulamentul Parlamentului, art. 146 alin.1[127] „după consultarea *majorității parlamentare*, Președintele Republicii Moldova desemnează un candidat pentru funcţia de Prim-ministru.” Grupul de deputați au remarcat că, Legea Fundamentală nu ne dă un răspuns concret ce înseamnă „consultarea fracțiunilor parlamentare”. Este obligat să consulte șeful statului toate fracțiunile sau doar cele ce constituie o majoritate? Este această consultare un drept discreționar sau o obligație? Trebuie să țină cont șeful statului de existența unei majorități parlamentare sau nu? Trebuie Președintele să poarte consultări doar cu fracțiunile parlamentare sau și nu grupurile de deputați neafiliați? Tot aici, grupul care au semnat sesizarea consideră că într-o republică parlamentară consultările cu fracțiunile nu poate fi una formală și nu poate Președintele ignora voința fracțiunilor, inclusiv a grupurilor de deputați care pot asigura majoritatea parlamentară pentru votarea Guvernului. O ignorare a voinței majorității parlamentare înseamnă declanșarea intenționată a unui conflict instituțional între Parlament și Președinte, conflict care poate duce la consecințe extrem de grave nu numai pentru aceste două instituții, ci și pentru cetățenii țării care la direct vor resimți consecințele unei crize social-economice inevitabile într-un vid de putere.

Curtea Constituțională a statuat că „în sensul articolului 98 alin. (1), atribuţia Preşedintelui de a propune candidatul pentru funcţia de Prim-ministru constituie o obligaţie constituţională. Totodată, Curtea a reţinut că interpretarea articolului 98 alin. (1) din Constituţie urmează a fi făcută ţinând cont de forma de guvernământ parlamentară din Republica Moldova. În acest sens, orice interpretare trebuie să ţină cont de echilibrul puterilor şi arhitectura instituţională a statului, iar Preşedintele trebuie să acţioneze în spiritul loialităţii constituţionale.”

Hotărârea Curții Constituționale nr.17 din 12 iulie 2010[114] și Hotărârea nr. 30 din 1 octombrie 2013 stipulează: „Potrivit art.1 alin.(2) din Constituţie, forma de guvernământ a statului

este republica. Conform doctrinei de drept, modalitatea de alegere a şefului statului determină forma de guvernământ: republică parlamentară sau republică prezidenţială, şi situează, din punct de vedere legal, şeful statului pe o anumită poziţie faţă de Parlament şi, în special, faţă de popor."

Aducem critici expunerii în cadrul Hotărârii Curții Constituționale drept „formă de guvernământ parlamentară", deoarece în capitolele precedente am demonstrat că în „formă de guvernământ" se include doar modalitatea de desemnare a șefului statului, fie de popor (republică), fie pe cale ereditară (monarhie), iar ceea ce ține de sistemul de organizare și funcționare a puterii de stat ține de „regimul de guvernare" (în cazul nostru, regimul de guvernare semiprezidențial).

Totodată, Curtea Constituțională a subliniat că „Preşedintele Republicii este emanaţia majorităţii parlamentare, fapt care nu-i permite Preşedintelui să ignore o eventuală constituire a unei majorităţi absolute a deputaţilor în Parlament. Acest raţionament este cu atât mai pertinent cu cât neacceptarea de către majoritatea parlamentară a candidatului propus de Preşedinte atrage sancţiunea pentru Parlament, sub forma dizolvării acestuia de către Preşedinte (art. 85 alin. (1) şi (2) din Constituţie)." Considerăm că această argumentare a Curții nu mai este adecvată, fiindcă în Republica Moldova șeful statului este emanația poporului. În așa situație, dacă s-a schimbat modalitatea de alegere a Șefului statului, motiv care a stat la baza adoptării Hotărârii CC, atunci și concluzia la care va ajunge CC, poate fi diferită.

Consecutiv, CC în cadrul Hotărârii menționate, a statuat că, pentru realizarea atribuţiei sale constituţionale de a propune candidatul pentru funcţia de Prim-ministru, Preşedintele Republicii Moldova, care este alesul majorităţii parlamentare, trebuie să-şi asigure prin consultarea fracţiunilor parlamentare susţinerea atât a majorităţii parlamentare, cât şi posibila cooperare constructivă a minorităţii aflate în opoziţie. În această chestiune, Curtea Constituţională s-a pronunţat anterior, statuând că „*prin sintagma „majoritatea parlamentară" se subînţelege* majoritatea absolută a deputaţilor aleşi în Parlament*, care, în baza dispoziţiilor constituţionale, pot acorda vot de încredere Guvernului şi Prim-ministrului, desemnat de Preşedintele republicii*".[106] Considerăm că, sintagmele „majoritatea parlamentară" și „majoritatea absolută" nu au acoperire constituțională, deoarece în cadrul Constituției se menționează „numai după consultarea fracțiunilor parlamentare" și nicidecum de „majoritate", cu atât mai mult de „majoritate absolută." De aceea, aceste două sintagme nu sunt sinonime, iar Regulamentul Parlamentului este unul inferior Constituției și acesta trebuie să fie ajustat.

Mai mult ca atât, după ce Președintele este ales de către întreg poporul și pentru consolidarea regimului de guvernare semiprezidențial propunem: să fie repus în funcțiune prevederile constituționale referitoare la atribuțiile președintelui care existau până în 2000: *Preşedintele Republicii Moldova era ales de către cetăţeni şi din punctul de vedere al reprezentativităţii deţinea aceeaşi poziţie cu autoritatea legiuitoare, având prerogative largi, de a desemna un candidat la funcţia de Prim-ministru fără consultarea fracţiunilor parlamentare (art.98 alin.(1)). Preşedintele avea dreptul*

de a iniţia revizuirea Constituţiei (art.141 alin.(1) lit.c)), de a lua parte la şedinţele Guvernului, de a prezida şedinţele Guvernului la care participa, de a consulta Guvernul în probleme urgente şi de importanţă deosebită (art.83 din Constituţie), inclusiv dreptul de a înainta doi judecători la Curtea Constituţională etc.

Aceste atribuții trebuie să fie acordate președintelui și din motivul că cetățenii RM își pun mari speranțe în persoana șefului statului, în rezultatul alegerii lui direct de către popor. Locul Președintelui RM trebuie să fie în cadrul puterii executive și să joace un rol activ în cadrul activității Guvernului RM. Aceste idei sunt confirmate și de practica constituțională din alte state europene cu regim de guvernare semiprezidențial, ca de exemplu Ucraina, indiferent de faptul dacă este sau nu este recunoscut Președintele statului ca parte din puterea executivă, instituției șefului statului îi sunt atribuite funcții ce îl implică activ la guvernarea statului.

Cele relatate de noi sunt confirmate indirect și de concluzia la care a ajuns CC în hotărârea supra. Curtea a remarcat că, în sens constituţional, noţiunea de „consultare a fracţiunilor parlamentare" include grupurile deputaţilor neafiliaţi. În acest context, omiterea de a consulta o fracţiune/grup parlamentar(ă) sau refuzul unor fracţiuni de a susţine o candidatură nu poate anula atribuţia Preşedintelui de a propune un candidat pentru funcţia de Prim-ministru. Pentru motivele arătate, Curtea *a respins ca nefondată* sesizarea şi *a recunoscut constituţional* Decretul Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcţia de Prim-ministru.

Din cele menționate supra putem trage următoarea concluzie:

1. Republica Moldova, odată cu revenirea la alegerea șefului statului direct de către popor, face parte din categoria statelor cu regim de guvernare semiprezidențială. Republica Moldova se lovește de situația când partidul din care face parte Președintele statului nu este el care deține și controlul parlamentar, cu alte cuvinte, nu deține majoritate parlamentară, în astfel de situații Președintele Republicii Moldova slab influențează regimul de guvernare. Din aceste considerente, putem spune că președintele statului, ar putea să influențeze actul guvernării doar pe fundalul creșterii autorității și carismei personale a lui.
2. În scopul consolidării regimului de guvernare semiprezidențial propunem: să fie repuse în funcțiune prevederile constituționale referitor la atribuțiile președintelui care existau până în anul 2000: Dreptul Președintelui Republicii Moldova de a desemna un candidat la funcţia de Prim-ministru fără consultarea fracţiunilor parlamentare (art.98 alin.(1));

   Dreptul Președintelui Republicii Moldova de a iniţia revizuirea Constituţiei (art.141 alin.(1) lit.c));

Dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a lua parte la şedinţele Guvernului, de a prezida şedinţele Guvernului la care participă, de a consulta Guvernul în probleme urgente şi de importanţă deosebită (art.83 din Constituţie);

Dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a înainta doi judecători la Curtea Constituțională etc.

O altă sesizare interesantă depusă la Curtea Constituțională este cea privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (4) şi (6) din Constituţia RM. Sesizarea vizează, în esenţă, procedura remanierii guvernamentale şi partajarea competenţelor între Preşedintele Republicii Moldova şi Prim-ministru în cadrul acesteia. Prezenta sesizare are ca scop elucidarea unor prevederi constituționale, ambigue sau incomplete, care privesc rolul și atribuțiile Președintelui RM în cadrul regimului de guvernare semiprezidențial din RM, care în opinia autorilor sesizării își conturează limitele în momentele de criză politică, iar Președintele în exercițiu propune o grilă proprie de interpretare a Constituției nefiind însă clar din punct de vedere constituțional, care sunt atribuțiile exacte, rolul și puterea reală de decizie ale Președintelui în cadrul executivului.

Potrivit Hotărârii CC nr. 15 din 23.03.1999 cu privire la interpretarea art.82 alin. 1 din Constituție, Curtea a specificat că după acordarea votului de încredere Guvernului de către Parlament, Președintele RM nu este în drept să nu numească Guvernul, fie că este sau nu este de acord cu componența nominală a acestuia, fie pentru alte motive, or, decizia opțională a Președintelui RM în problema numirii Guvernului care a primit votul de încredere a Parlamentului ar fi în contradicție cu prevederile art. 82 alin. 1, actualmente art. 98 alin. 4, care îl obligă să emită actul de numire a Guvernului. Neexecutarea atribuțiilor constituționale de către Președintele țării ar conduce în acest caz la încălcarea principiului separației și colaborării puterilor în stat stipulat de art. 6 din Constituție.

Astfel, în conformitate cu art. 98 alin. 4 din Constituție, în baza votului de încredere acordat de Parlament, Președintele RM numește Guvernul, iar potrivit alin. 6 al aceluiași articol, în caz de remaniere guvernamentală sau de vacanță a funcției, Președintele RM revocă și numește, la propunerea Prim-ministrului, pe unii membri ai Guvernului. Autorii sesizării consideră, atât în cazul numirii guvernului, cât și a numirii individuale a unor miniștri, în cazul remanierilor guvernamentale, Președintele RM nu are drept de veto față de propunerea Prim-ministrului, ci un rol activ, dar formal și strict protocolar. [205]

La data de 24.01.2017, Curtea Constituţională a adoptat Hotărârea privind interpretarea prevederilor articolului 98 alin. (4) şi (6) din Constituţie. Curtea a menţionat că prevederea de la articolul 98 alin.(6) din Constituţie urmează a fi interpretată prin aplicarea principiului separaţiei şi echilibrului puterilor în stat, consacrat în articolul 6 din Legea Fundamentală. Pe baza acestui principiu, pentru evitarea blocajelor instituţionale şi pentru buna lor funcţionare, autorităţile publice au obligaţia constituţională să colaboreze. Curtea a reţinut că, în cadrul regimului parlamentar al

Republicii Moldova, Preşedintele Republicii Moldova are un volum de competenţe expres stabilite de Constituţie. Deoarece Preşedintele nu poartă nici o responsabilitate politică pentru activitatea Guvernului, rolul acestuia în configurarea componenței Guvernului este unul limitat. [110]

Curtea a reamintit în jurisprudența sa anterioară, a statuat deja că, Preşedintele Republicii Moldova după acordarea votului de încredere Guvernului de către Parlament, nu este în drept să nu numească Guvernul. Neexercitarea atribuţiilor constituţionale de către Preşedintele ţării ar conduce în acest caz la încălcarea principiului separaţiei şi colaborării puterilor în stat, stipulat de articolul 6 din Constituţie (HCC nr. 15/1999). Din aceleaşi considerente, CCM a menționat că Președintele Republicii Moldova poate să refuze propunerea Prim-ministrului de numire a unei persoane într-o funcţie vacantă de ministru şi să-i ceară să facă o altă propunere, fără a constitui însă o sursă de blocaj instituţional sau a anula competențele Prim-ministrului în cadrul procedurii de codecizie la remanierea guvernamentală. În acest context, respingerea candidaturii pentru funcția vacantă de ministru propusă de Premier poate avea loc o singură dată și trebuie să fie întemeiată pe respectarea cerinţelor legale pentru exercitarea funcţiei de membru al Guvernului.

În caz de neacceptare a candidaturii de către Președinte, Prim-ministrul are dreptul să propună pentru funcţia de ministru o altă persoană sau să reitereze aceeaşi candidatură, pe care Preşedintele este obligat să o numească. Referitor la termenul în care urmează să fie numit Guvernul sau un ministru, precum şi refuzul de a numi ministrul în cazul remanierii guvernamentale, acesta trebuie să fie cât mai restrâns și să nu depășească 14 zile, similar termenului pentru promulgarea legii.

4.3. Consolidarea constituțională a colaborării instituțiilor politice din Republica Moldova

Este necesar să menționăm că activitatea instituțiilor politice în mod ideal ar trebui să fie direcționată spre obținerea beneficiilor sociale. Totuși, realitatea din Republica Moldova diferă de un astfel de model ideal.

Regimul de guvernare semiprezidențial al Republicii Moldova descrie ideea unui astfel de regim clasic unde Guvernul poartă răspundere politică față de Parlament, Parlamentul controlează Guvernul prin intermediul tehnicilor de cereri și solicitări, iar Președintele are un rol activ în procesul de guvernare, obținând o legitimitate directă din partea poporului și având atribuții complexe cu acoperire constituțională, legală și politică. Cu toate acestea atribuțiile Președintelui nu sunt atât de consolidate pentru a-i oferi o deplinătate în asigurarea acelor garanții pe care le-am identificat în paragraful precedent. Atât Parlamentul, cât și Președintele, în conformitate cu Constituția RM, își găsesc legitimitatea directă din partea poporului, în felul acesta, ambele instituții politice sunt responsabile în fața poporului pentru situația economică, politică, socială, culturală din țară. Însă, în realitate, accentele responsabilității date trec treptat de la Parlament și Președinte în favoarea Guvernului, instituție politică care nu este votată direct de popor, dar este opera Parlamentului, cât și a Președintelui. Însă, unii autori consideră că puterea politică, datorită responsabilității pe care o are în domeniile menționate mai sus, este exercitată de către guvern, care din când în când devine centrul tuturor puterilor, iar aceasta diminuează responsabilitățile parlamentului și a Președintelui, dar nu schimbă modelul autorităților. [147, pp.6, 49]

Instituția prezidențială este subiect al controverselor și al interpretărilor îndoielnice. Statutul constituțional al șefului statului al RM presupune un rol activ în viața politică, fiind cel mai înalt oficial al statului care unește pe fiecare. Practica RM a demonstrat că eficiența implicării președintelui în guvernare depinde de autoritatea sa și acțiunile sale, mai mult decât de puterile lui constituționale. De multe ori, Președintele cu autoritate și carismă puternică este tentat de a abuza de atribuțiile funcționale. Pentru ca aceste abuzuri să fie temperate, trebuie să intervină atât Curtea Constituțională ca unica autoritate menită de a garanta separația puterilor în stat, cât și să avem un sistem de partide democratice și funcționale.

Articolul 134 din Constituția RM, art. 2 alin. 2 al Codului Jurisdicției Constituționale al Republicii Moldova, [32] Curtea Constituţională garantează supremaţia Constituţiei, asigură realizarea principiului separării puterii de stat în putere legislativă, putere executivă şi putere judecătorească, garantează responsabilitatea statului faţă de cetăţean şi a cetăţeanului faţă de stat. Curtea Constituțională trebuia să vegheze respectarea principiului separării puterilor în stat. Procedura de numire a judecătorilor Curţii Constituţionale rezultă din principiul separaţiei puterilor în stat, consacrat

în art.6 din Constituţie, şi din competenţa materială exclusivă a Curţii de a asigura realizarea acestui principiu. Astfel, doi judecători sunt numiţi de Parlament, doi de Guvern şi doi de Consiliul Superior al Magistraturii (art.136 alin.(2) din Constituţie). În felul acesta, pentru a consolida regimul de guvernare semiprezidențial, precum am menționat anterior, e bine să fie acordat dreptul Președintelui de a numi doi judecători la Curtea Constituțională așa cum era până în anul 2000, lipsind de acest drept Guvernul sau de a acorda dreptul Președintelui de a numi al șaptelea judecător.

Un caz interesant a fost examinat de Curtea Constituţională în 1998. Cazul a fost precedat de următoarele evenimente: la 26 februarie şi respectiv 20 noiembrie 1997 Parlamentul a adoptat două legi: despre bursele de mărfuri şi despre amnistia unor categorii de persoane, legi care n-au fost promulgate de Preşedinte şi au fost trimise spre reexaminare. După reexaminare, Preşedintele iarăşi a refuzat să le promulge şi le-a trimis spre reexaminare. Dat fiind refuzul repetat al Preşedintelui de a promulga legile, Parlamentul a dispus printr-o hotărâre publicarea acestor legi şi ele au fost publicate în Monitorul Oficial la 16 aprilie 1998. La 17 aprilie 1998 în Monitorul Oficial a fost inserată informaţia că publicarea este nulă din motivul nepromulgării legilor, acestea fiind suspendate. Curtea Constituţională a stabilit că promulgarea este o prerogativă imperativă a Preşedintelui ţării şi nici o altă autoritate publică în stat nu şi-o poate aroga, dar Parlamentul şi-a arogat în mod abuziv atribuţii improprii şi a dispus publicarea legilor sus-numite. Hotărârea Parlamentului a constituit o ingerinţă în activitatea puterii executive şi o încălcare a principiului separării puterii în stat. Curtea Constituţională a considerat că şi Preşedintele ţării a încălcat acest principiu, deoarece a refuzat să promulge legile şi după ce au fost reexaminate, deşi, conform Constituţiei, are dreptul să ceară reexaminarea numai o singură dată. Acest refuz repetat al Preşedintelui de a promulga legea constituie, de fapt, o ingerinţă în activitatea legislativului. Curtea a declarat neconstituţională Hotărârea Parlamentului despre publicarea şi intrarea în vigoare a legilor nepromulgate, iar Preşedintelui i-a cerut să promulge legile. La 20 iulie 1998, în temeiul art.93 alin.2 din Constituţia RM şi al Hotărârii Curţii Constituţionale din 9 iulie 1998, Preşedintele a promulgat aceste legi. [62]

Recent, Președintele actual al Republicii Moldova, Igor Dodon, a propus un proiect constituțional pentru a oferi mai multe atribuții instituției prezidențiale.[35] Alegerea directă a Președintelui a oferit un grad mai înalt de responsabilitate și de împuterniciri șefului statului. S-a consolidat caracterul reprezentativității și legitimității Președintelui, care are mandatul întregului popor.

Respectiv, proiectul de lege vine ca rezultat al trecerii la forma directă de alegere a șefului statului, care atrage după sine necesitatea instituirii unor mecanisme eficiente de echilibrare a puterilor în stat, asigurând în așa fel coerența Constituției. Una dintre împuternicirile care ar trebui să-i revină șefului statului este cea de dizolvare a Parlamentului. Modificările propuse în proiect vizează alte temeiuri de dizolvare a Parlamentului decât cele stipulate în art. 85 al Constituției. Se propun cinci

temeiuri suplimentare de dizolvare a Parlamentului, caracteristice formelor de guvernământ parlamentare și semiprezidențiale.[35] Dorim să criticăm faptul că și Președintele RM utilizează în această propunere sintagma de „formă de guvernământ," ceea ce am demonstrat anterior în această lucrare că utilizarea nu este argumentată, ci dimpotrivă, este incorectă, ceea ce demonstrează o dată în plus necesitatea existenței științifice a conceptului de „regim de guvernare."

La momentul actual, revizuirea Constituţiei poate fi iniţiată în următoarele moduri:

a) la inițiativa cetățenilor.

b) de un număr de cel puţin o treime de deputaţi în Parlament;

c) de către Guvern.

Astfel, se propune prin acest proiect de lege de modificare a Constituției ca Președintele Republicii Moldova să poată dizolva Parlamentul în următoarele cazuri:

1. După consultarea fracțiunilor parlamentare. Mecanism întâlnit în Republica Franceză, care asigură colaborarea între puterea legislativă și cea executivă.

2. Parlamentul nu a implementat, în termen de 12 luni, voința poporului exprimată prin referendumul consultativ. Suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative, în formele stabilite de Constituție. Or, efectele referendumului consultativ nu pot fi negate de legislativ, care trebuie să aibă obligația implementării lor. Este o practică întâlnită în cadrul Curții Constituționale a României.

3. Referendumul republican privind demiterea Președintelui Republicii Moldova s-a soldat cu rezultat negativ sau a fost confirmată nevalabilitatea lui de către Curtea Constituțională. Amendamentul propus se bazează pe sugestiile Curții Constituționale, avizele Comisiei de la Veneția și practica europeană. O astfel de prevedere constituțională există în Slovacia și Austria, ambele republici parlamentare.

4. Parlamentul nu a adoptat Legea Bugetului de stat în termen de 2 luni de la începutul exercițiului financiar. Este inacceptabilă admiterea unor situații în care Parlamentul nu reușește, din lipsă de înțelegere politică, să adopte în termen legal Legea Bugetului de stat. În urma analizei procesului de adoptare de către Parlament a legilor bugetului anual pentru ultimii 7 ani se constată că acestea au fost adoptate cu mari întârzieri în raport cu începutul exercițiului financiar anual. Constituțiile Estoniei și Ungariei conțin asemenea temeiuri de dizolvare a legislativului.

5. Dizolvarea Parlamentului prin referendum inițiat de Președintele țării. Astăzi, Constituția Republicii Moldova nu conține prevederi exprese care ar permite poporului să sancționeze Parlamentul pentru încălcarea obligațiilor sale de a reprezenta și realiza interesul acestui popor. O astfel de practică există în Estonia.

Aducem critici acestei inițiative a Președintelui, în primul rând pentru faptul că nu este motivată nici juridic, nici social în demonstrarea necesității dizolvării Parlamentului. Abilitatea de a

dizolva Parlamentul înainte de expirarea mandatului său este, de fapt, un mijloc de a depăși blocajele din cadrul Parlamentului, sau între Parlament și Guvern. La fel, dizolvarea poate fi folosită pentru a reînnoi mandatul Guvernului, după schimbarea Prim-ministrului.

Totuși, posibilitatea dizolvării Parlamentului de către Președinte incontestabil ar trebui să fie prevăzută în Constituție, dar cazurile permisive nu ar trebui să fie preluate de la alte state și inserate în Constituție pentru a fi mai convenabil unui Șef de stat sau altul. Aceste cazuri ar trebui să fie reglementate în dependență de situația social-politică din țară, însă dacă e să analizăm proiectul propus de actualul Președinte, acesta a preluat reglementări referitor la cazurile de dizolvare a Parlamentului din diferite state cu regimuri de guvernare diferit, atât parlamentară, cât și semiprezidențial. De aceea, suntem de părerea că Președintele poate veni cu astfel de inițiative numai coroborate cu acele Constituții care prevăd regim de guvernare semiprezidențial.

Apar o serie de întrebări logice și pertinente vizavi de acest proiect. O întrebare este dacă ar trebui să existe anumite circumstanțe sau condiții în care parlamentul nu poate fi dizolvat. Iar în cazul dacă parlamentul este dizolvat, atunci ce precauții trebuie să fie luate pentru a preveni vacuumul de putere.

Totodată, un lucru esențial s-a întâmplat în Republica Moldova, lucru binevenit și necesar în viziunea noastră, Președintele numește Procurorul General.[131] Articolul 17 din Legea cu privire la Procuratură adoptată în 2016 stipulează că, candidații la funcția de Procuror General sunt evaluați de către fiecare membru al Consiliului Superior al Procurorilor în baza criteriilor aprobate de acesta. Candidatul care a acumulat cel mai mare punctaj este propus, de către Consiliul Superior al Procurorilor, Președintelui Republicii Moldova pentru a fi numit în funcția de Procuror General. Președintele Republicii poate respinge o singură dată candidatura propusă de Consiliul Superior al Procurorilor pentru funcția de Procuror General în cazul depistării unor probe incontestabile de incompatibilitate a candidatului cu funcția respectivă, de încălcare de către candidat a legislației sau de încălcare a procedurilor legale de selecție a acestuia. La propunerea repetată a aceluiași candidat, făcută cu votul a 2/3 din numărul membrilor Consiliului Superior al Procurorilor, Președintele Republicii emite, în termen de 5 zile lucrătoare, decretul privind numirea candidatului în funcția de Procuror General. [46]

Președintele RM deși numește judecătorii instanțelor de fond și a Curților de Apel, el nu îi numește și pe cei de la Curtea Supremă de Justiție, cât și conducerea Curții, lăsând acest drept Parlamentului. Aici venim cu propunerea ca să fie exclus Parlamentul și să fie aplicată o practică uniformă în numirea tuturor judecătorilor, președinților și a vicepreședinților instanțelor de judecată. Și anume, judecătorii, cât și președinții și vicepreședinții instanțelor de judecată să fie numiți, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii, de către Președintele RM.

Trebuie menționat faptul că stabilizarea instituțiilor de stat include garanții statale consolidate. Parlamentul exercită responsabilitățile sale în deplinătate atunci când are acces larg la informație, are expertiză tehnică necesară și capacitatea de a ține guvernul responsabil. Aceasta ar asigura executarea și performanța eficientă a instituțiilor nominalizate. De aceea, guvernul este obligat să ofere parlamentului resurse necesare în ceea ce privesc finanțele și experții. Aceasta i-ar împuternici să ia decizii rezonabile și statornice. La fel, un parlament eficient are nevoie de cooperare între guvern și opoziția din interiorul și exteriorul parlamentului. Din nou, aceasta înseamnă că guvernul trebuie să fie transparent opoziției și societății în întregime referitor la acțiunile sale, dar și la strategiile și politicile implementate. Anume aici, guvernul trebuie să ia în considerare opinia opoziției, mai ales cea pe care legislatura dată o omite. Lor trebuie să li se dea oportunități egale în a critica politica guvernamentală sau să acționeze în parlament liber, independent și deschis.

Pentru aceasta și este nevoie de o mass-media independentă pentru a difuza opiniile și ideile opoziției către societate. Totodată, nu trebuie să existe nici o limitare excesivă pentru înregistrările presei a dezbaterilor și a procedurilor parlamentului sau oricare dintre comisiile sale.

În altă ordine de idei, pentru a consolida sau a face mai eficient regimul de guvernare semiprezidențial, trebuie de dezvoltat și institutul opiniei separate din cadrul instituțiilor juridico-politice colegiale, precum este la Comisia Electorală Centrală, Curtea Constituțională, Consiliul Superior al Magistraturii din Republica Moldova etc. Fie că acest institut este reflecția principiului democrației și transparenței sau a dezvoltării dreptului și a generării dezbaterilor, a autorității instituției și a statului de drept per ansamblu. Problema apare cu membrii acestor instituții care, pe unele probleme sau altele, pot avansa anumite scopuri și idei prin autoritatea opiniei separate pe care o au. Astfel, problema nu constă în faptul dacă opinia separată este sau nu publicată, ci care este continuitatea acesteia sau care este impactul ei pentru cauza concretă.

Se consideră că, atunci când aceste opinii separate sau individuale sunt limitate la număr, au circulat în prealabil și sunt redactate într-un mod respectuos, numai în astfel de cazuri acestea pot favoriza colegialitatea organului, pot spori nivelul și profunzimea dezbaterilor juridice în rândul membrilor și pot eventual conduce la luarea unor decizii mai bine motivate și mai coerente.

Suntem de părerea că o opinie separată în astfel de organe poate eventual deveni un imbold pentru dezvoltarea ulterioară a doctrinei sau/și a practicii de luare a deciziilor din interiorul acelui organ sau poate fi luată în calitate de argument de către instituțiile politice care exercită guvernarea în stat. Dacă privim secretul deliberărilor, precum și opinia separată drept o garanție a independenței instituției, atunci ar trebui să găsim o soluție pentru co-existența acestora fără ca ele să se excludă una pe alta.

Pentru a se asigura o bună guvernare, este necesar să se implementeze schimbări de comportament ale actorilor politici. Ne referim aici la eliminarea comportamentelor nedorite, cum sunt

traseismul politic și corupția. O a doua fațetă a schimbărilor se referă la implementarea comportamentelor dorite bunei guvernări, şi anume: creşterea responsabilității actorilor politici față de cetățeni, creşterea transparenței procesului decizional, implicarea activă a societății civile în monitorizarea activității autorităților publice. Schimbările de comportament sunt absolut necesare, deoarece ele au menirea de a asigura o guvernare în folosul cetățenilor, și drept consecință va avea loc o consolidare a regimului de guvernare semiprezidențial autohton.

Speranța aderării la Uniunea Europeană trebuie să constituie un factor mobilizator puternic pentru actuala putere politică în vederea implementării mecanismelor fiabile ale bunei guvernări. Potrivit acestui concept, guvernarea trebuie să fie în sprijinul comunității, și nu invers. Este imperios necesar să se asigure un consens politic între actorii guvernării, ceea ce va duce la consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova. Astfel, rezultatele demersului de cercetare efectuat ne determină să susţinem că această lucrare constituie o cercetare cu caracter monografic a regimului de guvernare al Republicii Moldova prin prisma constituționalismului contemporan și va constitui o sursă teoretică pentru studenții facultăților de drept și a practicienilor din acest domeniu.

În concluzie, consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova este imposibilă fără asigurarea unei bune guvernări. La rândul său, buna guvernare este imposibilă fără o comunicare mai bună între cetățeni și organele puterii în stat. Pentru a avea un regim de guvernare mai consolidat, este necesar să se respecte următoarele obiective: implicarea activă a cetățenilor în procesul decizional, prin participarea activă la alegeri și referendumuri; creșterea gradului de responsabilitate a actorilor politici participanți ai actului guvernării, urmând ca aceştia să-și asume răspunderea pentru deciziile adoptate, precum și pentru nerealizarea în termen a acțiunilor planificate. Reprezentanții puterii vor avea un mandat legitim atât timp cât vor realiza și respecta promisiunile electorale făcute; asigurarea unei transparențe permanente a actului guvernării; participarea activă a societății civile la guvernare, prin exprimarea de către aceasta a poziției vizavi de tot ce se întâmplă în sfera politicului.

În prezent, în literatura de specialitate nu există o definiţie unică şi exhaustivă a „bunei guvernări," la fel cum nici nu există o delimitare a obiectivului acesteia, care ar presupune o acceptare universală. [199] Această noțiune este utilizată cu o mare flexibilitate, ceea ce poate constitui un avantaj, dar şi o sursă de dificultăţi la nivel operaţional. În funcţie de context şi de obiectivul determinat, buna guvernare cuprinde respectarea totală a drepturilor omului, asigurarea supremaţiei legii, participarea eficientă, parteneriatele mai multor actori, sectorul public eficient şi efectiv, legitimitatea, accesul la cunoştinţe, informaţiile şi educaţia, acordarea atribuţiilor politice oamenilor, echitatea, dezvoltarea durabilă, atitudinile şi valorile care promovează responsabilitatea, solidaritatea şi toleranţa. Cu toate acestea, există un consens semnificativ, potrivit căruia prin buna guvernare înţelegem guvernarea care: - se bazează pe respectarea legilor şi aplicarea regulamentelor; - presupune asumarea deplină a răspunderii faţă de membrii societăţii; - permite participarea echitabilă a tuturor

factorilor interesaţi în elaborarea şi formularea politicilor şi deciziilor politice; - permite participarea cetăţenilor la buna funcţionare a instituţiilor publice; - este transparentă; - asigură integritatea reprezentanţilor administraţiei publice; - livrează servicii publice în mod eficient.

În doctrină sunt identificate şi analizate opt dimensiuni ale bunei guvernări, și anume: participare, orientare spre consens, responsabilitate, transparenţă, receptivitate, eficacitate şi eficienţă, echitate şi caracter cuprinzător şi supremaţia legii. În acest context, cercetătoarea Galina Chiveri declară că implementarea principiului transparenței de către autoritățile publice este de o importantă majoră, odată ce acesta oferă o siguranță a cetățenilor în legislația Republicii Moldova și în ziua de mâine, în mod special. [27, p.113]

În final, am dori să reiterăm faptul că un lucru esențial în consolidarea colaborării instituțiilor politice într-un regim de guvernare semiprezidențial este independența, colaborarea și controlul reciproc al instituțiilor politice care reies din principiului separării puterii de stat, cât și din principiul colaborării puterilor de stat. Independența se reduce la aceea că fiecare instituție care exercită puterea în stat este independentă din punct de vedere funcțional, operațional și legislativ. În procesul exercitării puteri de stat, organele învestite cu atribuții de guvernare colaborează și se verifică reciproc.

4.4. Concluzii la capitolul 4

Cercetarea regimului de guvernare din Republica Moldova din 1990 până la ultimele revigorări ale legislației și în contextul constituțional și politic actual a fundamentat următoarele concluzii:

1. De la adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994 au trecut mai mute decenii pe parcursul cărora au existat câteva tentative de revizuire a Constituției. Cea mai importantă revizuire a Constituției a avut loc în anul 2000, aceasta justificându-se prin aceea că, a fost adoptată relativ în grabă, din această cauză având de suferit conținutul calitativ al acesteia. Astfel, Constituția conține mai multe inexactități, goluri, precum și lipsa unor mecanisme eficiente care ar stabili un echilibru adecvat al puterilor în stat, iar de aici și confruntările politice dintre partidele de guvernământ, și impactul negativ asupra dezvoltării socio-economice a statului.
2. Considerăm dispozițiile art. 90 și 80 alin. (2) se contrazic între ele, creeând confuzie privind modul de interpretare și coroborare. Articolul 90 al Constituției Republicii Moldova este intitulat „Vacanța funcției" și stabilește, printre altele, că vacanța funcției de Președinte survine în caz de expirare a mandatului. În schimb, art. 80 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova prevede că Președintele Republicii Moldova își exercită mandatul până la depunerea jurământului de către Președintele nou ales. Respectiv apare întrebarea care din aceste norme trebuie de aplicat în caz de expirare a duratei mandatului președintelui țării. Logica juridică ne răspunde la această întrebare și evident că aplicabile vor fi prevederile art. 80 ale Constituției Republicii Moldova.
3. Alegerea Președintelui Republicii Moldova de către popor corespunde aspirațiilor actuale ale cetățenilor Republicii Moldova, deoarece el determină cu precizie preferințele politice ale cetățenilor, ceea ce poate genera o sporire a responsabilității acestuia față de electorat.
4. Consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova este imposibilă fără asigurarea unei bune guvernări. La rândul său, buna guvernare este imposibilă fără o comunicare mai bună între cetățeni și organele puterii în stat. Pentru a avea un regim de guvernare mai consolidat, este necesar să se respecte următoarele obiective: implicarea activă a cetățenilor în procesul decizional, prin participarea activă la alegeri și referendumuri; creșterea gradului de responsabilitate a actorilor politici participanți ai actului guvernării, urmând ca aceștia să-și asume răspunderea pentru deciziile adoptate, precum și pentru nerealizarea în termen a acțiunilor planificate. Reprezentanții puterii vor avea un mandat legitim atât timp cât vor realiza și respecta promisiunile electorale făcute; asigurarea unei transparențe permanente a

actului guvernării; participarea activă a societății civile la guvernare, prin exprimarea de către aceasta a poziției vizavi de tot ce se întâmplă în sfera politicului.

5. Pentru a consolida regimul de guvernare semiprezidențial e bine să fie acordat Președintelui RM acele atribuții care au fost până în anul 2000, inclusiv dreptul de a numi doi judecători la Curtea Constituțională, lipsind de acest drept Guvernul RM sau de a acorda dreptul Președintelui de a numi al șaptelea judecător.

CONCLUZII GENERALE ŞI RECOMANDĂRI

Pe parcursul cercetării s-a rezolvat o problemă ştiinţifică importantă ce constă în determinarea locului conceptului de regim de guvernare şi identificarea trăsăturilor caracteristice regimului de guvernare din Republica Moldova în vederea consolidării acestuia. Respectiv, rezultatele ştiinţifice cele mai importante care au fost obţinute şi care reflectă problema menţionată exprimă contribuţia autorului la dezvoltarea dreptului constituţional ca ştiinţă şi pot fi rezumate în următoarele **concluzii generale**:

În urma analizei principalelor lucrări ştiinţifice naţionale şi străine tangente cu regimul de guvernare, am ajuns la concluzia că probleme legate de activitatea autorităţilor publice care participă la guvernare, precum sunt Parlamentul, Guvernul şi Şeful Statului, se face de o serie de autori, care în lucrările lor analizează diferite aspecte ale regimului de guvernare. Cercetarea ştiinţifică a problemelor legate de instaurarea, organizarea, menţinerea şi funcţionarea sau exercitarea puterii de stat prezintă interes major pentru ştiinţa dreptului constituţional al Republicii Moldova, care se dezvoltă atât în baza cercetărilor ştiinţifice, cât şi în baza experienţei organizării şi funcţionării acestora. Totuşi, analiza conceptelor de *guvernare*, *sistem constituţional*, *formă de guvernare* se face restrâns, ceea ce, demonstrează, deseori, că în doctrină se confundă aceste noţiuni.

1. Constituţionalismul este mijlocul de exercitare a regimului de guvernare ce se bazează pe astfel de valori fundamentale, precum: statul de drept, separaţia puterilor în stat, asigurarea şi garantarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului, colaborarea şi controlul dintre instituţiile politice; dacă aceste valori sunt respectate de către guvernanţi *stricto senso*, atunci poporului i se asigură o bună guvernare şi progres social.

2. În cadrul regimului de guvernare avem următoarele autorităţi publice participante la guvernare: autoritatea legislativă, care are menirea de a adopta cadrul normativ necesar implementării politicilor din diverse sfere sociale şi autoritatea executivă, ce are menirea de a pune în practică actele normative adoptate de legislativ sau, cu alte cuvinte, transpunerea în practică a politicii interne şi externe a statului.

3. S-au identificat anumite trăsături definitorii ale regimului de guvernare. Astfel, am formulat o definiţie a acestui concept: ***Regim de guvernare*** *este sistemul de organizare şi exercitare a puterii de stat prin intermediul căruia se realizează distribuirea puterii între diferite categorii de organe şi care asigură independenţa, colaborarea şi controlul reciproc al instituţiilor politice*.

4. Având fundamentul în principiul separaţiei puterilor în stat şi în funcţie de distribuirea funcţiilor puterii între instituţiile politice, regimul de guvernare poate fi de următoarele tipuri: regim de guvernare prezidenţial; regim de guvernare parlamentar; regim de guvernare mixt (semiprezidenţial sau semiparlamentar).

5. Șeful statului al Republicii Moldova are trei funcții: de reprezentare, de garant și de mediere. Primele două funcții sunt expres reglementate de normele constituționale, iar a treia funcție rezultă din interpretarea celorlalte prevederi constituționale. În calitatea sa de mediator, Președintele statului asigură concilierea și buna colaborare între autoritățile publice ce participă la procesul de guvernare [171]. Șeful statului are cele mai restrânse relații cu executivul, având în vedere competențele acestuia în domeniul respectiv: desemnarea candidatului la funcția de Prim-ministru, numirea Guvernului în baza votului de încredere acordat de Parlament, numirea și revocarea membrilor Guvernului la propunerea Prim-ministrului.

6. Rolul Guvernului în cadrul regimului de guvernare al Republicii Moldova se manifestă prin faptul că acesta este un organ cu competență materială generală, că dispune de largi competențe ce țin de realizarea administrării statului. Pentru a consolida și a responsabiliza executivul, este necesar să se implementeze mecanisme fiabile care ar asigura o responsabilitate a executivului vizavi de realizarea programului de guvernare. Încrederea cetățenilor în executiv este un factor important ce stă la temelia democrației. În ceea ce privește Guvernul și rolul acestuia în cadrul statului de drept, am ajuns la concluzia că executivul constituie, la etapa actuală, punctul central al exercițiului puterii, devenind motorul promovării reformelor în domeniul vieții sociale, economice, culturale, relațiilor externe. La etapa contemporană asistăm la creșterea rolului executivului în cadrul regimului de guvernare, precum și a raționalizării acestuia. Astfel, controlul parlamentar asupra executivului trebuie să fie eficient, dar nu declarativ, iar rezultatele controlului trebuie să se soldeze cu măsuri reale de îmbunătățire în domeniile în care s-ar necesita acest lucru. [172]

7. De la adoptarea Constituției Republicii Moldova la 29 iulie 1994 au trecut mai mute decenii pe parcursul cărora au existat câteva tentative de revizuire a Constituției. Cea mai importantă revizuire a Constituției a avut loc în anul 2000, aceasta justificându-se prin aceea că, a fost adoptată relativ în grabă, din această cauză având de suferit conținutul calitativ. Astfel, Constituția conține mai multe inexactități, goluri, precum și lipsa unor mecanisme eficiente care ar stabili un echilibru adecvat al puterilor în stat, iar de aici și confruntările politice dintre partidele de guvernământ, și impactul negativ asupra dezvoltării socio-economice a statului.

8. Alegerea Președintelui Republicii Moldova de către popor corespunde aspirațiilor actuale ale cetățenilor Republicii Moldova, deoarece el determină cu precizie preferințele politice ale cetățenilor, ceea ce poate genera o sporire a responsabilității acestuia față de electorat.

9. Consolidarea regimului de guvernare al Republicii Moldova este imposibilă fără asigurarea unei bune guvernări. La rândul său, buna guvernare este imposibilă fără o comunicare mai bună între cetățeni și organele puterii în stat. Pentru a avea un regim de guvernare mai consolidat, este necesar să se respecte următoarele obiective: implicarea activă a cetățenilor în procesul decizional, prin participarea activă la alegeri și referendumuri; creșterea gradului de responsabilitate a actorilor politici

participanți ai actului guvernării, urmând ca aceştia să-şi asume răspunderea pentru deciziile adoptate, precum şi pentru nerealizarea în termen a acțiunilor planificate. Reprezentanții puterii vor avea un mandat legitim atât timp cât vor realiza și respecta promisiunile electorale făcute; asigurarea unei transparențe permanente a actului guvernării; participarea activă a societății civile la guvernare, prin exprimarea de către aceasta a poziției vizavi de tot ce se întâmplă în sfera politicului.

10. Republica Moldova, odată cu revenirea la alegerea șefului statului direct de către popor, face parte din categoria statelor cu regim de guvernare semiprezidențială. Republica Moldova se loveşte de situația când partidul din care face parte Președintele statului nu este el care deține și controlul parlamentar, cu alte cuvinte, nu deține majoritate parlamentară, în astfel de situații Președintele Republicii Moldova slab influențează regimul de guvernare. Din aceste considerente putem spune că președintele statului, ar putea să influențeze actul guvernării pe fundalul creșterii autorității și carismei personale a lui.

În baza studiului realizat, a deficiențelor constatate şi a concluziilor deduse, considerăm binevenite următoarele ***recomandări*** în domeniul investigat**:**

1. O carență legislativă constituțională este faptul că Constituția Republicii Moldova nu prevede termenul în care Șeful statului urmează să numească Guvernul, termen ce se calculează de la data acordării votului de încredere de către Parlament. Curtea Constituţională consideră că acest termen urmează a fi unul rezonabil şi în nici un caz nu trebuie să afecteze intrarea Guvernului în exerciţiul funcţiilor sale în general şi al funcţiilor de conducere generală a administraţiei publice, în special. În opinia noastră, textul constituțional ar trebui să prevadă termenul exact de numire a Guvernului de către Președinte, ceea ce ar asigura realizarea cât mai curând a programului de activitate a Guvernului. În acest context *de lege ferenda* propunem completarea art. 98 alin. (4) din Constituție cu următoarea prevedere *„în termen de 7 zile calendaristice", respectiv art. 98 alin. (4) al Constituției va avea următorul conținut „În baza votului de încredere acordat de Parlament, Preşedintele Republicii Moldova numeşte Guvernul în termen de 7 zile calendaristice".*[173]

2. Analizând prevederile constituționale ale altor state, propunem statuarea *moţiunii de cenzură constructivă (pozitivă)* în legislația națională, soluţie care ar duce la stabilitatea vieţii politice, contribuind şi la responsabilizarea actului politic. Spre exemplu, Legea Fundamentală care stă la baza regimului german prevede „moţiunea de cenzură constructivă." Conform acestei prevederi, înainte ca opoziţia să introducă o moţiune de cenzură, trebuie să propună şi un înlocuitor în funcţie, care, ulterior, să fie nominalizat de către Şeful statului, astfel votul de neîncredere faţă de un Guvern devine, implicit, şi un vot de învestitură pentru un nou Prim-ministru şi pentru Cabinetul său. Pentru regimul din RM, o astfel de prevedere ar avea un dublu efect. Pe de o parte, ar îngreuna schimbarea unui Guvern şi, pe de altă parte, ar conduce la o dezbatere axată pe proiecte de guvernare şi mai puţin pe

probleme pur politice. Implementarea moţiunii de cenzură constructivă ar implica revizuirea a două articole din Legea Fundamentală: în primul rând, după alin. 3 al art. 98, referitor la învestitura Guvernului, va trebui introdus un nou alineat cu indicele 3^1, având următorul enunţ: *În cazul depunerii unei moţiuni de cenzură constructive, Preşedintele Republicii Moldova nominalizează un candidat pentru funcţia de prim-ministru, propus de către deputaţii iniţiatori*. În al doilea rând, art. 106 al Constituției va fi completat cu alin. (3) în sensul precizării naturii moţiunii: *Parlamentul poate retrage încrederea acordată Guvernului prin adoptarea unei moţiuni de cenzură constructive, cu votul majorităţii deputaţilor.* În plus, acelaşi alineat va cuprinde şi teza a doua: *Votul de neîncredere devine implicit şi vot de învestitură pentru noul Guvern*. În al treilea rând, art. 106 al Constituție urmează a fi completat cu alin.(4), va trebui cu următoarea formulare: *Înainte de depunerea moţiunii de cenzură, deputaţii iniţiatori vor propune un înlocuitor în funcţie al Prim-ministrului în exerciţiu.*

3. Completarea art. 94 alin.(1) al Constituției Republicii Moldova cu următoarea propoziție: „nepublicarea atrage inexistenţa decretului". Respectiv art. 94 alin. (1) al Constituției Republicii Moldova va avea următorul conținut: În exercitarea atribuţiilor sale, Preşedintele Republicii Moldova emite decrete, obligatorii pentru executare pe întreg teritoriul statului. Decretele se publică în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nepublicarea atrage inexistența decretului.

4. În vederea consolidării activității Parlamentului Republicii Moldova ne pronunțăm pentru asigurarea unei eficiențe sporite a activității legislative, în ajutor venind instituirea pe lângă Parlament a unui organ special denumit *Consiliu Național Legislativ*, care ar avea scopul principal de a îmbunătăți calitatea procesului legislativ. În acest sens poate fi preluată practica României, care are un asemenea Consiliu Legislativ începând cu anul 1993. Aprecierea eficienței activității legislative a Parlamentului poate fi privită din mai multe puncte de vedere: starea generală a întregului sistem al legislației în vigoare, coroborarea acesteia cu întregul sistem al legislației, precum și corespunderea actelor normative naționale cu cele internaționale.

5. În ceea ce privește reprezentantului Parlamentului în Guvern, o asemenea reglementare lipsește, ceea ce în viziunea noastră face ca procesul de colaborare dintre Parlament și Guvern să fie mai puțin eficace. Un reprezentant al Parlamentului în Guvern care să asiste la ședințele Guvernului ar putea să raporteze operativ Parlamentului despre proiectele de legi ce se elaborează în cadrul Guvernului, precum și despre cele mai importante probleme care se dezbat în cadrul ședințelor de Guvern. Acest reprezentant al Parlamentului în Guvern, în afara atribuțiilor de informare, ar putea avea și alte sarcini cum ar fi: de reprezentare (transmiterea mesajelor Parlamentului în adresa Guvernului), coordonare (asigurarea unei legături permanente în Parlament și organele de lucru ale Parlamentului și Guvern, precum și structurile Guvernului în privința elaborării și dezbaterii proiectelor de acte normative) și control (reprezentantul Parlamentului în Guvern ar trebui să urmărească modul în care sunt puse în aplicare de către Guvern legile adoptate de Parlament, controlul asupra oferirii în termen

de către membrii Guvernului a răspunsului la întrebările și interpelările parvenite din partea deputaților etc.). Considerăm că introducerea entității de reprezentant al Parlamentului în Guvern ar consolida relațiile de colaborare a acestor două autorități publice. Lipsa instituției de reprezentant al Parlamentului în Guvern poate fi apreciată drept un impediment în realizarea unei colaborări mai efective între Parlament și Guvern. De aceea ne pronunțăm pentru introducerea și reglementarea legală a instituției de reprezentant al Parlamentului în Guvern atribuindu-i funcții de reprezentare, informare și control.

6. Dispozițiile art. 90 și 80 alin. (2) se contrazic între ele, ceea ce creează confuzie privind modul de interpretare și coroborare. Articolul 90 al Constituției Republicii Moldova este intitulat „Vacanța funcției" și stabilește, printre altele, că vacanța funcției de Președinte survine în caz de expirare a mandatului. În schimb, art. 80 alin. (2) al Constituției Republicii Moldova prevede că Președintele Republicii Moldova își exercită mandatul până la depunerea jurământului de către Președintele nou ales. Respectiv apare întrebarea care din aceste norme trebuie de aplicat în caz de expirare a duratei mandatului președintelui țării. Logica juridică ne răspunde la această întrebare și evident că aplicabile vor fi prevederile art. 80 al Constituției Republicii Moldova.

7. În scopul consolidării regimului de guvernare semiprezidențial, propunem: să fie repuse în funcțiune prevederile constituționale referitoare la atribuțiile președintelui care existau până în anul 2000:

Dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a desemna un candidat la funcţia de Prim-ministru fără consultarea fracţiunilor parlamentare (art.98 alin.(1));

Dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a iniţia revizuirea Constituţiei (art.141 alin.(1) lit.c));

Dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a lua parte la şedinţele Guvernului, de a prezida şedinţele Guvernului la care participă, de a consulta Guvernul în probleme urgente şi de importanţă deosebită (art.83 din Constituţie);

Dreptul Preşedintelui Republicii Moldova de a înainta doi judecători la Curtea Constituțională sau de a acorda dreptul Președintelui de a numi al șaptelea judecător etc.

Problema științifică soluționată rezidă în determinarea particularităților ce vizează regimul de guvernare și identificarea mecanismelor cu privire la consolidarea regimului acestuia prin prisma constituționalismului contemporan din Republica Moldova.

Cercetările în perspectivă sunt direcționate spre:

a) Identificarea unor mecanisme noi de consolidare a activității Parlamentului, Guvernului și Președinției prin studierea reglementărilor constituționale și a practicii internaționale în acest domeniu;

b) Cercetarea aspectelor privind controlul parlamentar al Legislativului asupra Executivului, în vederea asigurării unui control eficient și cu rezultate tangibile;

c) Investigarea instituției Șefului statului în vederea determinării locului acestuia în cadrul autorităților publice.

Avantajele elaborărilor propuse consistă în elucidarea esenței și a particularităților regimului de guvernare, iar concluziile formulate vin să ateste o serie de momente pozitive şi deficienţe în acest domeniu pentru Republica Moldova, exprimându-se în propuneri de optimizare, inclusiv *de lege ferenda*.

Impactul asupra ştiinţei şi culturii. Prin rezultatele, concluziile şi recomandările sale ştiinţifice lucrarea aduce un aport semnificativ în problematica regimului de guvernare şi al consolidării acestuia, contribuind la dezvoltarea continuă a ştiinţei dreptului constituţional. În acelaşi timp, prin conţinutul său, teza este de natură să prefigureze noi direcţii de cercetare ştiinţifică în domeniu.

BIBLIOGRAFIE

1. Alegerile din 1997 din Franța, http://www.ipu.org/parline-e/reports/arc/2113_97.htm vizitat la 02.03.2017
2. Andriescu Gabriel ș.a. Comentarii la Constituţia României. Bucureşti: C.H. Beck, 2010, 232p.
3. Apostol Tofan D. Drept administrativ. Vol.I, ediţia 2. Bucureşti: C.H. Beck, 2008. 153 p.
4. Aramă E., Jecev I. Legitimitatea – condiție obligatorie a menținerii puterii în stat. În: Revista Națională de Drept, Chișinău, 2013, nr. 4, p. 2-5.
5. Ardant Philippe. Institutions politiques et Droit constitutionnel. Paris: Edition L.G.J.D, 1996, 221 p.
6. Arseni A. Configurația politică a Parlamentului ca organ reprezentativ al poporului. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 6, p. 9-16.
7. Arseni A. Legitimitatea puterii de stat. Principiul edificator al statului de drept și democratic contemporan. Chișinău: CEP USM, 2015. 420 p.
8. Arseni A. Poziția puterii executive în cadrul sistemului separării puterilor. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 10, p. 19.
9. Arseni A. Şeful de stat – garanţii de realizare a mandatului: concept teoretico-practic. În : Revista Naţională de Drept, 2008, nr. 3/13, p. 13.
10. Arseni A. Sistemul instituțional al puterii de stat: concept și forme instituționalizate. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 9, p. 9-16.
11. Arseni A. Sistemul politic - fenomen al societății contemporane. În: Revista Națională de Drept, 2013, nr. 1, p. 2-7.
12. Arseni A. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar. Vol.I. Chişinău: 2005. 502 p.
13. Arseni A. Structura politico-juridică a Parlamentului și rolul ei în organizarea activității organelor etative. În: Revista Națională de Drept, nr. 8, 2013, p. 15-23.
14. Arseni A. Suveranitatea națională de la construcție teoretică la realizare practică. Chișinău: 2013. CEP USM, 188 p.
15. Arseni A., Ivanov V., Suholitco L. Dreptul constituţional comparat. Chișinău: CEP USM, 2003. 295 p.
16. Avizul Curții Constituționale nr. 1 din 22.09.2014 asupra inițiativei de revizuire a articolelor 78, 85, 89, 91 şi 135 din Constituţia Republicii Moldova prin referendum republican. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-332 din 31.10.2014.

17. Avizul Curții Constituționale nr. 3 din 06.07.2010 pe marginea modificării art. 78 prin referendum constituțional. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 117-118/15 din 09.07.2010.
18. Avornic Gh. Tratat de teoria generală a statului și dreptului. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2009. 440 p.
19. Balmuș V. Administrarea și autoadministrarea sferei științei și inovării în Republica Moldova. Chișinău: Lexon Prim, 2012. 312 p.
20. Baltag D. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: TIPCIM, 1996, 329 p.
21. Bîrgău M., Gureu V. Drept constituțional comparat. Curs universitar. Chișinău, CEP USM, 2009, 464 p.
22. Bordei L. Principiile Democraţiei Pluraliste în Organizarea şi Funcţionarea Parlamentului Republicii Moldova. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2010. 155 p.
23. Borodac Alexandru. Bazele statului şi dreptului. Chişinău: CEP USM, 1997. 270 p.
24. Cârnaț T. Drept constituțional. Chișinău: Print-Caro, 2010. 513 p.
25. Cârnaț T. Garantarea reală și efectivă a drepturilor omului prin intermediul instituțiilor naționale – condiția edificării statului de drept. În: Edificarea statului de drept. Materialele conferinţei ştiinţifico-practice, Chişinău, 26-27 septembrie 2003. Chişinău: Bons Office, 2003, p.223-230.
26. Cârnaț T. Non-discriminarea în condițiile constituționalismului contemporan. Chișinău: Reclama, 2008. 338 p.
27. Chiveri G. Principiul transparenţei în activitatea autorităţilor publice – garanţie a unei administrări democratice în statul de drept. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2013. 169 p.
28. Ciobanu Dan. Introducere în studiului dreptului. Bucureşti: Beck, 1992. 208 p.
29. Ciubotaru B.M. Organizarea și funcționarea Guvernului României prin prisma legislației în vigoare și a practicii politice. Rezumatul tezei de doctorat. București, 2009. 45 p.
30. Malcolmson Patrick, Richard Myers, Gerald Baier și Tom Bateman. The Canadian Regime: An Introduction to Parliamentary Government in Canada. Toronto: University of Toronto Press, Higher Education Division, 2016. 320 p.
31. Cobăneanu S., Bobeica E., Rusu V. Drept administrativ. Chișinău: Tipografia Centrală, 2012. 324 p.
32. Codul Jurisdicției Constituționale al Republicii Moldova// http://lex.justice.md/md/311677/ (vizitat la 03.01.2017)
33. Colon-Rios J. The End of the Constitutionalism-Democracy Debate. 2010. În: Windsor Review of Legal and Social Issues pp. 25-55.

34. Comentariul Constituției Republicii Moldova http://www.constcourt.md/public/files/file/informatie_utila/Comentariu_Constitutie.pdf (vizitat: 08.04.2015).
35. Comunicat de presă al Președintelui RM, http://www.presedinte.md/rom/presa/presedintele-republicii-moldova-igor-dodon-a-prezentat-un-proiect-de-lege-de-modificare-a-constitutiei (vizitat la 16.03.2017)
36. Constantinescu M. ș.a. Constituția României revizuită. Comentarii și explicații. București: All Beck, 2004, 215 p.
37. Constantinescu M. ș.a. Constituţia României, comentată şi adnotată. Bucureşti: Regia Autonomă „Monitorul Oficial", 1992, 243 p.
38. Constituția Republicii Elene (Grecia) https://constitutii.wordpress.com/2013/01/31/constitutia-republicii-elene-grecia/ (vizitat la 02.03.2016).
39. Constitutia Croației www.sabor.hr/fgs.axd?id=17074 (vizitat 01.02.2017)
40. Constituția Elveției https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/19995395/201601010000/101.pdf (vizitat la 01.02.2017)
41. Constituția franceză https://constitutii.wordpress.com/2013/02/02/constitutia-republicii-franceze/ (vizitat la 12.09.2015)
42. Constituţia Germaniei, https://constitutii.wordpress.com/2013/02/01/legea-fundamentala-pentru-republica-federala-germania/ (vizitat la 12.09.2015).
43. Constituția Olandei https://constitutii.wordpress.com/tag/constitutia-olandei/ (vizitat la 12.09.2015).
44. Constituția Poloniei http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/angielski/kon1.htm (vizitat la 12.09.2015).
45. Constituţia Republicii Italiene, https://constitutii.wordpress.com/2013/01/28/constitutia-republicii-italiene/ (vizitat la 12.09.2015).
46. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 08.12.1994, nr. 1. http://constcourt.md/public/files/file/Baza%20legala/constitutia_ro_mod_25.11.16.pdf
47. Constituția României http://www.constitutiaromaniei.ro/ (vizitat la 12.09.2015).
48. Constituția Spaniei https://constitutii.wordpress.com/2013/01/15/constitutia-regatului-spaniei/ (vizitat la 02.03.2016).
49. Constituția Ucrainei http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/ccpe/profiles/ukraineConstitution_en.asp (vizitat la 01.02.2017)

50. Constituția Statelor Unite ale Americii http://constitutionus.com/ (vizitat la 03.03.2017)
51. Costachi G. Forme ale democrației și eficiența mecanismului de guvernare. În: Legea și viața nr.4, 2000. p. 3.
52. Costachi Gh. Direcţii prioritare ale edificării statului de drept în Republica Moldova. Chişinău: Tipografia Centrală, 2009. 327 p.
53. Costachi Gh. Raporturile Guvernului cu Parlamentul Republicii Moldova. În: Legea și viața, 1999, nr. 10, p. 17.
54. Costachi Gh. Realizarea Constituției – obiectiv major într-un stat de drept. Chișinău: Tipografia Centrală, 2003. 245 p.
55. Costachi Gh. Statul de drept: între teorie și realitate: Chișinău: Asociația Avocaților, 2000. 244 p.
56. Costachi Gh. Funcţiile constituţiei – factor important de configurare a regimului constituţional contemporan. http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2016/7-1/1.pdf (vizitat la 10.02.2017)
57. Costachi Gh., Guceac I. Fenomenul constituţionalismului în evoluţia Republicii Moldova spre statul de drept. Chişinău: Tipografia Centrală, 2003. 341 p.
58. Costachi Gh., Hlipcă P. Organizarea şi funcţionarea puterii în statul de drept. Ediţia a II-a. Chişinău: Tipografia Centrală, 2011. 664 p.
59. Pompiliu Marian D.M. Echilibrul puterilor de stat – chezășie a unei guvernări democratice. În: Revista Națională de Drept, 2009, nr. 4, p. 31-34.
60. Costantin Corina. Democrația: valori și principii. În: Revista studii juridice universitare, 2009, nr.3-4, http://studiijuridice.md/revista-nr-3-4-2009/democratia-valori-si-principii (vizitat la 28.12.2014).
61. Creangă I. Curs de drept administrative. Chișinău: Epigraf, 2003. 333 p.
62. Curtea Constituţională a Republicii Moldova. Justiţia constituţională: funcţii şi raporturile cu celelalte autorităţi publice http://www.confeuconstco.org/reports/rep-xv/MOLDOVA%20na.pdf (vizitat la 10.01.2016)
63. Curtea Constituțională din Republica Moldova www.constcourt.md
64. Cuşmir Marcel. Sisteme constituţionale europene. Chişinău: Adriga-Vis SRL, 2008. 262 p.
65. Dahl R. Democrația și criticii acesteia. Yale University Press; New edition edition, 1991, 397p.
66. Davor Jancic. Recasting monism and dualism in European parliamentary law: The Lisbon Treaty in Britain and France http://eprints.lse.ac.uk/51484/1/Jancic_Recasting_monism_dualism_2013.pdf (vizitat la 04.02.2017)
67. Deaconu Șt. Instituții politice. București: C.H. Beck, 2012. 190 p.

68. Decizia de inadmisibilitate a Curții Constituționale privind interpretarea articolului 90 alin. (1) coroborat cu articolele 80 alin. (1) și alin. (2) și 91 din Constituția Republicii Moldova din 16.03.2016, http://constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=765&t=/Prezentare-generala/Serviciul-de-presa/Noutati/Preedintele-Republicii-Moldova-isi-exercita-mandatul-pana-la-depunerea-juramantului-de-catre-Presedintele-nou-ales (vizitat 17.03.2016).
69. Decizia nr. 8 din 16.03.2016 de inadmisibilitate a sesizării nr. 18b/2016 privind interpretarea articolului 90 alin. (1) coroborat cu articolele 80 alin. (1) și alin. (2) și 91 din Constituția Republicii Moldova http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=364012 (vizitat 17.03.2016).
70. Declarația cu privire la suveranitatea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova, 23.06.1990, nr. 148-XII. În: Veștile Sovietului Suprem, 1990, nr. 8.
71. Declarația de Independență a Republicii Moldova adoptată prin Legea nr. 691-XII din 27.08.1991. În: Legi, hotărâri și alte acte, adoptate la sesiunea a șasea a Parlamentului Republicii Moldova de legislatura a XII-a, vol. 2. Chișinău: Universitas, 1991.
72. Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii din 04.07.1776, http://ru.scribd.com/doc/94180711/declaratia-sua#scribd (vizitat la 01.04.2015).
73. Declarația suveranității RSSM din 23.06.1990. În: Legi, hotărâri și alte acte, adoptate la sesiunea întâi a Sovietului Suprem al RSSM legislatura a XII-a. Chișinău, 1990.
74. Decret nr. 83 din 01.12.2009 privind constituirea Comisiei pentru reforma constituțională http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=332938 (vizitat la 11.11.2016)
75. Decretul cu privire la puterea de stat din 27.07.1990. În: Legi, hotărâri și alte acte, adoptate la sesiunea întâi a Sovietului Suprem al RSSM legislatura a XII-a. Chișinău, 1990.
76. Deleanu I. Drept constituțional și instituții politice. Iași: Fundația Chemarea, 1993, vol.2. 453p.
77. Deleanu I. Instituții și proceduri constituționale (în dreptul român și în dreptul comparat). București: C.H. Beck, 2006. 340 p.
78. Denciuc Eugenia. Orânduirea constituțională a Republicii Moldova și a Ucrainei (analiza juridică comparativă). Chișinău: Academia de Științe a Moldovei, 2005. 210 p.
79. Dicționarul Explicativ al Limbii Române. București: Univers Enciclopedic, 1998. 1194 p.
80. Drăganu T. Drept constituțional și instituții politice. Vol. II. București: Lumina Lex, 2000. 251 p.

81. Drăganu T. Drept constituţional şi instituţii politice. Tratat elementar. Vol.I. Bucureşti:Lumina Lex, 1998. 340 p.
82. Ricoy Iñigo González. Constitutionalism, the workplace, and the scope of democracy. Barcelona. Teza de doctor. 2006. 320 p. http://www.tdx.cat/bitstream/handle/10803/80537/IGR_THESIS.pdf;jsessionid=57A3AF1A0BB496B0EC8BC88752813B16?sequence=1 (vizitat 04.05.2016)
83. Duculescu V. Protecția juridică a drepturilor omului. București: Lumina Lex, 1998. 458 p.
84. Duculescu V., Constanţa Călinoiu, Georgeta Duculescu. Dreptul constituţional comparat. Bucureşti: Lumina Lex, 1996. 146 p.
85. Duverger M. Institutions politiques et droit constitutionnel. Paris: Presses Universitaires de France, 1980. 92 p.
86. Duverger M. Introduction a une socoilogie de regimes politiques. Traite de sociologie. Vol. II. Paris: P.U.F., 1963. 182 p.
87. Duverger M. În: Voiculescu M. Tratat de politologie. București: Editura Universitară, 2002. p. 445.
88. Enache M. Controlul parlamentar. Iași: Polirom, 1998. 176 p.
89. Enache M. Moţiunea de cenzură. În: Studii de drept românesc, 1998, nr.1-2, p.71.
90. Gatmaytan D. Can Constitutionalism Constrain Constitutional Change? Northwestern Interdisciplinary. Universitatea din Filipine: L Rev 22. 2010, p. 30 http://www.academia.edu/3412057/Can_Constitutionalism_Constrain_Constitutional_Change (vizitat 10.12.2016)
91. Gicquel J. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Montchrestien, 1989. 783 p.
92. Goriuc S. Considerațiuni generale cu privire la evoluția instituției șefului de stat. În: Administrare Publică, nr. 3, 2014, p. 30-35.
93. Goriuc S. Funcția de mediere a șefului statului. În: Administrarea publică, nr. 1, 2013, p. 34-38.
94. Goriuc S. Locul şi rolul Preşedintelui Republicii Moldova în sistemul autorităţilor publice şi în asigurarea echilibrului în societate. Teză de doctor în drept, Chişinău, 2006. www.cnaa.md
95. Goriuc S. Natura juridică a funcțiilor Președintelui Republicii Moldova. În: Administrarea Publică. Chișinău, 2012, nr. 1, p. 42-51.
96. Goriuc S. Raporturile șefului statului cu organele executive. În: Administrarea publică, nr. 1, 2014, p. 29-35.
97. Goriuc S. Rolul șefului statului în asigurarea echilibrului puterilor în stat. În: Administrarea Publică, nr. 2, 2012, p. 36-46.
98. Guceac I. Constituția la răscruce de milenii. Chisinau: Tipografia Centrală, 2013. 416 p.

99. Guceac I. Constituționalismul, democrația și libertatea – valori ale societății deschise. În: Akademos, Chișinău, 2009, nr. 2 (13) p. 41-47.
100. Guceac I. Curs elementar de drept constituțional, Chișinău: Reclama, 2001. 257 p.
101. Guceac I. Instituția prezidențială – studiu de drept constituțional comparat, În: Akademos, 2009, nr. 4(15), p. 33-43.
102. Guceac I. Responsabilitatea publică condiţie sine qua non pentru buna guvernare. În: Perpetua misiune a administraţiei publice de a fi în serviciul societăţii. Sesiune de comunicări ştiinţifice, ed. a 6-a, 12-13 oct. 2012. Chişinău: Elan Poligraf , 2012, p. 21-28.
103. Guțuleac V. Drept administrativ. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013. 229 p.
104. Guțuleac V., Balmuș V. Problemele administrării de stat. Chișinău: Tipografia centrală, 2002. 307 p.
105. Guțuleac V. Președintele Republicii Moldova ca subiect al administrării publice și ca subiect al dreptului administrative. http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2015/1-1/1.pdf
106. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 21 din 2 iulie 1998 www.constcourt.md
107. Hauriou A., Gicquel J. Droit constitutionnel, 7ème édition. Paris: Éd. Montchrestien, 1980. 1001 p.
108. Hauriou A., Gieguel J.. Droit constitutionnel et institutions politiques. Paris: Editions Montreshien, 1989. – 282 p.
109. Hlipca Petru. Mecanismul puterii în stat: istorie și actualitate. În: Revista Națională de Drept, Chișinău, 2009, nr. 1, p. 70-72.
110. Hotărârea Curții Constituționale http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=938&t=/Media/Noutati/Presedintele-Republicii-Moldova-poate-refuza-o-singura-data-propunerea-prim-ministrului-de-remaniere-guvernamentala-Sesizarea-nr-5b2017 (vizitat la 22.01.2017)
111. Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova nr. 15 din 23.03.199. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 39-41/25 din 22.04.1999.
112. Hotărârea Curții Constituționale din 02.03.2016 privind controlul contituționalității art. 106[1]alin. (2) al Constituției Republicii Moldova, http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=348&l=ro (vizitat 06.03.2016).
113. Hotărârea Curții Constituționale din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 05.07.2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova (modul de alegere a Președintelui) http://www.constcourt.md/libview.php?l=ro&idc=7&id=759&t=/Prezentare-

generala/Serviciul-de-presa/Noutati/Curtea-Constitutionala-a-restabilit-dreptul-cetatenilor-de-a-si-alege-Presedintele (vizitat 07.03.2016).

114. Hotărârea Curții Constituționale nr. 17 din 12.07.2010 pentru controlul constituţionalităţii Decretului nr. 376-V din 24.06.2010 privind declararea zilei de 28 iunie 1940 Zi a ocupaţiei sovietice. În: Monitorul Oficial al RM nr. 126-128, 2010, art. 17.
115. Hotărârea Curții Constituționale nr. 23 din 09.07.1998. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 70/33 din 25.07.1998.
116. Hotărârea Curții Constituționale nr. 32 din 29.12.2015 pentru controlul constituționalității Decretului Președintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru, http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=hotariri&docid=553 (vizitat 03.03.2016).
117. Hotărârea de Guvern nr. 872 din 01.11.2013 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la reprezentantul Guvernului în Parlament și Curtea Constituțională. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 252-257 din 08.11.2013
118. Hotărârea Nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituţionalităţii unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova (modul de alegere a Preşedintelui) (Sesizarea nr. 48b/2015) http://lex.justice.md/md/363742/
119. Iancu Gh. Drept constituțional și instituții politice. București: Lumina Lex, 2007. 480 p.
120. Ionescu C. Constituţia României - comentată şi adnotată cu dezbateri parlamentare și jurisprudenţa Curţii Constituţionale. Bucureşti: Editura Universul Juridic, 2010. 396 p.
121. Ionescu C. Drept constituţional şi instituţii politice. Bucureşti: Lumina Lex, 2001. 491 p.
122. Iorgovan A. Tratat de drept administrativ. Vol. I. București: ALL BECK, 2001. 290 p.
123. Istoria Germaniei postbelice https://ro.wikipedia.org/wiki/Istoria_Germaniei_postbelice (vizitat 14.03.2017)
124. Jecev I. Unitatea puterii în stat: controverse și realități. În: Revista Națională de Drept. 2013, nr. 4, p. 31-36.
125. Juan J. Linz, Alfred Stepan. Drumul spre o democraţie consolidată. În: Larry Diamond, Yun-hanChu, Marc F. Plattner, Hung-maoTien,p. 55.
126. Kamal Makili-Aliyev. Teză de doctor în drept. http://www.cnaa.md/files/theses/2015/21988/kamal_makili-aliyev_abstract.pdf (vizitat la 24.02.2017)
127. Lege pentru adoptarea Regulamentului Parlamentului nr. 797-XIII din 02.04.1996 http://parlament.md/CadrulLegal/RegulamentulParlamentului/tabid/154/language/ro-RO/Default.aspx

128. Lane Jan-Erik. Constitutions and Political Theory, 1996. 294 p.
129. Lazari C. Reflecţii teoretice asupra Constituţiei Republicii Moldova. În: Revista Naţională de Drept, 2001, nr.11(14), p. 32.
130. Legea nr. 1115din 05.07.2000 cu privire la modificarea şi completarea Constituţiei Republicii Moldova http://lex.justice.md/document_rom.php?id=77DAC2CD:869480F5
131. Legea nr. 3din 25.02.2016 cu privire la Procuratură http://lex.justice.md/md/363882/
132. Legea cu privire la drapelul de stat din 27.04.1990. În: Legi, hotărâri și alte acte, adoptate la sesiunea întâi a Sovietului Suprem al RSSM legislatura a XII-a. Chișinău, 1990.
133. Legea cu privire la Guvern nr. 64 din 31.05.1990. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-133 din 26.09.2002.
134. Legea cu privire la limba de stat din 31.08.1989. În:Actele legislative ale RSSM cu privire la decretarea limbii moldovenești limbă de stat și revenirea ei la grafia latină. Chișinău: Cartea Moldovenească, 1990.
135. Legea nr. 780 din 27.12.2001 privind actele legislative. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 36-38 din 14.03.2002
136. Legea Republicii Moldova cu privire la Curtea Constituţională. Nr. 317-XIII din 13 decembrie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr.8 din 07.02.1995.
137. Lewis W. Arthur. Politics in Wert Africa. Londra: George Alenand Unwin, 1965, p. 64-65.
138. Lijphart A. Democrații. Chișinău: Sigma, 1999. – 146 p.
139. Linz J. Juan http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNABJ524.pdf (vizitat 10.03.2017)
140. Lungeanu N. Etimologia delegării legislative. În: Legea și viața, 2008, nr. 10, p. 38.
141. Lungeanu N., Balmuş V. Delegarea legislativă – negare a separaţiei puterilor sau consecinţă a colaborării puterilor în stat. În: Legea şi viaţa, 2008, nr.7, p. 35.
142. Lutz S.D. Originile constituționalismului American. Louisiana Paperback Edition, 1988. - 178 p.
143. Macovețchi C. Modele de guvernare regională în statele europene. În: materialele conferinței științifice anule a doctoranzilor și tinerilor cercetători, vol. II, secția Drept național, ediția a VI-e, Chișinău, 12.04.2012, p. 257-263.
144. Madej Małgorzata, Cohabitation: the parliamentary aspect of the French semipresidential system http://www.marszalek.com.pl/yearbook/docs/37/ppsy2008013.pdf (vizitat la 23.02.2017)
145. Manoliu M. Asigurarea legalităţii în administraţia de stat. Teză de doctor în drept. Chişinău, 2008. - 186 p.

146. Mişin S. Caracteristica constituţională a parlamentarismului din Republica Moldova: studiu juridico – comparativ. Chişinău: 2013. http://www.cnaa.md/thesis/24611 /(vizitat 11.09.2016).
147. Miteva L. Razvitie partiinykh sistem v stranakh Tsentralno-Vostochnoi Evropy v perekhodnoi period. În: Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriya 12. Politicheskie nauki, Moscova, 2000, pp 6, 49.
148. Moldoveanu D. Caracterul perimat al teoriei separației puterilor în stat din perspectiva activității partidelor politice. În: Revista Națională de Drept, Chișinău, 2009, nr. 7, p. 45-48.
149. Monchalbon A. Cartea cetăţeanului. Bucureşti, 1991. 189 p.
150. Moşneaga V., Gh. Rusnac, V. Sacovici. Politologie. Chişinău, 2007. 390 p.
151. Munteanu I. O Republică semi-prezidenţială. Aspecte ale practicii parlamentare. Relații dintre Parlament și Guvern (Republica Moldova). În: Culegere de materiale, Chișinău, 1997, p. 76.
152. Muraru I., E. S. Tanasescu. Constituţia României. Comentariu pe articole. Bucureşti: C.H. Beck, 2008. - 1528 p.
153. Muraru I., Constantinescu M. Drept parlamentar românesc. București: All Beck, 2005. 272 p.
154. Muraru I. Drept constituțional și instituții politice. București: Actami, 1998. 317 p.
155. Muraru Ioan. Legea fundamentală a Republicii Federale Germania http://codex.just.ro/Tari/Download/DE (vizitat la 15.02.107)
156. Neacsu Sorin. Autoreferat al tezei de doctor în drept. http://www.cnaa.md/files/theses/2016/25011/sorin_neacsu_abstract.pdf (vizitat la 18.02.2017)
157. Negru B. Teoria generală a dreptului și statului. Chișinău: Bons Offices, 2006. 520 p.
158. Nicolaev I. Guvernarea prin coaliție în Republica Moldova: considerente și impact În: Creșterea impactului Cercetării și dezvoltarea capacității de inovare, Conferință științifică cu participare internațională. Chișinău: CEP USM. 2011, p. 101, p. 576, p. 477.
159. Nota informativă la Proiectul de modificare a art. 78 din Constituția Republicii Moldova. Aparatul Parlamentului Republicii Moldova, DPP nr. 1648 din 31.05.2010.
160. Oprican Mariana. Teză de doctorat, Angajarea răspunderii guvernului (rezumat) Bucureşti 2015 http://drept.unibuc.ro/dyn_doc/oferta-educationala/scoala-doctorala/rezumat-teza/oprican-mariana-iun-2015-ro.pdf (vizitat la 26.01.2017)
161. Orlov M., Belecciu Ş. Drept administrativ. Chişinău: Elena – V.I., 2005. 269 p.
162. Orlov, M. Drept administrativ. Chişinău: Epigraf, 2001. 216 p.
163. Pactet Pierre, Institutions politiques, Droit constitutionnel, Masson, Paris, Milan, Barcelone, Bonn, 1991. 256 p.
164. Poalelungi O., Poalelungi P. Puterea juridică a actului normativ adoptat prin intermediul delegării legislative. În : Revista Națională de Drept, 2012, nr. 12, p. 37.

165. Popa Cristina. Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare – În: Legea și Viața, 2017, mai, p. 15-20.
166. Popa Cristina. Tipologia regimului de guvernare – În: Revista Națională de Drept, 2017, nr. 5, p. 4-10.
167. Popa Cristina. Analiza constituțională a regimului de guvernare din statele europene – În: Conferința științifică internațională cu genericul „Două decenii ale doctrinei constituționale sub auspiciile Constituției" , Chișinău, 16-17 octombrie 2014.
168. Popa Cristina. Analiza doctrinară a rolului, funcțiilor, realizării și protecției Constituției în statul de drept. În: Revista Naţională de Drept, 2015, nr. 5, p. 58-60.
169. Popa Cristina. Caracteristica generală a regimului politic parlamentar. În: Conferinţa ştiinţifică internaţională cu genericul „Rolul ştiinţei şi educaţiei în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană". Chişinău, 5 februarie 2015, p. 379-382.
170. Popa Cristina. Consolidarea Parlamentului Republicii Moldova în condiţiile constituţionalismului contemporan. În: Legea şi Viaţa, 2015, iunie, p. 22-27.
171. Popa Cristina. Locul și rolul Președintelui Republicii Moldova în cadrul puterilor în stat. În: Закон и Жизнь, 2015, iunie, p. 48-54.
172. Popa Cristina. Organizarea și funcționarea Guvernului Republicii Moldova prin prisma legislației în vigoare și a doctrinei de specialitate. În: Науковий висник мижнародного гуманитарного университету, nr. 13, v. 1, Odesa, 2015, p.44-49 http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc13/part_1/juspradenc13-1.pdf
173. Popa Cristina. Reglementarea constituțională a raporturilor dintre Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova. În: Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică, 2015, nr. 3 (13), p. 29-36.
174. Popa Cristina. Studiu comparat privind organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova și al României. În: Materialele Conferinței științifice internaționale cu genericul „Interacțiunea dreptului intern și dreptului internațional: provocări și soluții", Chișinău, 14 noiembrie 2014, p. 180-187.
175. Popa Victor. Aspecte juridice şi politice privind consolidarea statalităţii Republicii Moldova. Autoreferat al tezei de doctor habilitat în drept: specialitatea 12.00.02 – drept constituţional, drept administrativ, administraţia de stat, drept municipal / Universitatea Liberă Internaţională din Moldova. – Chişinău, 2000. 22 p.
176. Popa V. Autoritățile publice ale Republicii Moldova. Compendiu privind structura, organizarea și funcționarea lor. Chișinău: TISH, 2004. 255 p.
177. Popa V. Drept parlamentar. Chişinău: ULIM, 1999. 232 p.
178. Popa V. Drept public. Chişinău: Academia de Administrare Publică, 1998. 460 p.

179. Popa V. Procesul autodeterminării Republicii Moldova în stat suveran şi independent. În: Mecanisme naţionale şi internaţionale de protecţie a drepturilor omului: Masa rotundă cu participare internaţional consacrată aniversării a 65-a de la adoptarea Declaraţiei universale a Drepturilor Omului, 11 decembrie 2013. Chişinău, 2014, p. 25-34.
180. Popa V. Reforma constituțională: imperativ al timpului. Chișinău: IDIS Viitorul, 2009. 12 p.
181. Popa V. Repere constituționale pentru depășirea crizei politice în Republica Moldova: argumente teoretice și soluții practice. Chișinău: IDIS Viitorul, 2009. 29 p.
182. Președintele Republicii Moldova www.president.md
183. Prisacaru V. Tratat de drept administrativ român. Partea generală. Ediţia a III-a. Bucureşti: LuminaLex, 2002. 112 p.
184. Prisca Nistor. Drept constituţional. Bucureşti: 1974. 33 p.
185. Proiect de revizuire a art. 78 din Constituția Republicii Moldova prin referendum constituțional înregistrat în Parlament la 06.07.2010.
186. Pușcaș V. Conceptul și conținutul suveranității. În: Suveranitatea și structura de stat în condițiile țărilor plurietnice. Conferință internațională. Chișinău: Tipografia Balacron SRL, 2007. 266 p.
187. Raicu E. Legea și politica într-o societate democratică. În: Creșterea impactului Cercetării și dezvoltarea capacității de inovare, Conferință științifică cu participare internațională, Chișinău 2011, p. 101, p. 576, CEP USM, p. 334
188. Regimuri politice democratice- state occidentale: SUA, Franta - http://documentslide.com/documents/regimuri-politice-democratice-sua-franta.html (vizitat 10.04.2017)
189. Regulamentul Senatului României, Textul actului republicat în M.Of. nr. 58/2 feb. 2001 http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=26144
190. Robertson D. Dictionary of Politics. London: Penguin Books, 1993. 512 p.
191. Rusu I. Forma de guvernământ. Bucureşti: Lumina Lex, 1997. 336 p.
192. Rusu I. Regimul politic românesc. Bucureşti : Bren, 2000. 367 p.
193. Rusu V., Bujor V. Drept parlamentar. Chișinău, 2014, http://www.usem.md/uploads//files/Note_de_curs_drept_ciclul_1/077_-_Drept_parlamentar.pdf (vizitat la 02.01.2015).
194. Robert Elgie. Semi-Presidentialism in Europe (Comparative Politics). Oxford: University Press; 1 edition, December 9, 1999. 336 p.
195. Rusu Victor. Statutul şi profesionalizarea activităţii deputatului în contextul parlamentarismului contemporan. Chișinău, 2015, http://www.cnaa.md/files/theses/2015/22537/victor_rusu_abstract.pdf

196. Saca V. Impactul mentalității politice și comportamentului politic asupra procesului democratic din Republica Moldova. În: Materialele Conferinței științifico-practice cu participare internațională Teoria și practica administrării publice din 23.05.2014. Chișinău, 2014, p. 81-84.
197. Saca V., Azizov N. Conexiunea dintre relaţiile politice şi administrative în procesul decizional din Republica Moldova: provocări şi recomandări". În: Administrarea Publică, 2013, nr. 1, p.11-19.
198. Saca V., Solomon O. Procesul decizional din cadrul administrației publice centrale din Republica Macedonia. În: Administrarea Publică, 2015, nr. 1, p. 11-22.
199. Șaptefrați T. Buna guvernare: caracteristici, dimensiuni și metode de evaluare. În: Revista Administrare Publică. 2015, nr. 3 (87), p. 21 (p. 21-28).
200. Șaramet O. Dimensiunea constituțională a executivului. Rezumatul tezei de doctorat. Brașov, 2010, p. 1.
201. Sarcinschi A. Dimensiunile non-militare ale securității. București: Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, 2005. 211 p.
202. Serap Gur. Presidentialism in Turkey: Instability and Change. Routledge, December 15, 2016. – 104 p.
203. Sesizarea nr. 18b din 15.03.2016 privind interpretarea art. 90 alin. (1) coroborat cu art. 80 alin. (1) și (2) și art. 91 din Constituție, http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=402&l=ro (vizitat 17.03.2016).
204. Sesizarea nr. 59 a din 28.12.2015 privind controlul constituționalității Decretului Preşedintelui Republicii Moldova nr. 1877-VII din 21 decembrie 2015 privind desemnarea candidatului pentru funcția de Prim-ministru și interpretarea unor sintagme din art. 98 alin. (1) din Constituție, http://www.constcourt.md/ccdocview.php?l=ro&tip=sesizari&docid=384, (vizitat 20.03.2016).
205. Sesizarea nr.18b din 15.03.2016 http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=sesizari&docid=562&l=ro (vizitat 20.03.2016).
206. Shugart și Carey. Presidents and Assemblies. Cambridge: Cambridge University Press. 1992. 254 p.
207. Slipenski Boris, Iacub Irina. Consolidarea instituției șefului statului, http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/11/4.pdf (vizitat 22.01.2017).
208. Slipenski Boris. Influenţa formei de guvernare asupra dezvoltării instituţiei Şefului statului. http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/11/4.pdf (vizitat 22.01.2017).

209. Smochină A. Instituția prezidențială în Republica Moldova: probleme, aspecte contradictorii". În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice „Edificarea statului de drept" din 26-27.09.2003. Chișinău: Bons Offices, 2003, p. 80-88.
210. Solomon C., Gîrneț I. Parlamentul Republicii Moldova – organ reprezentativ al suveranității naționale. În: Materialele conferinței științifico-practice cu participare internațională „Teoria și practica administrării publice" din 23.05.2014, Chișinău, 2014, p. 158-161.
211. Șova L. Identificarea conținutului normativ al Constituției. În: Creșterea impactului Cercetării și dezvoltarea capacității de inovare, Conferință științifică cu participare internațională, Chișinău: CEP USM, 2011, p. 101. – 576 p.
212. Şerban D. Transparenţa în activitatea administraţiei publice. În: Studii Juridice, 2009, nr.3-4, p. 41.
213. Tămaș S. Dicționar politic, Instituțiile democrației și cultura civică. București: Casa de cultură și presă „Șansa", 1996. 486 p.
214. Țurcan S. Comentariul capitolului VI al Constituției Republicii Moldova, Guvernul (partea I), http://studiijuridice.md/revista-nr-1-2-2011/comentariul-capitolului-vi-al-constitutiei-republicii-moldova-%E2%80%9Eguvernul-partea-i (vizitat 27.02.2015).
215. Țurcan S. Exercitarea funcției legislative a statului: separarea rigidă sau colaborarea puterilor autorităților legislative și executive. În: Materialele conferinței internaționale științifico-practice „Edificarea statului de drept" din 26-27.09.2003. Chișinău: Bons Offices, 2003. - p.110-125.
216. Ţurcan S. Reglementarea constituțională a îndatoririlor fundamentale ale omului: aspecte comparative. Studii Juridice Universitare. Nr. 1-2, Anul II / 2009. Institutul Cercetări în Domeniul Protecţiei Drepturilor Omului, ULIM. Chişinău, 2010. p. 9-15.
217. Varga A. Constituționalitatea procesului legislativ. Monografie. București: Hamangiu, 2007. 368 p.
218. Varzari P. Birocrați în contextul consolidării democrației: tendințe spre modernizare. În: Akademos, nr. 2 (21), 2011, p. 54-57.
219. Varzari P. Elita politică și birocrația în contextul realizării reformelor democratice. Chișinău: Pontos, 2013. 366 p.
220. Varzari P., Tuceacov E. Puterea politică în Republica Moldova prin prisma rigorilor europene. În: Materiale conferinței științifico-practice internaționale „Teoria și practica administrării publice", Chișinău, 2014, 23.05.2-14, p. 104-107.
221. Vida I. Constituția României comentată și adnotată (în colaborare). București: Regia autonomă „Monitorul Oficial", 1992.

222. Vrabie G. Organizarea politică-etatică a României. Vol. 2: Drept constituţional şi instituţii politice. Iaşi: Cugetarea, 1999. 376 p.
223. Walter F. Murphy. Constitutions, Constitutionalism, and Democracy. În: Constitutionalism and Democracy: Transitions in the Contemporary World (Douglas Greenberg et al., eds., 1993) at 3.
224. Xiaohong Xiao-Plaines. Of Constitutions and Constitutionalism: Trying to Build a New Political Order in China, 1908 -1949, 2009. p. 38
225. Балгай М.В. Конституционное право зарубежных стран, Москва, 2000. 526 с.
226. Боброва Н. А. Конституционныйстрой и конституционализм в России: Проблемы методологии, теории, практики. Teză de doctor în drept, Samara, 2003. 360 с.
227. Викторовна М. Н. Российский конституционализм: история и современность. Teză de doctor în drept. Москва, 2006. 362 с.
228. Дегтев Г. В. Некоторые теоретические закономерности становления института президентства на современном этапе. În: Государство и Право, nr. 2, 2005. p. 10.
229. Денчук Е. К вопросу о соотношении понятий «конституционализм», «конституционный строй» и «конституционный режим». În: Закон и Жизнь, nr. 11, 2006, с. 25.
230. Караев Р. Ш.Конституционное-правовые формы парламентского контроля за исполнительной властью в Российской Федерации: Дисертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Ростов на Дону, 2005. 236 p.
231. Киреев В.В. Теоретические проблемы реформирования Конституции Российской Федерации. Teză de doctor în drept, Челябинск, 2010, с. 584.
232. Коврякова Е. В. Парламентский контролъ, зарубежныи опыт и российская практика. Москва: Городец, 2005. 192 с.
233. Лучин В.О. Конституция Российской Федерации. Проблемы реализации. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 482 с.
234. Огородникова Т. И. Современный парламент: теория, мировой опыт, российская практика. Москва: Эксмо, 2005. 311 с.
235. Степаненко Т.В. К вопросу о периодизации Российского конституционализма. În: Российская Академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. 4 ВЕСТНИК ОГУ nr.3 (139)/2012, с. 184-189.
236. Страшун Б. А. Конституционное (государственое) право зарубежных стран. Учебник. Москва: БЕК ,1996. 698 с.
237. Тиунова Л. Б. Прававое государство и конституционализм. În: Вестник ЛТУ, 1991,сер. 6, вып. 3, nr. 20, с. 120-123.

238. Шабров О. Ф. Политическая властъ ее эффективностъ и легитимностъ. În: Право и Государство, ред. В. С. Коморовскйи. Москва: РАГС, 2002, с. 36-42.

Declaraţia privind asumarea răspunderii

Subsemnata, Cristina POPA, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări şi realizări ştiinţifice. Conştientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecinţele în conformitate cu legislaţia în vigoare.

Cristina Popa

CURRICULUM VITAE

INFORMAŢII PERSONALE	
NUME	**Popa**
PRENUME	**Cristina**
ADRESĂ	**Mun. Chişinău, str. Cuza-Vodă,7/3 ap.44**
TELEFON	**069333231; 079845291**
E-MAIL	**popa_cristina@mail.ru**
NAŢIONALITATE	**Moldoveancă**
DATA NAŞTERII	**2 decembrie 1985**
EXPERIENŢĂ PROFESIONALĂ	Mai 2010 - ianuarie 2011 BC „EuroCreditBank" S.A., mun. Chişinău, str. Ismail, 33 Consultant Juridic, Secţia Vânzări Martie 2005 – Octombrie 2009 SRL „Noctiluca", r-nul Teleneşti, s. Negureni Jurist - referent
EDUCAŢIE ŞI FORMARE	2010 - 2012 **Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova** Studii de Masterat – Securitate Naţională 2004 -2008 **Universitatea de Stat a Republicii Moldova** Facultatea Drept. Specialitatea Drept public.
LIMBA MATERNĂ	Română
LIMBI STRĂINE	**Rusă, Engleză, Franceză**

LISTA ARTICOLELOR ȘTIINȚIFICE PUBLICATE

1. În reviste din străinătate

1. *Organizarea și funcționarea Guvernului Republicii Moldova prin prisma legislației în vigoare și a doctrinei de specialitate.* În: Науковий висник мижнародного гуманитарного университету, nr.13, v. 1, Odesa (Ucraina), 2015, p.44-49.

2. În reviste din Registrul Naţional al revistelor de profil

2.1. *Locul şi rolul Preşedintelui Republicii Moldova în cadrul puterilor în stat.* În: Закон и Жизнь, 2015, iunie, p. 48-54.

2.2. *Consolidarea Parlamentului Republicii Moldova în condiţiile constituţionalismului contemporan*. În: Legea şi Viaţa, 2015, iunie, p. 22-27.

2.3. *Reglementarea constituțională a raporturilor dintre Parlamentul și Guvernul Republicii Moldova***.** În: Jurnalul Juridic Naţional: teorie şi practică, 2015, nr. 3 (13), p. 29-36.

2.4. *Analiza doctrinară a rolului, funcțiilor, realizării și protecției Constituției în statul de drept*. În: Revista Națională de Drept, 2015, nr. 5, p. 58-60.

2.5. *Considerații teoretice privind guvernarea, regimul politic și regimul de guvernare*. În: Legea și Viața, 2017, mai, p. 15-20.

2.6. *Tipologia regimului de guvernare.* În: Revista Națională de Drept, 2017, nr. 5, p. 4-10.

3. Materiale la forurile ştiinţifice

3.1. *Caracteristica generală a regimului politic parlamentar* – la: Conferinţa ştiinţifică internaţională cu genericul cu genericul „Rolul ştiinţei şi educaţiei în implementarea Acordului de Asociere la Uniunea Europeană”, Chișinău, 5 februarie 2015, p. 379-382.

3.2. *Studiu comparat privind organizarea și funcționarea Parlamentului Republicii Moldova și al României.* În: Materialele Conferinței științifice internaționale „Interacțiunea dreptului intern și dreptului internațional: provocări și soluții”, Chișinău, 14 noiembrie 2014, p. 180-187.

3.3. *Analiza constituțională a regimului de guvernare din statele europene.* În: Materialele Conferinței științifice internațională „Două decenii ale doctrinei constituționale sub auspiciile Constituției”, Chișinău, 16-17 octombrie 2014.